

ნათლისღების წეს-განგების
ბერძნულ-ქართული რედაქციები

რედაქტორი:

ფილოლოგიის მეცნიერებათა და
თეოლოგიის დოქტორი
ედიშერ ჭელიძე

რეცენზენტი:

ფილოლოგიის მეცნიერებათა
დოქტორი **ნინო მელიქიშვილი**

ნათლისღების წეს-განგებების ბერძნულ-ქართული რედაქციები¹

შესავალი

ქართული ლიტურგიკულ-კურთხევითი ძეგლების შესწავლის აუცილებლობას რამდენიმე მიზეზი განაპირობებს. პირველი, ქართულ ხელნაწერებს შემოუნახავთ უადრესი, იერუსალიმური მღვდელმსახურების ამსახველი კურთხევითი ტექსტები, რომელთა დიდი ნაწილი სხვა ენებზე მთლიანად დაკარგულია. ამ ძეგლების საგულდაგულო შესწავლამ, შესაძლოა, ქრისტიანული დვთისმსახურების ისტორიის მრავალი ახალი დეტალი წარმოაჩინოს. გარდა ამისა, ქართულ ხელნაწერებში დაცულია წმ. გიორგი მთაწმიდელისეული კურთხევანი, რომლსაც უდიდესი მნიშვნელობა აქვს არა მხოლოდ ქართული, არამედ მეთერთმეტე საუკუნის ბერძნულ „კურთხევათა“ ტექსტის აღსადგენად. დაბოლოს, დღევანდელ ქართულ საღვთისმსახურო პრაქტიკაში დაკანონებულია „კურთხევანი“ რომელიც XVIII საუკუნეში თარგმნა ბერძნულიდან კვიპრიანე სამთავნელმა. მკვლევართა მიერ აღნიშნულია, რომ ეს რედაქცია აურაცხელ ხარვეზს შეიცავს. ამიტომ, საღვთისმსახურო პრაქტიკის მოთხოვნებიდან გამომდინარე, ამ ხარვეზთა აღმოფხვრა აუცილებელია. ამას კი, ბუნებრივია, წინ უნდა უძღოდეს აღნიშნული რედაქციის გულდასმითი შესწავლა.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, წინამდებარე ნაშრომის შესრულებისას მიზნად დავისახეთ ერთმანეთთან შეგვედარებინა „კურთხევანში“ შემავალი ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი განგების – ნათლისღების ტექსტები დასახელებული სამი რედაქციის მიხედვით, გამოგვევლინა მათ შორის არსებული სხვაობანი და განგვესაზღვრა ქართული რედაქციების მიმართება ბერძნულ ორიგინალთან. სწორედ

1 წინამდებარე პუბლიკაცია წარმოადგენს ჩვენი სადიპლომო ნაშრომის (2009 წ.) გადამუშავებულ ვარიანტს. ხელნაწერებთან სელახალი შედარების საფუძველზე მნიშვნელოვნად გადამუშავდა ასევე ნაშრომის ბოლოს დანართის სახით მოცემული ნათლისღების წეს-განგების უძველესი ქართული რედაქციის ტექსტი.

ამგვარი ტიპის სამუშაო, ვფიქრობთ, არის საწინდარი ნათლისღების წეს-განგებების ყოველმხრივ გამართული ტექსტის დადგენისა და შემდგომში საღვთისმსახურო პრაქტიკაში მისი დამკვიდრებისა.

ნაშრომის მიზანდასახულობიდან გამომდინარე, პირველ თავში მიმოვიხილავთ ნათლისღების წეს-განგებების წარმოშობისა და ფორმირების ისტორიას. შემდეგ თავებში მიმოვიხილავთ იმ მასალებს, რომლებიც ბერძნული და ქართული ხელნაწერი „კუროხევანების“ სახით არის მოღწეული. ბოლოს კი წარმოვადგენთ წინამდებარე ნაშრომის მთავარ ნაწილს, რომელშიც ქართულ-ბერძნული ტექსტების შედარებითი ანალიზი გვაქვს მოცემული.

თავი I. ნათლისღების წეს-განგების აღსრულება უძველეს პერიოდში (I- IV სს.)

ნათლისღების საიდუმლოს დამწესებელი და პირველი აღმსრულებელი არის თავად უფალი იესო ქრისტე. ეკლესიის მამათა სწავლების თანახმად, მაცხოვარმა, ნათელილო რა იოანესგან იორდანეში, ახალი აღთქმისეული ნათლისღების მაღლით პირველქმნილი ცოდვისგან განბანა ადამიანური ბუნება, პირველ რიგში კი - ძველი აღთქმის მართალნი და თავად იოანე ნათლისმცემელი და, ამგვარად, როგორც იოანე ოქროპირი ამბობს, „საეკლესიო მამის ნათლისღებისა კარი განაღო“¹.

უფალმა იესო ქრისტემ, დაადგინა რა ნათლისღების საიდუმლო იორდანეში ნათლობით, ზეცად ამაღლების წინ მოციქულებს ამცნო: „წარვედით და მოიმოწაფენით ყოველნი წარმართნი და ნათელ-სცემდით მათ სახელითა მამისადათა და ძისადათა და სულისა წმიდისადათა. და ასწავებდით მათ დამარხვად ყოველი, რაოდენი გამცენ

¹ ციტატა მოგვაქვს წიგნიდან: ე.ჭელიძე, „ცხოვნების აღმოცენებისა“, საეკლესიო სიწმინდენი, თბ. 2004 წ., გვ. 19.

თქუენ“ (მათ. 28.19-20). მოციქულებიც, მაცხოვრის ამ მცნების თანახმად, სულთმოფენობის შემდეგ იწყებენ ქრისტეს მიმდევართა ნათლობას. შესაბამისად, ნათლისღების შესახებ უადრესი მითითებანი „საქმე მოციქულთაში“ მოგვეპოვება. უპირველესი არის სამი ათასი კაცის ნათლობა სულთმოფენობის შემდგომ (საქ. 2.37-41); შემდეგ, სამარიტელთა და ეთიოპიელი საჭურისის ნათლობა ფილიპეს მიერ (საქ. თ. 8); პავლე მოციქულის ნათლობა ანანიას მიერ (საქ. 9.10-18); კორნელიოსისა და მისი სახლეულის ნათლობა (საქ. თ. 10); ღვთისმოსიში დედაკაცის ლიდისა და მისი სახლეულის ნათლობა (საქ. 16.14-15); საპატრიმოს ზედამხედველისა და მისი სახლეულის ნათლობა (საქ. 16.32-34) და სხვ.

მოციქულთა ეპოქაში ჯერ კიდევ არ იყო დადგენილი მირონცხება. ნათელღებულებზე სულიწმინდა მოციქულთა ხელდასხმით გადმოდიოდა. მაგალითად, „საქმე მოციქულთას“ მიხედვით, იერუსალიმში მყოფმა მოციქულებმა, შეიტყვეს რა, რომ სამარიტელებმა შეიწყნარეს ღვთის სიტყვა, მათთან პეტრე და იოანე მიავლინეს. ხოლო ისინი მივიდნენ და ილოცეს, რათა მათ მიეღოთ სულიწმინდა, „რამეთუ მუნამდე არა იყო არცა ერთსა მათგანსა ზედა მოწვეულ სული წმიდაჲ, გარნა ბანილ ხოლო იყვნეს სახელითა უფლისა იესუმისითა. მაშინ დაასხმიდეს ჳელთა მათ ზედა და მიაქუნდა სული წმიდაჲ“ (საქ. 8.16-17). მოგვიანებით ხელდასხმა მირონცხებამ შეცვალა, ხოლო თუ როგორ უნდა მომხდარიყო ეს ჩანაცვლება, ამის შესახებ ორგვარი ვარაუდი არის გამოთქმული. პირველი – „შესაძლოა, მოციქულები სულიწმინდას ხელდასხმის საშუალებით გადასცემდნენ მორწმუნეებს და მასთან ერთად მირონცხებასაც იყენებდნენ (ამაზე „საქმე მოციქულთა“ არაფერს გვაუწყებს)“; და მეორე – „უფრო სავარაუდოა, რომ მათ თავად შეცვალეს საიდუმლოს ხილული ნიშანი – ხელდასხმა (შესაძლოა, ეს მაშინ ხდებოდა, როდესაც ისინი პირადად ვერ ესწრებოდნენ) ხილული მღვდელმოქმედებით, მონათლულისათვის მირონის

ცხებით (მრონს ისინი თავად იძლეოდნენ)“¹

ნათლისღება, როგორც მკვლევართა მიერ არის აღნიშნული, იმ მცირერიცხოვან განგებათა რიგს მიეკუთვნება, რომელთაც უადრეს ეპოქაშივე მიიღეს დასრულებული სახე. ამ მხრივ მის გვერდით მხოლოდ ლიტურგია შეიძლება დადგეს.² მართლაც, უადრესი ეპოქის (I-IV სს.) საეკლესიო ავტორთა თხზულებების მიხედვით, ნათლისღების წეს-განგებას უკვე აქვს ყველა ის არსებითი კომპონენტი, რომელიც დღესაც არის დამახასიათებელი მისთვის.

დასახელებულ ეპოქაში აღსრულებული ნათლისღების წეს-განგებითი მხარის შესახებ ცნობებს ვხვდებით ე. წ. „მოციქულთა კურთხევანებში“³ და წმ. იუსტინე მარტილის (II ს.), ტერტულიანეს (III ს.), წმ. დიონისე არეოპაგელის (I ს.), წმ. კირილე იერუსალიმელის (IV ს.), სილვია აკვიტანელის (IV ს.) და სხვათა სახელით ცნობილ შრომებში. როგორც ირკვევა, ნათლისღების აღსრულებაში უპირატესობა იმთავითვე სასულიერო პირებს ეკუთვნოდათ, თუმცა ამის უფლება ერისკაცებსაც გააჩნდათ, ოღონდ იმ შემთხვევაში, თუ სათანადო მაიძულებელი ფაქტორები არსებობდა.⁴ განსაზღვრული იყო წლის განმავლობაში ნათლისღების აღსრულების დღეებიც. ტერტულიანე ასახელებს აღდგომას და 50-ე დღეს, თუმცა იქვე აღნიშნავს: „ყოველი დღე არის დღე უფლისა; ყოველი დრო, ყოველი ჟამი ხელსაყრელია ნათლისღებისათვის“.⁵

ცნობილია, რომ ნათლისღებამდე მორწმუნე კატეხიზაციის (კათაკმეველობის) პერიოდს გადიოდა, რაც წმინდა წერილსა და სარწმუნოების დოგმატებში განსწავლას გუ-

1 იხ. პროტოპრესვიტერი მიქაელ პომაზანსკი, დოგმატური ღვთისმეტყველება, თბ. 2004 წ., გვ. 197.

2 იხ. Н. Красносельцев, Сведения о некоторых литургических рукописях Ватиканской библиотеки... Казань, 1885, стр. 95.

3 იხ. Михаил Арранц SJ, Избранные сочинения по Литургике, Том I, Таинства Византийского Евхология, Рим-Москва, 2003, стр. 217-218.

4 Тертулиан, О крещении, гл. 20, <http://www.biblicalstudies.ru/Lib/Father2/Tertulian2.html>.

5 Тертулиан, О крещении, гл. 19, <http://www.biblicalstudies.ru/Lib/Father2/Tertulian2.html>.

ლისხმობს. კატეხიზაციის პერიოდი, იპოლიტე რომაელის მოწმობით,¹ სამი წელი გრძელდებოდა. ამ ხნის მანძილზე კათაკმეველნი, სწავლების დასრულების შემდგომ, მართალთაგან განცალკევებულად ლოცულობდნენ; შემდგომ მათ დაესხმოდათ ხელი, ეკითხებოდათ სათანადო ლოცვები და აღესრულებოდა მათი განტევება.² სავარაუდოდ, აქ ნახსენები ხელდასხმა კათაკმეველებზე და ლოცვების წარმოთქმა არის წინასახე ნათლისღების წეს-განგებაში დღეს არსებული „მეფუცების ლოცვებისა“.

აღსანიშნავია, რომ უძველესი დროიდანვე არსებობდა ამქუმელის, აღმომქუმელის ინსტიტუტი. ამქუმელი ჯერ კიდევ ნათლისღებამდე ზრუნავდა კათაკმეველის ქრისტიანულ მოძღვრებაში განსწავლისათვის და თვალყურს ადევნებდა, რომ მომავალ ქრისტიანს ღვთივსათნოდ ეცხოვრა. დიონისე არეოპაგელთან ვკითხულობთ: „ხოლო რომელმან-ესე შეიყუაროს ნამძღვრე ზეშთასოფლისა და წმიდაა მისაღებელი, მოუვდების იგი საღმრთოდ განსწავლულთაგანსა ვისმე და არწმუნებს მას, რაათა წინამძღუარ ექმნეს გზისა მის მიმართ, რომელი მიიყვანებს მღდელთმთავრისა მიმართ და აღუთქუამს მას ყოვლითურთსა შედგომასა წესთა მოცემულთასა და მოქენე არს მისსა, რაათა მიითუალოს წინამძღურობა და ზედამდგომელობა მისი ყოველთა შემდგომთა დღეთა ცხოვრებისა მისისათა“.³ მცირედით ქვემოთ კი ნათქვამია, რომ კათაკმეველს „აღმომქუმელი იგი თუსი აქუს წინამძღურად“.⁴ იპოლიტე რომაელის მოწმობით, ნათლობის წინ უნდა მოხდეს შესწავლა კათაკმეველის ცხოვრებისა საკუთრივ კათაკმეველობის პერიოდში. კერძოდ, ცხოვრობდა თუ არა იგი ღვთისთვის სათნოდ და იცავდა თუ არა მცნებებს. ხოლო ამას ადასტურებს ის პიროვნება, რომელიც

1 Ипполит Римский, Апостольское предание, гл. 17, <http://www.biblicalstudies.ru/Lib/Father3/Hyppolitus3.html>.

2 Ипполит Римский... гл. 18. гл.19, гл.20.

3 პეტრე იბერი (ფსევდო-დიონისე არეოპაგელი), შრომები, ეფრემ მცირის თარგმანი, გამოსცა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაუროთ სამსონ ენუქაშვილმა, თბილისი, 1961 წ., გვ. 161-162.

4 პეტრე იბერი, დასახ. გამ., გვ. 166.

შემოუძღვა მას ეკლესიის წიაღში.¹

ნათლობის წინ აღესრულებოდა ეშმაკის უარყოფა და „მრწამსის“ წარმოთქმა. ამის შესახებ ერთხმად მოწმობენ დიონისე არეოპაგელი,² იპოლიტე რომაელი³ და კირილე იერუსალიმელი.⁴ აღსანიშნავია, რომ იპოლიტე რომაელთან და კირილე იერუსალიმელთან გვხვდება ეშმაკის უარყოფის ის ფორმულა, რომელიც დღევანდელ მსახურებაშიც არის დამკვიდრებული.

მოსანათლის წყალში შთაფლვამდე აღესრულებოდა თვით წყლის კურთხევა. ამის შესახებ პირდაპირ მოწმობენ ტერტულიანე⁵ და იპოლიტე რომაელი.⁶ მოსანათლს ეცხებოდა ზეთი⁷ და აღესრულებოდა მისი წყალში სამგზის შთაფლვა წმინდა სამების სახელით. ემბაზიდან ამოყვანის შემდგომ ნათელღებულს ეცხებოდა მირონი და იგი ხდებოდა სრულუფლებიანი წევრი მართალთა კრებულისა. შესაბამისად, მას უკვე შეეძლო მართალთა ლიტურგიაში მონაწილეობის მიღება და განმადმრთობელ საიდუმლოსთან ზიარება.⁸

ამრიგად, როგორც დავინახეთ, ნათლისღების წესგანგებას IV ს-მდე ჩამოყალიბებული, დასრულებული სახე ჰქონდა მიღებული. სწორედ ამგვარი სახით არის იგი შესული უძველეს ხელნაწერ „ეკქოლოგიონებში“, რომელთა შესახებაც შემდგომ თავებში გვექნება საუბარი.

1 Ипполит Римский... г. 20.

2 პეტრე იბერი, დასახ. გამ., გვ. 162-163.

3 Ипполит Римский... г. 21.

4 Migne J. P., Patrologia graeca, T. 33, col.1068,B-1072,H.

5 Тертулиан... г. 4.

6 Ипполит Римский... г. 21.

7 პეტრე იბერი, დასახ. გამ., გვ. 163; Иполит Римский... г. 21; Migne... col. 1080, Г.

8 Ипполит Римский... г. 21. პეტრე იბერი, დასახ. გამ., გვ. 163.

თავი II. „კურთხევანის“ ბერძნული რედაქციები

ქართული საეკლესიო ღვთისმსახურება იმთავითვე ბერძნულ-ბიზანტიურ ღვთისმსახურებასთან იყო დაკავშირებული. საღვთისმსახურო წიგნები, მათ შორის „კურთხევანიც“, უმთავრესად სწორედ ბერძნული ენიდან ითარგმნებოდა. ამიტომ დიდი მნიშვნელობა აქვს გაირკვეს, თუ რა მასალა გვაქვს მოღწეული ბერძნული ხელნაწერი „ევექლოგიონების“ სახით, რათა შემდგომ განისაზღვროს ქართული თარგმანების მიმართება ორიგინალთან.

მოციქულთა ეპოქაში კურთხევითი ტექსტების ჩაწერა და წერილობითი სახით მომდევნო თაობებისათვის გადაცემა არ ხდებოდა. ამას განაპირობებდა ან ეპოქის ქარიზმატული ხასიათი, რაც იმას ნიშნავს, რომ მღვდელმოქმედს თავად სულიწმინდისაგან ეძლეოდა მადლი ლოცვათა აღვლენისა, ან უწმინდესი კურთხევითი ლოცვებისა და წეს-განგებების დაცვა არაქრისტიანთაგან. შემდგომში, მოციქულთა მოწაფეები და ეკლესიის მამები იწყებენ სხვადასხვა საღვთისმსახურო წესის წერილობით ფიქსაციას. ეს ძეგლები მეცნიერებაში „მოციქულთა კურთხევანების“ სახელით არის ცნობილი¹. როგორც აღნიშნულია, „მოციქულთა კურთხევანების“ რედაქტორები, შესაძლოა, განიზრახავდნენ, გადმოეცათ რომელიმე საღვთისმსახურო ტრადიცია, რომელიც უპირისპირდებოდა სხვადასხვა გნოსტიკური სექტის უცნაურ სარწმუნოებასა და რიტუალებს და „მსოფლიო-სამოციქულო“ მართლმადიდებელ ეკლესიაში გაერთიანებულ ქრისტიანთა პრაქტიკას² შეესაბამებოდა. „მოციქულთა კურთხევანებად“ მოიხსენიება:

- 1) Didache, Διαχί, დიდაქე, I ს.;
- 2) Traditio Apostolica, Ἀποστολικὴ Παράδοσις, მოციქულთა გადმოცემანი („იპოლიტე რომაელის“) III ს.;
- 3) Testamentum Domini Nostri Jesu Christi, ალთქმა უფლისა ჩუენისა იესო ქრისტესი, II-V ს.

1 იხ. Михаил Арранц SJ, დასახ. ნაშრ. გვ. 217-218.

2 იქვე, გვ. 217-218.

4) *Didascalia Apostolorum*, III ს.

5) *Constitutiones Apostolorum*, Διαταγαὶ τῶν Ἀποστόλων, მოციქულთა განწესებანი, IV ს.

6) *Acta Thomae*, მოციქულ თომას საქმენი,

7) *Euchologium Serapionis*, სერაპიონის ევქოლოგიონი, IV ს¹.

„მოციქულთა კურთხევანები“ არიან წინამორბედნი ღვთისმსახურებაში შემდგომში დამკვიდრებული „ევქოლოგიონებისა“ და „იერატიკონებისა“. ყველაზე ძველი, ჩვენამდე მოღწეული „ევქოლოგიონი“ VIII-IX საუკუნეებით თარიღდება. ეს არის ცნობილი ბარბერინის ნუსხა, რომელიც პირველად გამოაქვეყნა ფრანგმა ლიტურგისტმა, დომინიკანელმა მღვდელმონაზონმა იაკობ გოარმა.² აღსანიშნავია, რომ ხელნაწერი უკანასკნელ ხანებშიც გამოიცა. იხ. *L'Euchologio Barberini Gr. 336, Edizione a cura di Stefano Parenti ed Elena Volkovska, Roma, 1995.*

ბერძნული ხელნაწერი „ევქოლოგიონების“ შესწავლისა და გამოცემის თვალსაზრისით პირველი სერიოზული ნაბიჯი სწორედ იაკობ გოარმა (+1653 წ.) გადადგა. მისი სქელტანიანი ნაშრომი, როგორც მკვლევართა მიერ არის აღნიშნული, დღესაც რჩება ბერძნული „ევქოლოგიონის“ ერთადერთ ყურადღებაამისაქცევ პუბლიკაციად. დიდი ანაღვლით, რაც გოარმა გასწია ბერძნულ-ლათინური კურთხევითი ტექსტების გამოქვეყნებით და მათზე ვრცელი შენიშვნების დართვით. აღნიშნული შრომის განსაკუთრებული ღირსებაა შემოხსენებული ბარბერინის (*S. Marci*) და, ასევე, კრიპტოფერატის (*Bessarionis*) ბიბლიოთეკებში დაცული ევქოლოგიონების გამოვლენა. პირველი მათგანი, როგორც ითქვამს, VIII-IX სს-ისაა, მეორე – XI ს-ისა.³

ბერძნული ხელნაწერი კურთხევანების შესწავლისა და გამოცემის თვალსაზრისით ფასდაუდებელ ნაშრომს წარმოადგენს ა. დმიტრიევსკის „Описание литургических“

1 იქვე, გვ. 217-218.

2 იხ. I. Goar, *Euchologion, Sive Rituale Graecorum...* Paris, 1647.

3 იხ. დიდნი კურთხევანი, გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა და სქოლიოები დაურთო ედიშერ ჭელიძემ, I, თბ. 2002, გვ. 61, შენ. 1.

рукописей, хранящихся в библиотеках православного востока, том II, *Εὐχολόγια*, Киев, 1902. ეს კაპიტალური ნაშრომი მოიცავს 162 ხელნაწერის აღწერილობას, რომლებიც დაცულია სინას მთის, ათონის, პატმოსის, იერუსალიმის, კონსტანტინოპოლის, ათენის, თესალონიკისა და, ასევე, იერუსალიმში რუსული ეკლესიის მისიის მეთაურის, არქიმ. ანტონინის, ბიბლიოთეკებში. აქვე არის მოცემული 1027 წლით დათარიღებული პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის №213 ხელნაწერი კურთხევანის თითქმის სრული ტექსტი. მკვლევარი დანაწევრებით აღნიშნავს, რომ მატერიალური სახსრების უკმარისობის გამო გამოცემაში ვერ აისახა დასაბუქდად მომზადებული ორმოცზე მეტი „ეექოლოგიონი“ ნაწილობრივ აღმოსავლეთის (იერუსალიმის საპატრიარქოს, კონსტანტინოპოლში წმ. საფლავის მეტოქის, ათანასე ათონელის ლავრის, ათონის დიონისიუს მონასტრის და ტრაპიზონის ახლოს პერისტერიის სავანის), უფრო მეტად კი დასავლეთის (ბარბერინის, გროტო-ფერატის, რომის კაზანატენის, ვენეციის წმ. მარკოზისა და პარიზის ნაციონალური) ბიბლიოთეკებისა.¹

ა. დმიტრიევსკის აღნიშვნით, წარმოდგენილი 162 კურთხევანიდან მხოლოდ ერთი, XIII ს-ის Sin.966 შეიძლება იყოს დასავლური წარმოშობისა, დაწერილი სიცილიის სამეფოში მცხოვრები ბერძენებისათვის. ყველა დანარჩენი უდავოდ აღმოსავლეთშია შექმნილი. ამიტომაც, წარმოდგენილი ხელნაწერების მეშვეობით, შესაძლებელი ხდება გავეცნოთ არა მხოლოდ აღმოსავლეთის სამი საპატრიარქოს – კონსტანტინოპოლის, ალექსანდრიისა და იერუსალიმის, არამედ ძველი ბიზანტიის ზოგიერთი მნიშვნელოვანი მონასტრის საღვთისმსახურო პრაქტიკის მრავალ თავისებურებასაც.² მაგალითად, Sin. 957 (IX-X სს.), Sin. 956 (X ს.), Sin. 958 (X ს.), Sin. 959 (X ს.), პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის №213 (1027 წ.), იერუსალიმის საპატრიარქოს №362(607) (XIV ს.) და №154 (1660წ.), ალექსანდრიის საპატრიარქოს №31

1 იხ. А. Дмитриевский, *Εὐχολόγια*, Предисловие, стр. IV.

2 იქვე, стр. IV.

(XV ს.), ათანასე ათონელის ლავრის №80 და ათონის დიონისიუს მონასტრის №489 ხელნაწერები გვაცნობენ კონსტანტინოპოლის აია სოფიის ტაძრის საღვთისმსახურო პრაქტიკას. ალექსანდრიის საპატრიარქოს №149-104 (XIV ს.) და №13 (1822 წ.), ალექსანდრიის პატრიარქის ჭურჭელთსაცავის ხელნაწერი (1790 წ.) და Sin. 974 (XVI ს.) – ალექსანდრიის ეკლესიის პრაქტიკას. ხოლო Sin. 1040 (XII ს.), Sin. 1059 (XIII ს.), Sin. 1006 (XV ს.) – იერუსალიმის ეკლესიისას.

ხსენებულ ნაშრომს, ავტორისავე აღნიშვნით, განსაკუთრებულ ღირებულებას სძენს ის ფაქტი, რომ აქ წარმოდგენილია მთელი რიგი ძეგლებისა, XI ს-დან XVI ს-ის ჩათვლით, ზუსტად განსაზღვრული ქრონოლოგიური მონაცემებით. მკვლევარი პირველ რიგში ასახელებს პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის 1027 წლის №213 ხელნაწერს¹. ძეგლი ეკუთვნოდა დიდი ეკლესიისა და საპატრიარქო ეკვდერის პრესვიტერს, სტრატიგს.² ხელნაწერი საყურადღებოა თავისი მრავალფეროვანი შედგენილობის გამო. მასში დაცული მრავალი განგება სხვა ძეგლებში ან მთლიანად დაკარგულია, ან დაზიანებული სახით არის ჩვენამდე მოღწეული. დმიტრიევსკის შენიშვნით, ხსენებულმა კურთხევანმა სამართლიანად შეიძლება დაიკავოს მეორე ადგილი ბარბერინის VIII-XI სს-ების ნუსხის შემდეგ. ბიზანტიური ღვთისმსახურების ისტორიის შესწავლის თვალსაზრისით ასევე არანაკლებ მნიშვნელოვანია 1153 წლით დათარიღებული სინას მთის №973 ხელნაწერი, რომელიც, გარდა თარიღისა, ინტერესს იწვევს მასში მოთავსებული წეს-განგებებითა და ლოცვებით. მე-13 საუკუნის ხელნაწერთაგან ზუსტად დათარიღებული არის მხოლოდ 1260 წლის პატმოსის ბიბლიოთეკის ილიტარიონი, რომელიც იოანე ოქროპირის ლიტურგიას შეიცავს, ხოლო მე-14 საუკუნის ძეგლთაგან -1306 წლის ათონის ესთიგმენის მონასტრის ბიბლიოთეკის ილიტარიონი, ასევე იოანე ოქროპირის ლიტურგიით. მოგვიანო საუკუნის ძეგლებს

1 იხ. იქვე, Пред. с.VII.

2 „κτθίεσσα Στρατιῶν πρεσβυτέρω τῆς Μεγάλῃς καὶ τῶν ραρχικῶν πατεῦκτερίων“, იქვე, გ. 993.

შორის დათარიღებული ხელნაწერების რაოდენობა კიდევ უფრო მატულობს.¹

ბერძნული კურთხევითი ძეგლების შესწავლის კუთხით ძალზე საყურადღებოა მიგელ არანცის შრომები. დასახელებული მკვლევარი კონსტანტინოპოლის აია სოფიის ტაძრის ღვთისმსახურების ამსახველი ხელნაწერი „ევექლოგიონების“ შემდგენაირ კლასიფიკაციას გვთავაზობს:

ა) ძველი (ხატმებრძოლობამდელი) პერიფერიული „ევექლოგიონები“, VIII-XI სს. ბარბერინის, Barberini; gr.336, VIII ს. სამხრეთ იტალიიდან; „პორფირე უსპენსკის“ ევექლოგიონი: С-Петербургский gr.226, X ს. სამხრეთ იტალიიდან; „მოსკოვის“ ევექლოგიონი: Севастьянов-Румянцев gr.474 (270), XI ს; „სინური“ ევექლოგიონი: Sinai gr.959, XI ს; სლავური სინური ევექლოგიონი: Sinai sl.37, X-XI ს.

ბ) კონსტანტინოპოლური ევექლოგიონები ხატმებრძოლობის შემდგომ, X-XI სს. „ბესარიონის“ ევექლოგიონი: Criptensis Г.β.Ι. ან Grottoferrata gr. Gb 1, XI-XII ს. „სტრატიგის“ ევექლოგიონი: Coislin (κοαλεν) gr.213, 1027 წ.

გ) კონსტანტინოპოლური ევექლოგიონის ახალი რედაქცია, XIII ს. (ლათინთა ოკუპაციის შემდგომ, 1204-1263 წწ.). „ათენის“ ევექლოგიონი: Athena gr.662, XIII ს².

აღსანიშნავია, ასევე, მ. არანცის მიერ გამოცემული XI საუკუნის კონსტანტინოპოლური „ევექლოგიონი“, რომლის რეკონსტრუქცია განხორციელდა ზემოხსენებული სამი ხელნაწერის („ბესარიონის“ ევექლოგიონი: Criptensis Г.β.Ι. ან Grottoferrata gr. Gb 1, XI-XII ს.; „სტრატიგის“ ევექლოგიონი: Coislin (κοαλεν) gr.213, 1027 წ. და „ათენის“ ევექლოგიონი: Athena gr. 662, XIII ს.) საფუძველზე³. ბერძნული „კურთხევანის“ სხვა გამოცემებიდან აღსანიშნავია სპირიდონ არქიმანდრიტის მიერ XIX საუ-

1 იხ. ა. დმიტრიევსკი, დასახ. ნაშრ. Пред. с. VII.

2 იხ. Михаил Арранц SJ, დასახ. ნაშრ. стр. 217-218.

3 Михаил Арранц SJ, Избранные сочинения по литургике, Том III, Евхологий Константинополя в начале XI века и Песенное Последование по требнику митрополита Киприана, Рим-Москва, 2003.

კუნის შუა წლებში გამოცემული „დიდი ევქოლოგიონი“, *Εὐχολόγιον τὸ Μέγα, Ἀθήναι*, 1862 (მეორე გამოცემა), ეს წიგნი კვლავ დაიბეჭდა 1992 წელს; ამ გამოცემას ეყრდნობა „მცირე ევქოლოგიონი“, რომელიც ათენში გამოიცა 1955 წელს. როგორც აღნიშნულია, ეს გამოცემანი ოდენ ლიტურგიკული მიზანდასახულობისაა და საკუთრივ მეცნიერული ინტერესებისათვის ნაკლებ ღირებულია.¹

ბოლოს კი დავასახელებთ იმ გამოცემასაც, რომელსაც წინამდებარე ნაშრომის შესრულებისას ვეყრდნობით. ეს არის *Μικρὸν Εὐχολόγιον ἢ Ἀγιασματάριον; Ἐκδόσις τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἐκδοσις IET* ' 2004.

თავი III. „კურთხევანის“ ქართული რედაქციები

საღვთისმსახურო წიგნების ქართულ ენაზე თარგმნა საქართველოში ქრისტიანობის გავრცელების კვალდაკვალ იწყება. საღვთისმსახურო წიგნების თარგმნის დასაწყისს უკავშირდება საქართველოში ღვთისმსახურების ქართულ ენაზე აღსრულების დაწყების საკითხი. კორნელი კეკელიძის შენიშვნით, „ქრისტიანობის შემოღებისთანავე ქართულად ღვთისმსახურებას ვერ შეასრულებდნენ, ამისთვის საჭირო იქნებოდა მომზადებული პირები და ლიტურგიკული წესების გადმოქართულება. ეს კი არც ისე მალე და ადვილად შეიქმნებოდა, ყოველ შემთხვევაში, თითქმის მთელი საუკუნე ქრისტიანობის შემოღებიდან, დაახლოებით მეხუთე საუკუნის ნახევრამდე, ქართულად ღვთისმსახურება ვერ შესრულდებოდა“.²

ღვთისმსახურების ქართულ ენაზე აღსრულების უტყუარი მტკიცებულებანი მე-6 საუკუნის დასაწყისიდან მოგვე-

1 იხ. დიდნი კურთხევანი, დასახ. გამ. გვ. 62

2 კ. კეკელიძე, ძველი ქართული ლიტურატიურის ისტორია, I, თბ. 1980, გვ. 573.

პოვება. ეს არის საბა განწმენდილის (გარდ. 532 წ.) ცნობილი ანდერძი, საიდანაც ჩანს, რომ იმ დროს ქართველებს თავიანთ ენაზე ჰქონიათ არა მარტო სამოციქულო და სახარება, არამედ ჟამნობა, სამხრობა და ჟამისწირვა. ასევე, კირიონ კათალიკოსის (VI ს-ის დას.) მიმოწერიდან სომეხ იერარქებთან ჩანს, რომ საქართველოს ეკლესიის 35 ეპარქიაში ღვთისმსახურება, გარდა ერთისა – ცურტავისა, ყველგან ქართულად სრულდებოდა.¹ სწორედ ეს პერიოდი, კერძოდ V – VI საუკუნეების მიჯნა უნდა მივიჩნიოთ დასაწყისად ქართული ლიტურგიკული მწერლობისა.²

ქართული ლიტურგიკული მწერლობა ჩაისახა პალესტინის ქართულ სამონასტრო კოლონიებში,³ რომელთაგან განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა საბა განწმენდილის ლავრას. ამ ლავრას, სადაც ქართველები უკვე მე-9 საუკუნის დასაწყისიდან მოღვაწეობდნენ, მე-10 საუკუნემდე არ დაუკარგავს თავისი მნიშვნელობა ქართული საეკლესიო მწერლობისათვის. აქ, VIII-X საუკუნეებში, კ. კეკელიძის სიტყვებით, „დუღდა ქართველების ნამდვილი ინტენსიური ლიტურატურული შემოქმედება. უმეტესი ნაწილი იმ უძველესი ხელნაწერებისა, თარიღიანისა თუ უთარილოსი, განსაკუთრებით ისინი, რომელნიც დღეს სინას მთაზე ინახება, ამ ხანებშია დაწერილი და ნათარგმნი სწორედ საბას ლავრაში.“⁴ აქედან გამომდინარე, საბას ლავრაში უნდა იყოს შექმნილი სინას მთაზე დაცული ის ხელნაწერებიც, რომელთაც „კურთხევანის“ ქართული თარგმანის უძველესი რედაქცია შემოუნახავთ.

„კურთხევანის“ ქართულ ენაზე თარგმნის ისტორია რამდენიმე ეტაპს მოიცავს. პირველ რიგში უნდა დავასახელოთ იერუსალიმური საღვთისმსახურო პრაქტიკის ამსახველი ლიტურგიკული კრებულები – Sin. 12, Sin. 54 და Sin. 66. ეს ხელნაწერები მე-10 საუკუნით თარიღდ-

1 იქვე, გვ. 573-574.

2 К. Кекелидзе, Литургические грузинские памятники в отечественных книгохранилищах и их научное значение, Тб. 1908, стр. IX-X.

3 იქვე, 1908, стр. X-XI.

4 კ. კეკელიძე, დასახ. ნაშრ. გვ. 91.

ება.¹ იერუსალიმური პრაქტიკის ამსახველი თითქმის ყველა ხელნაწერი უნიკალურია იმიტო, რომ მათ შემოინახეს ადრებიზანტიური პერიოდის უძველესი ტრადიციები, რომლებიც ბერძნულ სინამდვილეში ადრევე გამოვიდა ხმარებიდან.² დასახელებულმა ნუსხებმა შემოგვინახეს როგორც ვრცელი განგებანი (ნათლობისა, ქორწინებისა, მონაზვნობისა), ასევე სხვადასხვა კურთხევითი ლოცვები. შევნიშნავთ, რომ ჩვენთვის საინტერესო ნათლისღების წეს-განგება დაცულია Sin. 12 და sin. 66 ხელნაწერებში, მაგრამ ამ უკანასკნელში არა სრული, არამედ ფრაგმენტული სახით.³

ხსენებული სინური ნუსხების გვერდით სახელდება **მე-10 საუკუნის ხელნაწერი A-86**, რომელიც, როგორც აღნიშნულია, დიდწილად ავსებს დასახელებული სინური ნუსხების მასალას, რადგან შეიცავს (გარდა იაკობის ჟამისწირვისა) ხელდასხმადთა კურთხევის უძველეს ქართულ ტექსტებს (წიგნისმკითხველისა, კერძოდიაკონისა, დედათდიაკონისა, მთავარდიაკონისა, მღვდლისა, ეპისკოპოსისა, ქორეპისკოპოსისა, კათალიკოსისა). ამავე ხელნაწერშია დაცული უძველესი წესი „ოდიკის კურთხევისა“.⁴

„კურთხევანის“ თარგმნის მომდევნო ეტაპი დაკავშირებულია ათონის მთის ქართულ საღვთისმეტყველო სკოლასთან და, კერძოდ, **ექვთიმე ათონელის** სახელთან. როგორც კორნელი კეკელიძე აღნიშნავს, ექვთიმეს უნდა ეთარგმნა „შემოკლებული კურთხევანი“, ⁵ მაგრამ, მისივე სიტყვებით, „მთლიანი რედაქცია ამ შრომისა ჩვენამდე არ შენახულა, ყოველ შემთხვევაში, ჯერ მიგნებული არაა. ამ წიგნიდან ჩვენამდე მოუღწევია შემდეგ სტატიებს სხვადასხვა კრებულსა და ხელნაწერში⁶: ა) „სქემის კურთხევაა ბერძნული

1 იხ. ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, სინური კოლექცია, ნაკვ. III, შეადგინეს და დასაბეჭდად მოამზადეს: რ. გვარამიაძე, ელ. მეტრეველი, ც. ჭანკიევა, ლ. ხევესურიანმა, ლ. ჯღამაიაძე, თბ. 1987.

2 იქვე, გვ. 3-4.

3 იქვე, გვ. 70.

4 იხ. დიდნი კურთხევანი, დასახ. გამ., გვ. 5.

5 კ. კეკელიძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 584.

6 ამ ხელნაწერთაგან უმთავრესია მე-11 ს-ის I ნახევრის S 143 და A 96., იხ. დიდნი კურთხევანი, დასახ. გამ. გვ. 5-6.

და მონაზონის კურთხევამ“, ამ სტატუტის ხელნაწერებში ასეთი სათაური აქვს: „განგება მათ ზედა, რომელთა მოაქუნდეს დიდი სქემაა“; ბ) „ძეგლისწერაჲ სარწმუნოებისაჲ“; გ) „მარტულიის მწუხრისათჳს“; დ) “წესი და განგება სატფურებისაჲ, რომელ არს კურთხევამ წმიდისა ეკლესიისაჲ“; ე) „კურთხევამ წიგნის მკითხველისა და ფსალტისაჲ, კერძოდიაკონისაჲ, მთავარდიაკონისაჲ, ხუცობისაჲ და ეპისკოპოსისაჲ“; ვ) „სხვადასხვა მწვალებელთა მართლმადიდებლობით ეკლესიაში მიღების ან შემოერთების წესი“.¹

განსაკუთრებული ეტაპი ქართულენოვან „კურთხევათა“ თარგმნის ისტორიაში უკავშირდება **წმ. გიორგი მთაწმიდელს**, რომელმაც 1042-1044 წწ-ში (დეკანოზობისას) პირველმა თარგმნა ქართულად „დიდნი კურთხევანი“ და ამ თარგმანმა, რუის-ურბნისის კრების დადგენილებით, დაკანონებული სახე მიიღო.² გიორგი მთაწმიდელის „კურთხევანი“ XI-XII საუკუნეების ნუსხებში არ შემონახულა. ყველაზე ძველი ნუსხა დღეისათვის არის XII-XIII საუკუნეების **Sin. 73**. აღნიშნულ ხელნაწერთან დაკავშირებით გამოთქმულია მოსაზრება, რომ მასში, გარდა გიორგი მთაწმიდელისა, არაერთი სხვა მთარგმნელის ნამუშევარიცაა შესული.³ მაგრამ თავად გამომცემელი Sin.73-სა, ე.ჭელიძე აღნიშნავს: „Sin.73-ის ტექსტობრივ-სტილური და ორიგინალთან მიმართებით ტერმინოლოგიური შესწავლა უდიდესწილად მაინც უთუოდ ერთ მთარგმნელზე, გიორგი მთაწმიდელზე მიგვითითებს. სხვა მთარგმნელთა კვალი ხსენებულ ხელნაწერში სრულიად უმნიშვნელოა და 3-4 მცირე ლოცვით შეიძლება ამოიწუროს“.⁴

გიორგი მთაწმიდელის შემდგომ „კურთხევანი“ განიცდიდა ცვლილებებს ბერძნულ ნიადაგზე, რაც ჩვენშიც

1 კ. კეკელიძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 209-210; დიდნი კურთხევანი, დასახ. გამ. გვ. 5-6.
2 იხ. დიდნი კურთხევანი, დასახ. გამ. გვ. 6.
3 იხ. მცირე კურთხევანი, თბ. 1998, გვ. ფჟე (595); იხ., ასევე, ე. კოჭლამაზაშვილი, დიდი სინური კურთხევანის რედაქციული თავისებურებანი, თბ. 2002, გვ. 11.
4 იხ. დიდნი კურთხევანი, დასახ. გამ. გვ. 10

პოულობდა ასახვას სხვადასხვა მთარგმნელთა ღვაწლით. კურთხევითი ტექსტების მთარგმნელთა შორის იხსენიება **დავით ტბელი**. იგი გიორგი მთაწმინდელზე ადრეული ეპოქის (X-XI ს.) მოღვაწეა. ზოგიერთი გვიანდელი ხელნაწერის (A 72, H 1352, A 450) მიხედვით, დავით ტბელს მიეწერება თარგმნა შემდეგი განგებისა: „ლოცვაჲ ლხინებისაჲ მათთჳს, რომელნი უვარისყოფისაგან მოქცეულ იყვნენ ქრისტიანობად“. აღსანიშნავია, რომ A 124 (XI ს.) ხელნაწერის მიხედვით, ეს ლოცვა გიორგი მთაწმინდელმა თარგმნა. ეგევე ლოცვა შესულია Sin. 73-შიც.¹

გიორგი მთაწმინდელის შემდგომი დროის მოღვაწეა **ეფრემ მცირე**, რომელსაც მიეწერება Sin. 73-ში შესული ერთ-ერთი საღვინებელი ლოცვის თარგმნა.² ეფრემსვე უთარგმნია წესი გამაჰმადიანებული ქრისტიანის მოქცევისა.³

კურთხევითი ტექსტები უთარგმნია **არსენ იყალთოელსაც**. სხვადასხვა ხელნაწერთა მონაცემებით, მას უნდა ეთარგმნოს შემდეგი განგებანი: ა) „წესი, რომელი იქმნების კურთხევასა ეკლესიისასა და დამყარებასა მას შინა მდგომარისა ტრაპეზისა“; ბ) „წესი, რომელი აღესრულების სატფურებასა პირველ კურთხეულისა ტაძრისასა“; გ) „წესი, რომელი აღესრულების წმიდასა ჴედა ტრაპეზსა, შეირყოს რაჲ და მოიშალოს პირველისა დამყარებისაგან“; დ) „კურთხევაჲ პურთაჲ ღამისთევად ყოველთა დღესასწაულთა“; ე) „წესი და განგებაჲ, რომელი აღესრულების ამაღლებასა ჯუარისასა“; ვ) „წყლის კურთხევა განცხადებისა“; ზ) VI მსოფლიო კრების ძეგლისწერა; ზოგჯერ არსენისავე თარგმანებად მიიჩნევენ მწვალებლობიდან და სხვა სარწმუნოებიდან მოქცეულთა შეწყნარების წესებსაც.⁴

მორიგი ავტორი, რომელსაც კურთხევითი ტექსტების თარგმნა უკავშირდება, არის **ნიკოლოზ ქართველთა მნა-**

1 იხ. ე. კოჭლამაზაშვილი, დასახ. ნაშრ., გვ. 5.

2 იქვე, გვ. 11.

3 იხ. კ. კეკელიძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 268; ასევე, ე. კოჭლამაზაშვილი, დასახ. ნაშრ. გვ. 13, 78.

4 იხ. ე. კოჭლამაზაშვილი, დასახ. ნაშრ. გვ. 11-13.

თობი. მას ორიგინალური თხზულებებიც შეუქმნია ამ დარგში. ანტონ კათალიკოსი მიუთითებს მის ერთ-ერთ თხზულებას: „ამან უზომოდ წკმისა გარდამოსვლისა დასაყენები შექმნა აკოლოთია, მხურვალსავედრი ღვთისადმი ერისაგან, მაღალგამოთქმით“. კ. კეკელიძის მითითებით, ეს აკოლუთია ნიკოლოზის სახელით მართლაც გვხვდება ქართულ კურთხევანში, როგორც ხელნაწერში, ისე ნაბეჭდშიაც.¹ არის ვარაუდი, რომ ნიკოლოზ ქართველთა მნათობს ეთარგმნოს რომდენიმე მნიშვნელოვანი განგებაც, რომელნიც ყველაზე უკეთ დაცულია 1696 წლის ნუსხაში, A 198-ში. ესენია: „განგებაა აიაზმისა“, „წესი და განგებაა ზეთსა ზედა სნეულისასა“ და „კურთხევამ მონაზონისა“.

მიუხედავად ცალკეულ წეს-განგებათა თარგმნისა, როგორც კ. კეკელიძე ამბობს, „გიორგი მთაწმინდლისეული კურთხევანი უცვლელად დარჩენილა ჩვენში მეჩვიდმეტე საუკუნის გასულამდე. მე-18 საუკუნის დასაწყისში კი იქმნება „კურთხევანის“ ახალი რედაქცია, რომელიც თარგმნა **კვიპრიანე სამთავნელმა** დომენტი კათალიკოსის (1707-1729 წწ.) დავალებით და ამით ქართული ლიტურგიული პრაქტიკა დაუახლოვა იმდროინდელ ბერძნულ პრაქტიკას. კვიპრიანეს თარგმანი ორი რედაქციით ვრცელდებოდა ჩვენში – ვრცელითა და შემოკლებულით, სლავურ კურთხევანზე ის არ შეუსწორებიათ და 1713 წელს პირველად დაბეჭდეს კიდევაც. ამით დასრულდა ქართული კურთხევანის „ევოლუცია“.² შემდგომში ბეჭდური სახით მხოლოდ კვიპრიანე სამთავნელის რედაქციის „კურთხევანი“ გამოდიოდა. მე-18 საუკუნეში იგი კიდევ სამჯერ დაიბეჭდა (1764, 1784, 1794 წწ.), სამჯერვე ტფილისში. მე-19 საუკუნეში კი – ხუთჯერ. ამათგან პირველი – ქუთაისში (1803 წ.), სამი – მოსკოვში (1824, 1825, 1826 წწ.), ბოლო, მეხუთე – ტფილისში (1879 წ.).³

1 კ. კეკელიძე, დასახ. ნაშრ. გვ. 336; ე. კოჭლამაზაშვილი, დასახ. ნაშრ. გვ. 14, 83.
 2 კ. კეკელიძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 338, 585.
 3 იხ. მცირე კურთხევანი, თბ. 1998 წ. გვ. ფჟვ (596).

მე-20 საუკუნის დასაწყისში იყო მცდელობა „კურთხევანის“ ბეჭდური სახით გამოცემისა. ამ დროს ჩამოყალიბდა საღვთისმსახურო წიგნების შემსწორებელი კომისია, რომელმაც კვიპრიანეს თარგმანის საფუძველზე მოამზადა „კურთხევანის“ შესწორებული ვერსია, მაგრამ გამოსაცემად მომზადებული ამ „კურთხევანის“ მთელი ტირაჟი 1917 წლის არეულობის შედეგად დაიკარგა.¹

1977 წლის „საქართველოს ეკლესიის კალენდარში“ დაიბეჭდა კვიპრიანე სამთავნელის კურთხევანის რამდენიმე თავი (ნათლობის, ჯვრისწერის და მიცვალებულთა წესები). ეს იყო „კურთხევანის“ პირველი გამოცემა მხედრული შრიფტით. იგი უცვლელად განმეორდა 1996 წლის „საქართველოს ეკლესიის კალენდარში“. 1997 წელს დეკანოზმა ზაქარია ძინძიბაძემ გამოსცა მცირე ზომის წიგნაკი (35 გვერდი), სახელწოდებით „კურთხევანი“, რომელშიც შეტანილია რამდენიმე წეს-განგების კონსპექტური ვარიანტი.²

ცალკე წიგნად „კურთხევანი“ მე-20 საუკუნეში პირველად გამოვიდა 1998 წელს, სახელწოდებით „მცირე კურთხევანი“. გამოსაცემად მოამზადა ექვთიმე კოჭლამაზაშვილმა. ამ გამოცემას საფუძვლად უდევს კვიპრიანეს „კურთხევანის“ 1879 წლის გამოცემა. გარდა ამისა, მასში შედის მთელი რიგი განგებანი A 72 (XVI ს.), A 450 (XVI ს.) და Sin.73 (XII-XIII ს.) ნუსხებიდან.³ განსაკუთრებით აღსანიშნავია, რომ ამ გამოცემაში არის ჩართული სლავურიდან ახლად თარგმნილი რამდენიმე წეს-განგებაც. ესენია: ა) „წესი სამსახურებელთა ჭურჭელთა კურთხევისაჲ, რომელ არს ფეშხუემი, ბარძიმი, ვარსკულავი და კოვზი, სამთავე დაფარნითურთ, წინადაგებულთა ერთბამად“; ბ) „წესი ახალთა სამღვდელთა შესამოსელთა კურთხევისაჲ“; გ) „წესი ახლისა სახლისა კურთხევისაჲ, ოდეს ეგულე-ბოდის ვის მუნ დამკვდრებად“ და დ) „ლოცვაჲ განტენასა არტოსისასა“. თარგმანი შესრულებულია ე. კოჭლამაზაშვილის მიერ. როგორც ხსენებული ავტორი შენიშნავს,

1 იქვე. გვ. ფჟვ.
2 იქვე. გვ. ფჟვ.
3 იქვე. გვ. ფჟთ (599).

„ამ წეს-განგებათა თარგმნა საჭირო შეიქნა იმიტომ, რომ კურთხევათა არც ერთ ძველ ქართულ რედაქციაში არ აღმოჩნდა მათი შესატყვისი ტექსტი.¹

1998 წელს გამოვიდა ასევე „მცირე კურთხევანი და სავედრებელი გალობანი“, შემდგენელი მღვდელი აკაკი მეგრელიშვილი. გამოცემა შესრულებულია მხედრული შრიფტით. წეს-განგებანი ძირითადად „კურთხევანის“ კვიპრიანესეული რედაქციიდანაა აღებული მცირედი შესწორებებით.

კურთხევითი ძეგლების შესწავლისა და გამოცემის თვალსაზრისით უმნიშვნელოვანესია 2002 წელს გამოსული „დიდნი კურთხევანი“, რომელიც წარმოადგენს წმ. გიორგი მთაწმიდელის „კურთხევანის“ შემცველი Sin. 73 ხელნაწერის მეცნიერულად დადგენილი ტექსტის პუბლიკაციას. ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა და სქოლიოები დაურთო ედიშერ ჭელიძემ.

განსაკუთრებული მნიშვნელობისაა ასევე „დიდნი კურთხევანის“ სამტომეულის გამოცემა, რომლის პირველი ტომი გამოიცა 2006 წელს. ძველი ქართული ხელნაწერების მიხედვით გამოსაცემად მოამზადა და სქოლიოები დაურთო ედიშერ ჭელიძემ. ამ გამოცემას განსაკუთრებულ ღირებულებას სძენს ის ფაქტი, რომ პირველად ხდება გამოქვეყნება უადრესი, იერუსალიმური მღვდელმსახურების ამსახველი კურთხევითი ტექსტებისა, რომელთაგანაც დიდი ნაწილი სხვა ენებზე თითქმის მთლიანად დაკარგულია. გარდა ამისა, როგორც პირველი ტომის წინასიტყვაობაში არის აღნიშნული, სამტომეულში ქართულ ენაზე არსებული კურთხევითი ტექსტების მთელი საგანძური იქნება მოცემული, შემდეგ კი, წმინდა სინოდის განჩინებით, დაიბეჭდება „დიდი კურთხევანის“ ერთტომეული, - სამტომეულში წარმოდგენილი მასალიდან გამოკრებული, - და იგი საქართველოს ეკლესიებში მღვდელმსახურებისათვის განწესდება.

ამრიგად, როგორც ვხედავთ, „კურთხევანის“ მეცნიერულად დადგენილი ქართული ტექსტის გამოცემა მო-

1 იქვე, გვ. ქა (601).

მაგლის საქმეა. ამ საქმეში არ გამოვრიცხავთ წინამდებარე შრომამაც შეიტანოს მცირედი წვლილი.

თავი IV. ნათლისღების წეს-განგების ტექსტთა შედარებითი ანალიზი

წინამდებარე თავში წარმოვადგენთ ნათლისღების წეს-განგების ქართულ თარგმანთა მხოლოდ იმ ფრაგმენტებს, რომლებიც სხვაობენ ერთმანეთისგან, ან ორიგინალისგან. აღვნიშნავთ, რომ ყველა ფრაგმენტის წარმოდგენა შეუძლებელია მათი სიმრავლის გამო, ამიტომაც წარმოვადგენთ მხოლოდ იმათ, რომლებიც განსაკუთრებით მნიშვნელოვნად მიგვაჩნია. იქვე მივუთითებთ სათანადო ბერძნულ ტექსტს. უნდა აღვნიშნოთ ასევე, რომ ქართულ თარგმანთაგან ჩვენი მსჯელობა უმთავრესად შეეხება გიორგი მთაწმიდელისა და კვიპრიანე სამთავნელის რედაქციის ტექსტებს. Sin.12 და Sin.66 ხელნაწერების მონაცემებს მოვუხმობთ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა ისინი ტექსტოლოგიურ თანხვედრას ავლენენ ზემოდასახელებულ ორ რედაქციასთან. ვსარგებლობთ „კურთხევანის“ შემდეგი გამოცემებით: წმ. გიორგი მთაწმიდელის რედაქციისათვის – „დიდნი კურთხევანი“, გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა და სქოლიოები დაურთო ედიშერ ჭელიძემ, I, თბ. 2002; კვიპრიანე სამთავნელის რედაქციისათვის – „მცირე კურთხევანი“, თბ. 1998; ბერძნული ტექსტისათვის – Μικρὸν Εὐχολόγιον ἢ Ἑγιασματάριον, Ἐκδοσις τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἐκδοσις ΙΣΤ' 2004; უძველესი ქართული რედაქციის ტექსტისათვის – Sin. 12 და Sin. 66 ხელნაწერების ფოტოპირებით; სლავური ტექსტისათვის – Трѣбникъ въ двухъ частяхъ. Часть первая. Москва. Московская Патриархия, 1906. **ს** ლიტერით აღნიშნული იქნება Sin. 12 და Sin. 66 ხელნაწერთა მონაცემები, **А** ლიტერით – წმ. გიორგი მთაწმიდელის რედაქციის ტექსტი, **В** ლიტერით –

კვიპრიანე სამთავნელისა, ხოლო C-თი – ბერძნული. ქვესათაურებად უმთავრესად აღებულია თვით ნათლისღების ტექსტში არსებული ცალკეული ლოცვების დასათაურებანი. ჩვენ მიერ პირობითად შემოტანილი ქვესათაურები კი სათანადო ადგილას სპეციალურად იქნება აღნიშნული.

„ლოცვამ, ოდეს კათაკუმეველთა დაადგინებდეს“

- 1) A. „ლოცვამ, ოდეს კათაკუმეველთა დაადგინებდეს“.
B. „წესი და განგება დადგრომასა ზედა კათაკუმეველთასა“.
C. „Εὐχὴ εἰς τὸ ποιῆσαι κατηχούμενον“.

ორიგინალის წარმოდგენილ ტექსტს გიორგი მთაწმიდელის რედაქცია ზუსტად შეესაბამება, რადგან ბერძნული Εὐχὴ-ს თარგმანი არის სწორედ „ლოცვამ“ და არა კვიპრიანესეული „წესი და განგება“. თავის მხრივ, ზოგიერთ ბერძნულ ხელნაწერში კვიპრიანესეულ მონაცემსაც მოეპოვება დასაყრდენი. მაგალითად, 1475 წლით დათარიღებულ ათანასე ათონელის ლავრის ბიბლიოთეკის №88 ნუსხაში ვკითხულობთ: „Τὰς καὶ ἀκολουθία ἐπὶ τοῖς κατηχουμένοις φανιζομένοις, ἦγουν βαπτιζομένοις“.¹ ხოლო ასევე მე-15 საუკუნის მოსკოვის სინოდალური ბიბლიოთეკის №280 ხელნაწერში ხსენებული ლოცვა ასეა დასათაურებული: „Ἀκολουθία εἰς τὸ ποιῆσαι κατεχούμενον ἦτοι βαπτίσεια“.² გარდა ამისა, ბერძნული ποιέω-ს უფრო მართებული თარგმანი არის გიორგისეული „დადგინება“ („დაყენება“, „დაწესება“³), ვიდრე კვიპრიანესეული „დადგრომა“ („გაჩერება“, „დგომა“).

კათაკუმეველად დადგენის ლოცვას წინ უძღვის ტიპიკონური შენიშვნა, რომელიც ურთიერთისაგან განსხვავებული

1 იხ. А. Дмитриевский, Εὐχολόγια, стр.438.

2 იხ. А. Дмитриевский, Богослужение в русской церкви в XVI веке, Казань, 1884. Прилож. стр. 20.

3 ზ. სარჯველაძე, ძველი ქართული ენის სიტყვის კონა, თბ. 2001.

სახითაა წარმოდგენილი მითითებულ გამოცემებში. მოვიტანო სათანადო ტექსტებს:

2) A „სარტყელი შეჰვნას და ფერჯთა განვადნეს და დაადგინოს აღმოსავალით და ველნი აპყრობად სცნეს. და შეჰბეროს მას სამგზის პირსა და ჯუარი დასწეროს შუბლსა მისსა და პირსა და მკერდსა და თქუას:“

B. „მღდელმან შემოჰვნას სარტყელი, რომელსა ენებოს ნათლისღება და დაადგინოს აღმოსავალით კერძო. მხოლოდ პერანგითა ოდენ, თავ-შიშუელი, ფერჯ-შიშუელი და უსარტყლო, ხოლო ველნი ჰქონდეს დაბლად ჩაშუებით. მღდელმან შეჰბეროს ყრმასა მას სამგზის და გამოსახოს მას ზედა სახეა ჯუარისაჲ, პირველად შუბლსა და მკერდსა სამგზის. დასდვას ველი თავსა ზედა ყრმასა მას და იტყოდეს ლოცვასა ამას:“

C. „Ὁ Ἰρεύς, φέρων Ἐπιτραχήλιον, ἐμφυσᾷ εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ μέλλοντος φωτισθῆναι καὶ σφραγίσαι μετὰ τῆς χειρὸς αὐτοῦ τὸ μέτοπον ἕως τοῦ στήθους ἐκ τρίτου λέγων·

Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἀμήν.

Καὶ ἐπιτίθει τὴν χεῖρα ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, λέγων τὴν παροῦσαν εὐχὴν·“

წარმოდგენილ ტექსტებს შორის შემდეგი განსხვავებანი შეინიშნება: გიორგი მთაწმიდელის მიხედვით, მღვდელი მოსანათლს დაადგენს რა პირით აღმოსავლეთისაკენ, ხელებს აღაპყრობინებს მას ღვთის წინაშე („ველნი აპყრობად სცნეს“), კვიპრიანესთან კი აღნიშნულია, რომ მოსანათლს ხელები უნდა ჰქონდეს „დაბლად ჩაშუებით“. რაც შეეხება ბერძნულს, წარმოდგენილ ტექსტში მითითება სარტყელის შესხნის, აღმოსავლეთისკენ დადგენისა თუ ხელთა აპყრობა-დაშვების შესახებ საერთოდ არ გვაქვს. მაგრამ უნდა ითქვას, რომ ორივე ქართულ თარგმანს მოეპოვება შესატყვისი ბერძნულ ხელნაწერებში. მაგალითად, ხელთა აპყრობის შესახებ მითითება გვაქვს 1332 წლით დათარიღებული ათონის ფილოთეოს მონასტრის ბიბლიოთეკის №177 ხელნაწერში. გამოცემაში ვკითხულობთ: „В начале огласительных молитв

крещаемый стоит κατ' ἀνατολὰς ἄνω τὰς χεῖρας ἔχοντα“¹ აღსანიშნავია ასევე, რომ ნათლისღების წეს-განგებების უძველეს ქართულ რედაქციაში კათაკმეველად დადგენის ლოცვის შემდგომ, ვიდრე შეფუცების ლოცვებამდე, არის მითითება მოსანათლის მიერ ხელთა ზეაპყრობის შესახებ. მოგვაქვს სათანადო ტექსტი: „ამისა შემდგომად აღადგინოს იგი ფერვ-დაწყობით, დაპბეროს პირსა მისსა და **ორნივე ველნი მისნი ზეაპყრობად სცნეს** შეწყობით, შეპბეროს პირსა და ესე ლოცვაჲ წართქუას: გხადით შენ, უფალო,...“². მეორე მხრივ, კვიპრიანეს მონაცემს მხარს უჭერს ი. გოარის მიერ გამოცემული ტექსტი, სადაც ნათქვამია, რომ მოსანათლს ხელები დაბლა უნდა პქონდეს დაშვებული („**Εχοντα τὰς χεῖρας κάτω**“).³

რაც შეეხება ჯვრის გამოსახვას., გიორგისთან აღნიშნულია: „ჯუარი დასწეროს შუბლსა მისსა და პირსა და მკერდსა“, ხოლო კვიპრიანესთან დამატებულია, რომ ჯვრის გამოსახვა სამგზის უნდა მოხდეს: „და გამოსახოს მას ზედა სახე ჯუარისაჲ, პირველად შუბლსა და მკერდსა **სამგზის**“. უნდა ითქვას, რომ ამ შემთხვევაში ბერძნულს კვიპრიანეს ტექსტი თანხვდება. შდრ. „καὶ σφραγῖζει μετὰ τῆς χειρὸς αὐτοῦ τὸ μέτωπον ἕως τοῦ στήθους **ἐκ τρίτου**“. მაგრამ აღვნიშნავთ, რომ გიორგი მთაწმინდელის ტექსტს უძველესი ბერძნული ხელნაწერები (Sin. 957 და Sin. 973) უჭერს მხარს.

კვიპრიანეს თარგმანში აღნიშნულია, რომ მღვდელმა მოსანათლს თავზე უნდა დაადოს ხელი და ისე წართქუას ხსენებული ლოცვა, ხოლო გიორგისთან მსგავსი მითითება არ გვაქვს. კვიპრიანეს ტექსტი ამ შემთხვევაშიც თანხვდება ზემომოტანილ ბერძნულს, გიორგისეული კი – დასახელებულ სინურ ხელნაწერებს.

განსახილველ მონაკვეთზე მსჯელობის დასასრულს ვიტყვი, რომ „Μικρὸν Εὐχολόγιον“-ის ზემომოტანილი ტექსტის თანახმად, ეს ლოცვა მღვდელმა ოლარით შე-

1 იხ. А. Дмитриевский, *Εὐχολόγια*, стр. 271.

2 იხ. Sin.12, 105v.

3 იხ. I. Goar, *Εὐχολόγιον, Sive Rituale Graecorum...* Paris 1647, p. 274.

მოსილმა უნდა წარმოთქვას, ხოლო ლოცვის დაწყებამდე, გადასახავს რა ჯვარს მოსანათლს, უნდა თქვას: „სახელითა მამისაათა და ძისაათა და სულისა წმიდისაათა, ამინ.“ აღნიშნული მითითებანი ქართულ თარგმანებში არ გვაქვს. ისინი ვერც ჩვენთვის ხელმისაწვდომ სხვა ბერძნულ ტექსტებში დავადასტურეთ.

3) A. „რომელი ღირს-იქმნა მოლტოლვად წმიდისა მიმართ სახელისა შენისა“.

B. „რათა ღირს-იქმნას მოლტოლვად წმიდისა სახელისა შენისა“.

C. „τὸν καταξωθέντα καταφυσῆν ἐπὶ τὸ ἄγιον ὄνομά σου“.

A ზედმიწევნით თანხვდება ბერძნულს, რადგან ხაზგასმული „τὸν καταξωθέντα“ გრამატიკულად წარსული დროის ფორმაა და ქართულადაც ასევე უნდა იქნეს თარგმნილი. გარდა ამისა, კვიპრიანესთან არ არის თანდებული „მიმართ“, რომელიც ბერძნული „ἐπὶ“-ს შესატყვისია.¹ შდრ. სლავური: „сподобыщагося прибегнути ко святому имени твоему“.

„შეფუცება ა“

1) A. „...რათა შენი დაამჯუას მძლავრება“.

B. „...რათა შენი დაამჯუას ძლიერება“.

C. „...ἵνα τῆς τῆς καθέλης τυραννίδας“.

გიორგი მთაწმიდელის თარგმანი ზუსტია. ἵνα τυραννίδας ძველქართულად შეესატყვისება „მძლავრი“ და არა „ძლიერი“.² შდრ. სლავური: „да разрушить твое мучительство“.

2) A. „...რომელმან ძელსა ზედა წინააღმდგომნი ძალნი განაქიქნა“.

B. „...რომელმან ძელსა ზედა წინააღმდგომნი ძალნი განაქარვნა“.

1 იხ. დიდნი კურთხევანი, დასახ. გამ. გვ. 14.

2 იხ. იქვე, გვ. 15.

С. „...ὄς ἐπὶ ξύλου τὰς ἀντικειμένας δυνάμεις **ἐθρι-
άμψουσεν**“.

მართებულია გიორგისეული „განაქიქნა“. შდრ. კოლ. 2.15: „...**θριαμψύσας** αὐτοὺς ἐν αὐτῷ; „...**განაქიქნა** იგ-
ინი მას შინა“¹; საზოგადოდ, ტერმინი θριαμψύσας ნიშნავს
„ტრიუმფს“, „ზეიმს“, „გამარჯვებას ვილაცაზე ან რალა-
ცაზე“. შდრ. მოტანილი მუხლის სტოკპოლმის თარგმანი:
„ჯვრით **იზეიმა** მათზე **გამარჯვება**“. სლავურ თარგმანში
განსახილველ ტერმინს სწორედ ამგვარი შესატყვისი აქვს.
შდრ. „Иже на древе сопротивная силы **победи**“.

„შეფუცება ბ“

1) А. „მან თავადმან **პირველვე განაჩინა** შენი, ეშ-
მაკო...“.

В. „მან თავადმა **განაჩინა** შენი, ეშმაკო...“.

С. „აὐτὸς ὁ **πρῶτιστας** σοι, Διάβολε...“.

ბერძნული πρωτιστας ითარგმნება, როგორც „პირველვე
განაჩინა“². ასე რომ, გიორგი მთაწმინდელი კვლავაც
ზუსტ თარგმანს გვაწვდის. შდრ. სლავური: „Той **предо-
пределивый** тебе, диаволе...“.

2) А. „**გაფუცებ** შენ, ყოვლადბოროტსა და არაწმი-
დასა და **შეგინებულსა** და **საძაგელსა** და უცხოსა სულსა,
ძალსა იესუ ქრისტესსა“.

В. „**შეგრისხენინ** შენ, ყოვლადბოროტო და არაწმი-
დაო, **ბილწო** და **ამაოო**, სულო უცხოო, ძალითა იესუ
ქრისტესითა“.

С. „**Ὁρκίζω** σε οὖν, **παμπόνηρον** καὶ ἀκάθαρτον καὶ
μιαρὸν καὶ ἐβδελυγμένον καὶ ἀλλότριον πνεῦμα, κατὰ τῆς
δυνάμεως Ἰησοῦ Χριστοῦ“.

ბერძნულის მიხედვით მართებულია „გაფუცებ“ და
არა „შეგრისხენინ“³. აღსანიშნავია, რომ დასახელებული
ზმნები ბერძნულშიც და გიორგი მთაწმინდელთანაც თხ-

1 იხ. იქვე, გვ. 15.

2 იხ. იქვე, გვ. 16.

3 იხ. იქვე, გვ. 16.

რობით კილოშია და არა ბრძანებითში. გარდა ამისა, გიორგისთან, ერთი მხრივ, გვაქვს „შეგინებულსა“, ხოლო კვიპრიანესთან, მეორე მხრივ, - „ბილწო“. ეს ტერმინები მსგავსი შინაარსისანი არიან და ორივე მათგანი მართებულ თარგმანად უნდა მივიჩნიოთ ბერძნული სიტყვისა „μιαρδς“. რაც შეეხება ბოლო ხაზგასმას, აქ ბერძნული „ἐξὸδελυγμένον“-ის ზუსტ შესატყვისს უდავოდ გიორგი მთაწმიდელი გვაწვდის („საძაგელსა“). კვიპრიანესეული „ამაოს“ ბერძნული შესატყვისი, როგორც ცნობილია, არის „μάταιος“. შდრ. სლავური: „запрещаю тебе убо вселукавому, и нечистому, и скверному, и омерзенному, и чуждому духу, силою Иисуса Христа“.

3) А. „...და შენ და თანაშემწეთა შენთა ძალთა ტანჯვად გეჰქენიასა შინა ცეცხლისასა“.

В. „შენ და შენ თანა შემწენი შენთა ძალთა თანა ტანჯვად მიგცენეს გეჰქენიასა შინა ცეცხლისასა“.

С. „καὶ σὲ καὶ τῆν συνεργόν σου δὴναμιν κολάσει εἰς τῆν γέενναν τοῦ πυρός“.

ე. ჭელიძის შენიშვნით, „კვიპრიანეს ტექსტი სრულიად გაუგებარია“, გიორგის თარგმანი კი ზუსტად თანხვედება ბერძნულს¹. შედმიწევნითია სლავურიც. შდრ. „и тебе, и споспешную твою силу умучить вь геенне огненной“.

„შეფუცებაჲ გ“

1) А. „და მოეც ამას ძლევამ მისსა მიმართ და არაწმიდათა მისთა სულთა“.

В. „და მოეც ამას ძლევამ არაწმიდათა სულთა ზედა“.

С. „καὶ δὲς αὐτῷ νίκας κατ' αὐτοῦ καὶ τῶν ἀκαθάρτων αὐτοῦ πνευμάτων“.

ხაზგასმული „მისსა მიმართ“ დასტურდება ბერძნულშიც. შდრ. სლავური: „и даждь ему победы на него, и на нечистыя его духи“.

ზემოგანხილულ კათაკმეველად დადგენისა და შეფუცების ლოცვებს გიორგი მთაწმიდელის „კურთხევანში“ მოსდევს შემდეგი ტიპიკონური შენიშვნა: „ამათ ოთხთა ლოცვათა ჯერ-არს ათგ ზის თქუმა და ჯუარისა დაწერამ და შებერვამ, ვითარცა ზემო წერილ არს“. ეს შენიშვნა არ არის არც კვიპრიანეს „კურთხევანში“ და არც „Μικρὸν Ἐὐχολόγιον“-ში. მაგრამ ანალოგიური შინაარსის მითითება გვხვდება სხვადასხვა ბერძნულ და სლავურ ხელნაწერ „ეექოლოგიონებში“¹. შეფუცების ლოცვების ათგ ზის წარმოთქმას მიუთითებს წმ. სვიმეონ თესალონიკელიც (XIV ს). როგორც მკვლევართა მიერ არის შენიშნული, შეფუცების ლოცვები ნათვლად გამზადებულს ეკითხებოდა არა ერთ რომელიმე დღეს, არამედ დიდმარხვაში მეოთხე შვიდეულის ორშაბათიდან მოყოლებული ვიდრე ვნების შვიდეულამდე². სწორედ ამ მდგომარეობას ასახავს გიორგი მთაწმინდელის „კურთხევანი“. მოგვიანებით, კათაკმეველობის ინსტიტუტის შესუსტებისა და თანდათანობითი გაქრობის კვალდაკვალ, ღვთისმსახურებაში დამკვიდრდა შეფუცების ლოცვების ერთგ ზის წარმოთქმა, როგორც ეს კვიპრიანესა და ბერძნულ „კურთხევანებშია“.

„ლოცვამ შემდგომად კათაკმეველად დადგენისა, ოდეს ეგულებოდის მონათლვამ“.

აღნიშნული ლოცვა ამგვარად დასათაურებული გვაქვს მხოლოდ გიორგიისეულ „კურთხევანში“. კვიპრიანესთან ლოცვას წინ არავითარი სათაური არ უძღვის, ბერძნულში მას უბრალოდ ეწოდება Ἐὐχή, ხოლო სლავურ თარგმანში – Молитва четвертая.

გიორგი მთაწმიდელის „კურთხევანს“ კვლავაც ბიზან-

1 А. Дмитриевский, Богослужение в русской церкви в XVI в. 1, Казань, 1884, стр. 277-278.

2 Михаил Аранц SJ, Избранные сочинения по литургике, Том III, Рим-Москва 2003, стр. 27-28.

ტიურ-კონსტანტინოპოლური ღვთისმსახურების უადრეს ეპოქაში გადაყვავართ, რადგან, ნ. კრასნოსელცევის შენიშვნით, კონსტანტინოპოლური ღვთისმსახურების ამსახველი უძველესი (ბარბერინის (VIII ს.), პორფირე უსპენსკის (VIII-IX ს.), კრიპტოფერატისა (XI ს.) და იოანე კანტაკუზენის (XIV ს.)) ნუსხების ერთ-ერთი თავისებურება სწორედ ის არის, რომ მათში ნათლისღების წესი საგანგებო სათაურით არის გამოყოფილი კათაკმეველად დადგენისა და შეფუცების ლოცვებისაგან. ეს კი გულისხმობს, რომ კათაკმეველობა-შეფუცება და ნათლობა დროის შუალედით იყო გამიჯნული¹. მ. არანცის მიერ რეკონსტრუირებულ XI საუკუნის კონსტანტინოპოლურ „ეგქოლოგიონში“ აღნიშნული სათაური შემდეგი სახისაა: „Εὐχὴ μετὰ τὸ ποιῆσαι κατηχούμενον, πρὸς τὸν πρὸς ἄραν βαπτισόμενον“².

1) A. „...განახუნ თუალნი გონებისა მისისანი გამო-
ბრწყინებად მისსა ნათელი იგი სახარებისა შენისა“.

B. „განახუნ თუალნი გონებისა ამისნი განცდად
ნათელსა სახიერებისა შენისასა“.

C. „Διάνοιξον αὐτοῦ τινὲς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας,
εἰς τὸ ἀσγᾶσαι ἐν αὐτῷ τὸν φωτισμὸν τοῦ Ἐσαγγέλιου σου“.

გიორგი მთაწმიდელის თარგმანი ზედმიწევნითია, რადგან ბერძნული „ἀσγᾶσθαι“ (inf. aor. ἀσγᾶσαι) ნიშნავს სწორედ „ბრწყინვალებას“, „ნათელს“ და არა „განცდას“. ასევე, „τὸ ἐσαγγέλιον“ არის „სახარება“ და არა „სახიერება“. ამის შესახებ ე. ჭელიძე შენიშნავს: „A-ს ტექსტის დედანში იყო „სახარებისა“, რაც გადამწერის მიერ დამახინჯდა როგორც „სახიერებისა“. ეს ლაფსუსი მექანიკურად გადავიდა კვიპრიანესთან. ამრიგად, თუ აღნიშნულ ლაფსუსს გავასწორებთ, მაშინ A-ს ტექსტი ორიგინალთან ზედმიწევნით თანმხვედრი აღმოჩნდება“³. ამასთანავე, კვიპრიანეს თარგმანში არ არის ბერძნული „ἐν αὐτῷ“-ს შესატყვისი „მისსა“. შდრ. სლავური: „отверзи его очи

1 Н. Красносельцев, Сведения о некоторых литургических рукописях Ватиканской библиотеки..., Казань 1885, стр. 97.

2 Михаил Аранц SJ, დასახ. ნაშრ. გვ. 178.

3 იხ. იქვე, გვ. 17-18.

мысленная, *во еже озарити въ немъ* просвещению **Евангелия твоего**¹.

2) А. „...შემთხვევისაგან **ბოროტისა**, ეშმაკისა შუვადლისა“.

В. „...შემთხვევისაგან ეშმაკისა შუადლისა“.

С. „...ἀπὸ συναντήματος **πονηροῦ**, **ἀπὸ** δαιμονίου μεσημερινοῦ“.

ხაზგასმული სიტყვა არ არის კვიპრიანეს ტექსტში¹. შდრ. სლაგური: „от сретения **лукаваго**, от демона полуденного“.

განსახილველ ლოცვაში არის ჩართული **ტიპიკონური შენიშვნა**, რომლის ტექსტი სხვადასხვაგვარადაა წარმოდგენილი დასახელებულ გამოცემებში. მოვიტანთ შენიშვნის სამივე ვარიანტს:

3) А. „და შეჰბეროს მას სამგზის ჯუარისსახედ და ჯუარი დასწეროს შუბლსა და პირსა და მკერდსა და თქუას“:

В. „მღვდელმან შეჰბეროს ყრმასა მას პირსა, შუბლსა და მკერდსა და თქუას“:

С. „Καὶ ἔμαυσῆ ἀντὶ τρίτον ὁ Ἱερεὺς, καὶ σφραγίσει τὸ μέτωπον αὐτοῦ καὶ τὸ στόμα, καὶ τὸ στήθος, λέγων“

გიორგი მთაწმინდელთან ნათქვამია, რომ საიდუმლოს აღმსრულებელმა მოსანათლს სამგზის უნდა შეუბეროს („შეჰბეროს მას **სამგზის**“), ასევეა ბერძნულშიც („**ἔμαυσῆ ἀντὶ τρίτον**“), ხოლო კვიპრიანესთან ასეთი დაკონკრეტება არ გვაქვს („შეჰბეროს ყრმასა მას“). А-ში მითითებულია, რომ შებერვა „ჯუარისსახედ“ უნდა მოხდეს. კვიპრიანესთან და ბერძნულში კი ასეთი მითითება არ არის. მეტიც, ტერმინი „ჯუარისსახედ“ ვერც სხვა ჩვენთვის ხელმისაწვდომ ბერძნულ ტექსტებში დავადასტურეთ. გარდა ამისა, კვიპრიანესთან ნახსენები არ არის, რომ მღვდელმსახურმა ჯვრის ნიშნით უნდა აღბეჭდოს მოსანათლი (შდრ. А: „ჯუარი დასწეროს“; С: „καὶ σφραγίσει“), ხოლო სხეულის იმ ნაწილებზე, რომლებზეც

1 იხ. დიდნი კურთხევანი, დასახ. გამ., გვ. 18

გიორგიეული და ბერძნული ტექსტები ჯვრის გამოსახვას მიუთითებენ, კვიპრიანეს ტექსტი შებერვას უთითებს. ბოლოს, კვიპრიანესთან ნახსენებია „ყრმა“ („შეპბეროს ყრმასა მას“), რაც სხვა ტექსტებში არ დასტურდება.

გიორგი მთაწმინდელის ტექსტი თითქმის ზუსტად თანხვედბა Sin.957 (IX-X სს.) ხელნაწერის ტექსტს, იმ განსხვავებით, რომ ამ უკანასკნელში არ არის ტერმინი „ჯუარისსახედ“. შდრ: „Καὶ ἔμφυσᾷ αὐτῷ τρίτον καὶ σφραγίζει τὸ μέτωπον αὐτοῦ, καὶ τὸ στόμα, καὶ τὸ στήθος καὶ λέγει:“¹ ხოლო კვიპრიანეს თარგმანი თითქმის სიტყვასიტყვით მისდევს ი. გოარის მიერ გამოქვეყნებულ ტექსტს. შდრ. „Καὶ ἔμφυσᾷ αὐτοῦ ὁ Ἰερεὺς τὸ στόμα, τὸ μέτωπον, καὶ τὸ στήθος, λέγων.“² ამავე გამოცემის თანმხვედრია სლავური თარგმანიც. შდრ. „И дуєт священникъ на уста его, на чело, и на перси, глаголя“. რაც შეეხება C-ს, მის იდენტურ ტექსტს ი. გოარის, ა. დმიტრიევსკისა და მ. არანცის დასახელებულ გამოცემებში ვერ მივაკვლიეთ. საგარაუდოა, რომ იგი სხვადასხვა ხელნაწერთა მონაცემების გვიანდელი შეჯერებით იყოს მიღებული.

უნდა აღვნიშნოთ, რომ კვიპრიანესა და ბერძნული კურთხევანების მითითებით, მღვდელმსახურმა სამგზის უნდა წარმოთქვას შემდეგი სიტყვები: **„განდევნე ამისგან ყოველივე ბოროტი და არაწმიდაა სული, დამალული და დაბუდებული მისსა გულსა შინა“**. გიორგი მთაწმინდელთან ამგვარი მითითება არ გვაქვს. მაგრამ ამგვარი მითითება ასევე არ გვაქვს უძველეს ბერძნულ ხელნაწერებში. ყველაზე ადრეული ხელნაწერი, სადაც მითითებულია ხსენებული მუხლის სამგზის წარმოთქმა, არის იოანე კანტაკუზენის ტაქტიკონი (XIV ს.), სადაც გვიანდელი ხელით აშიაზე არის მინიშნება - γ' („სამგზის“)³. დასახელებული მუხლის სამგზის წარმოთქმას უთითებს ასევე

1 იხ. А. Дмитриевский, *Εὐχολόγια*, с. 1; იხ. მისივე, *Богослужение в русской церкви в XVI в.* 1, Казань, 1884, Прил. стр. 9.
2 იხ. I. Goar, *Εὐχολόγιον*, p. 277.
3 იხ. А. Дмитриевский, *Богослужение в русской церкви в XVI в.* 1, Казань, 1884, Прил. стр. 10, прим. 4.

„ჯენაა და შედგომაა“²

1) A. „...მიაქციოს იგი მღვდელმან დასავალით, კელნი ზეაპყრობად სცნეს და თქუას მღვდელმან გ-გ ზის“.

B. „...დაადგინოს დასავლით კერძო ყრმა იგი... და კელაპყრობით თქუას სამ-გ ზის“.

C. „στρέφει αὐτὸν ὁ Ἱερεὺς ἐπὶ δυσμᾶς, ἄνω τὰς χεῖρας ἔχοντα, καὶ λέγει ἐκ γ´“.

კვიპრიანეს რედაქციის მიხედვით გამოდის, რომ ხელები თავად მღვდელმა უნდა ალაპყროს. ეს კი, უდავოდ, არა-ზუსტად უნდა მივიჩნიოთ, რადგან გოარის, დმიტრიევსკისა და არანცის ხსენებულ გამოცემებში მსგავს მითითებას ვერსად წავაწყდით. პირიქით, ყველგან ნათქვამია, რომ ხელები მოსანათლმა უნდა ალაპყროს. მხოლოდ ერთი, ათონის კოსტომონიტიის მონასტრის №60 (XVI ს.) ხელნაწერი უჩვენებს ხელების ქვემოთ დაშვებას: „κάτω τὰς χεῖρας ἔχοντα“³. ხოლო ათანასეს ლავრის №189 (XIII ს.) ხელნაწერი ხელების აპყრობა - დაშვებას საერთოდ არ მიუთითებს: „Καὶ ἀποστρέφει πρὸς δυσμᾶς, λέγει“⁴ რაც შეეხება სლაგურს, იგი ზუსტად ემთხვევა C-ს. შდრ: „он-рашает его священникъ на западъ, горе руке имуща, и глаголетъ“.

1 იხ. А. Дмитриевский, *Εὐχολόγια*, стр. 398.

2 სათაური ჩვენ მიერ პირობითად არის შერჩეული, რამდენადაც განსახილველი მონაკვეთი კათაკმეველის მიერ ეშმაკისაგან გამოჯენასა და ქრისტეს შედგომას გულისხმობს. შევნიშნავთ, რომ ქართულ ხელნაწერებში დაცულია წეს-განგება შემდეგი სახელწოდებით: „**ჯენაა და შედგომაა**, რომელი იქმნების მღვდელთმოძღურისა მიერ წმიდასა დიდსა პარასკევსა“. ესაა უკანასკნელი წეს-განგება კათაკმეველთათვის, რომელიც მათ ნათლისღებამდე სრულდებოდა უძველეს ხანაში. აღნიშნული განგება დაცულია ბარბერინის „ეკქოლოგიონშიც“: *Ἀποτάξας καὶ στήναξας, γυνομένη ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῆ ἀγία παρασκευῆ τοῦ Πάσχα*. იხ. ე. კოჭლამაზაშვილი, დასახ. ნაშრ., გვ. 67; იხ., ასევე, I. Goar, *Εὐχολόγιον*, p. 279-281.

3 იხ. А. Дмитриевский, *Εὐχολόγια*, с. 853.

4 იხ. იქვე, გვ. 177.

საინტერესო თავისებურება ახასიათებს განსახილველი ლიტურგიკული შენიშვნის Sin.12 ხელნაწერში დაცულ ვერსიას. მოგვაქვს სათანადო ტექსტი: „და ოდეს ნათელსცემდეს, დაადგინნეს კათაკუმეველნი დასავალით, **ველი მარჯუენჳ გართხმად სცეს** და ათქუმიოს ესრეთ“¹. ამ რედაქციის მიხედვით გამოდის, რომ მოსანათლმა უნდა განაპყროს არა ორივე, არამედ მხოლოდ მარჯვენა ხელი და, თანაც, არა ზევით, არამედ დასავლეთისკენ, სიმბოლურად ბოროტი ძალისკენ, რომელსაც განაგდებს და ემიჯნება. მსგავსი შინაარსის მითითებას ბერძნული „კურთხევანის“ დასახელებულ გამოცემებში ვერ მივაკვლიეთ. მაგრამ საყურადღებოა, რომ ანალოგიური მითითება გვხვდება კირილე იერუსალიმელის მისტაგოგიურ ჰომილიებში. პირველ ჰომილიაში ვკითხულობთ: „Ἐίστητε πρῶτον εἰς τὸν προαύλιον τοῦ βαπτιστηρίου οἶκον, **καὶ πρὸς τὰς δυσμὰς ἕστῶτες ἤκούσατε καὶ προσεάττεσθε ἔκτεινεν τὴν χεῖρα**“ καὶ ἄς παρόντα ἀπετάττεσθε τῷ Σατανᾷ“ („შეხვედით პირველად სანათლავის წინაეზოში და დასავლეთისკენ მდგომთ გესმათ და გებრძანათ გაწვდენა ხელისა და ვითარცა იქ მყოფს, გაემიჯნეთ სატანას“)². საფიქრებელია, რომ კათაკუმეველის მიერ ხელის წინ გაწვდენა იერუსალიმური საღვთისმსახურო პრაქტიკისათვის იყო დამახასიათებელი.

2) A=B. „ვიჯმნი ეშმაკისაგან და ყოველთა საქმეთა მისთაგან და ყოველთა მსახურთა მისთაგან და ყოველთა ანგელოზთა მისთაგან და ყოველთა სიბილწეთა მისთაგან“.

C. „ Ἀποτάσθη τῷ Σατανᾷ; Καὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτοῦ; Καὶ πᾶσῃ τῇ λατρείᾳ αὐτοῦ; Καὶ πᾶσι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ; Καὶ πᾶσῃ τῇ πομπῇ αὐτοῦ“;

ქართულ და ბერძნულ ტექსტებს შორის ერთ-ერთი სხვაობა ის არის, რომ ბერძნულში უარყოფის ფორმულა შეკითხვის სახით არის წარმოდგენილი. მაგრამ, როგორც ე. ჭელიძე შენიშნავს, „უძველესი ბერძნული „კურთხ-

1 იხ. Sin.12, 112r.
2 PG, T. 33, col.1068,B.

ევანი“ სწორედ ქართულ თარგმანს უჭერს მხარს. კერძოდ, 1153 წლის Sin.973 ხელნაწერში ვკითხულობთ: „ვიჯმნი ემ-მაკისაგან“ - ἀποτάσσομαι τῷ σατανᾷ¹. შეიძლებოდა ასევე შეგვენიშნა, რომ ბერძნული ἡ λατρεία-ს ზუსტი თარგმანი არის არა „მსახური“, არამედ „მსახურება“. ასეთ შემთხვევაში კი მესამე უარყოფა შემდეგ სახეს მიიღებს: „და ყოველთა მსახურებათა მისთაგან“. ყურადღებას მივაქცევდით ბოლო უარყოფასაც. ბერძნულში გვაქვს ტერმინი „ἡ πομπή“ („საზეიმო მსვლელობა“, „პომპეზური სვლა“, „სანახაობა“). კირილე იერუსალიმელის განმარტებით, აქ იგულისხმება სწრაფვა სანახაობების, ცხენთა რბოლების, ძაღლებით ნადირობის (κυνήγεσια) და სხვა ამგვარ ამაოებათა მიმართ², რასაც ქრისტიანი უნდა განემოროს. ქართველმა მთარგმნელმა ამ ყოველივეს ტერმინი „სიბილწე“ მიუსადაგა.

ემმაკის უარყოფის ფორმულა ოდნავ განსხვავებული სახით არის წარმოდგენილი Sin.12 ხელნაწერში. მოგვაქვს სათანადო ტექსტი: „ვიჯმნი შენგან ემმაკო; შენგან და საქმეთა შენთაგან; და ყოველთა მსახურებათა შენთაგან; და ყოველთა ანგელოზთა შენთაგან; და ყოველთა მანქანებათა შენთაგან“³.

როგორც ვხედავთ, მოტანილი ტექსტის თანახმად, კათაკმეველი უშუალოდ ბოროტ ძალას მიმართავს. ასეთი რამ ბერძნულ „კურთხევანებში“ ვერსად დავადასტურებთ. სამაგიეროდ, სწორედ ამგვარ უარყოფის ტექსტს წარმოგვიდგენს კირილე იერუსალიმელი ხსენებულ მისტაგოგიურ ჰომილიებში: „Ἀποτάσσομαι σοι Σατανᾷ. Καὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις σου. Καὶ πάσῃ τῇ πομπῇ σου.“⁴ Καὶ πᾶσῃ

1 იხ. დიდნი კურთხევანი, დასახ. გამ., გვ. 118-119.

2 PG, T. 33, col.1069.

3 იხ. Sin.12, 112r-112v.

4 აღნიშნულ უარყოფას მინის გამოცემაში ამგვარი სახე აქვს: Καὶ πάσῃ τῇ πομπῇ αὐτοῦ. იხ. PG, T. 33, col.1069E. ამ შემთხვევაში ვეყრდნობით კირილე იერუსალიმელის ჰომილიათა შემდეგ გამოცემას: St. Cyril of Jerusalem's Lectures on the Christian Sacraments, The procatechesis and the five mistagogical catecheses, Edited by F. L. Cross, St. Vladimir's Seminary Press, 1995. p.14 თუმცა ისიც უნდა ვთქვათ, რომ დასახელებულ გამოცემაში არსებულ ინგლისურ თარგმანში ზემორე ციტატის შესატყვისად გვაქვს: And all his pomp. p.55.

τῆ λατρείᾳ σου¹. გარდა ამისა, რიგით მესამე უარყოფაში ზემოაღნიშნული ἢ λατρεία-ს ზუსტი შესატყვისი („და ყოველთა მსახურებათა შენთაგან“) გვაქვს მოცემული. ხოლო ბოლო უარყოფას („და ყოველთა მანქანებათა შენთაგან“) შესატყვისი ქართულ და ბერძულ ტექსტებში ვერსად მოვეუძებნეთ.

3) A. „ამისა შემდგომად კუალად ჰრქუას მღდელმან გ-ჯერ: **იჯმენ-ა ეშმაკისაგან?** და ჰრქუას კათაკუმეველმან: **ვიჯმენ**“.

B. „კუალად ჰკითხავს მღდელი მოსანათლავსა მას: **განაგდებ-ა სატანასა?** მიუგებს კათაკუმეველი, ანუ მიმქუმელი: **განვაგდებ**“.

C. „ἐρωτᾷ πάνιν ὁ Ἱερεὺς τὸν βαπτιζόμενον· **Ἀπειάξω τῷ Σατανᾷ;** Καὶ ἀποκρίνεται ὁ Κατηχούμενος ἢ ὁ Ἀνάδοχος αὐτοῦ· **Ἀπειτάξάμην**“.

მოტანილ ამონაწერს საკმაოდ ვრცელ და ამომწურავ კომენტარს ურთავს ე. ჭელიძე. აი, ეს კომენტარი: „თუ გაგაანალიზებთ დღეისათვის უაღრესად დამკვიდრებულ სამღვდლო შეკითხვას (ნათლობის დროს) „განაგდებ-ა სატანასა?“ რაზეც მოსანათლი უპასუხებს: „განვაგდებ“, ძნელი არ იქნება იმის დადგენა, რომ ბერძნულის მიხედვით, ნაცვლად სიტყვისა „განაგდებ-ა“, გაცილებით მართებულია სინური ტექსტის „იჯმენ-ა“, რადგან, ერთი მხრივ, ბერძნულში გვაქვს ზუსტად იგივე ზმნა (ἀποτάσσειν), რაც თვით კვიპრიანესთანაც ტექსტის ზემო ნაწილში ყველგან თარგმნილია ზმნით „ჯმენა“ („ვიჯმენი ეშმაკისაგან“ – Ἀποτάσσειν τῷ Σατανᾷ), ხოლო მეორე მხრივ, ბერძნულის მიხედვით, სახეზეა უეჭველად წარსული დრო (ἀπειάξω), რასაც ზედმიწევნით შეესატყვისება A-ს ტექსტის „იჯმენ-ა“. ასევე წარსულ დროშია კათაკუმეველის პასუხიც (A-ს ტექსტის და ბერძნულის მიხედვით): „ვიჯმენ“ (ἀπειτάξάμην), მაშინ როცა კვიპრიანესეული ტექსტი ორსავე შემთხვევაში აწმყო დროს წარმოგვიდგენს (განაგდებ-ა სატანასა?... განვაგდებ“), რაც არაზუსტია. ამასთან, თუმცა შეკითხვის ფორმულაში ბერძნულ

Σατανά-ს გიორგი თარგმნის სიტყვით „ემმაკი“, მაშინ როცა კვიპრიანესთან „სატანა“ გვხვდება, არც ამჯერად გვაქვს საქმე ორიგინალისგან A-ს ტექსტის დაცილებასთან, რადგან ზემო ნაწილში იგივე ბერძნული „Σατανά“ თვით კვიპრიანეს მიერაც „ემმაკად“ არის თარგმნილი: „ვიჯმნი ემმაკისაგან (τῷ Σατανᾷ) და ყოველთა საქმეთა მისთაგან...“.

ამრიგად, ის ფორმულები, რაც კვიპრიანესთან სხვადასხვა ტექსტად ჩანს (ჯერ ფრაზა „ვიჯმნი ემმაკისაგან“, შემდეგ კი: „განაგდება სატანასა“ და პასუხი: „განვაგდება“), ბერძნულში სრულიად იდენტურია, სხვაობაა მხოლოდ დროში (პირველ შემთხვევაში აწმყო დროა: Ἀποτάσσομαι τῷ Σατανᾷ, ბოლო ორ შემთხვევაში კი – წარსული: ἀπετάξω τῷ Σατανᾷ; Ἀπετάξαμην). ზედმიწევნით იგივე სურათია A-ს ტექსტშიც, სადაც ფორმულები, ბერძნულის კვალობაზე, ერთი და იგივეა, სხვაობაა მხოლოდ დროში (ჯერ აწმყო: „ვიჯმნი ემმაკისაგან და ყოველთა საქმეთა მისთაგან...“, შემდეგ წარსული: „იჯმენ-ა ემმაკისაგან?“ „ვიჯმენ“).

ამრიგად, აღნიშნულ შემთხვევაში, A-ს ტექსტის მართებულიობა აშკარაა, რაც, ვფიქრობთ, უთუოდ აღსადგენია¹.

4) A. „ოდეს ჰკითხოს სამგზის, მერმე ჰრქუას მღდელმან: შეჰბერე მას“.

B. „რაჟამს თქუას ესე სამგზის, მღდელი იტყვს: შეჰბერე და შენერწყუე მას“.

C. „ὅταν εἴπῃ τρίς, λέγει ὁ Ἱερεὺς: Καὶ ἐμφύσον καὶ ἔμπτυσσον αὐτῷ“.

წმ. გიორგი მთაწმიდელის თარგმანი ნაწილობრივ თანხვდება ბერძნულს, მაგრამ ამ შემთხვევაში A-ს ტექსტს მხარს უჭერს ბერძნული ხელნაწერი „ეკეპოლოგიონების“ დიდი სიმრავლე, მათ შორის Sin.957 (IX-X ს.), Sin.958 (X ს.), Sin.973 (1153 წ.), Sin.991 (XIV ს.)² და სხვ. შევნიშნავთ ასევე, რომ მხოლოდ „შენერწყუე მას“ დასტურდება შემდეგ ხელნაწერებში: ათანასე ათონელის ლავრის №189

1 იხ. დიდნი კურთხევანი, გვ. 18-19.

2 იხ. А. Дмитриевский, Еὐχολόγια, стр.1, стр.25, стр. 92, стр. 331.

(XIII ს.), Sin.968 (1426 წ.), წმ. საფლავის ბიბლიოთეკის №8 (XV ს.), არქიმ. ანტონინის ნუსხა (XV ს.)¹ და სხვ. ფორმულირება „შეპბერე და შენერწყუე მას“ გვხვდება გოარის გამოცემაში². იგივე მდგომარეობაა სლავურშიც: „таже глаголет священникъ: **И дуни и плюни на него**“.

5) А. „და შემდგომად შებერვისა კუალად მოაქციოს აღმოსავალით, კელნი ქუე ეპყრნენ და თქუას გ-გ ზის: **და შეუდგები ქრისტესა**“.

В. „მოაქცევს მღდელი აღმოსავალით, ხოლო კელნი აქუნდეს დაბლა ჩაშუებით ყრმასა მას. მღდელი ეტყვს მას სამგ ზის: **შეუდგები-ა ქრისტესა?**“

С. „στρέφει αὐτὸν ὁ Ἱερεὺς κατὰ ἀνατολὰς, κάτω τὰς χεῖρας ἔχοντα καὶ λέγει τρίς: **Συτανίστη τῷ Χριστῷ;**“

როგორც ვხედავთ, კვიპრიანეს ტექსტი თანხვდება ბერძნულს. აქ მღვდელი ეკითხება მოსანათლს: „შეუდგები-ა ქრისტესა?“ (Συτανίστη τῷ Χριστῷ;), ხოლო გიორგისთან პირველი პირია, მღვდელი ნიმუშს აძლევს კათაკმეველს, თუ რა უნდა წარმოთქვას მან³, თუმცა გიორგი მთაწმიდელი არც ამ შემთხვევაში სცილდება ორიგინალს. მის თარგმანს დასაყრდენი მოეპოვება XI ს-ის ბერძნულ ნუსხაში, Sin.973-ში⁴.

ნათლიღების წეს-განგების განსახილველი მონაკვეთი, როგორც ნაწილობრივ უკვე წარმოჩინდა, საკმაოდ სხვაობს ურთიერთისაგან ქართულ თარგმანებში. დამატებით შევნიშნავთ, რომ Sin.12-ში არ არის მითითება მოსანათლის მიერ სატანისადმი „შებერვისა და შენერწყვის“ შესახებ. ამავე ხელნაწერის მიხედვით, მოსანათლს ერთ-გ ზის მოეთხოვება ეშმაკის უარყოფა, ქრისტეს შედგომის აღიარება და „მრწამსის“ წარმოთქმა⁵. წმ. გიორგი მთაწმინდელის ტექსტის მიხედვით კი მოსანათლმა ეშმაკის სამგ ზის უარყოფის შემდეგ სამგ ზის უნდა აღიაროს, რომ

1 იხ. А. Дмитриевский, *Εὐχολόγια*, стр. 177, стр. 398, стр. 457, стр. 503.
2 იხ. I. Goar, *Εὐχολόγιον*, p. 277.
3 იხ. დიდნი კურთხევანი, გვ. 119, შენ. 3.
4 იხ. იქვე, გვ. 119.
5 იხ. Sin.12 (ფოტოპირი), 112r-112v.

„იჯმნა“ ეშმაკისაგან; შემდეგ „შეპბეროს“ მას; თქვას, რომ „შეუდგება“ ქრისტეს, და წარმოთქვას „მრწამსი“. თანაც ქრისტეს შედგომის აღიარება და „მრწამსის“ წარმოთქმა სამგზის უნდა მოხდეს. ამის შემდეგ მან კვლავ სამგზის უნდა დაადასტუროს, რომ „შეუდგა“ ქრისტეს. კვიპრიანესთან და ბერძნულში წეს-განგებების უფრო მეტად გაერცობასა და გართულებასთან გვაქვს საქმე. აქ მოსანათლს ეშმაკის „შეპბერვისა და შენერწყვის“ და ქრისტეს „შედგომის“ სამგზის აღიარების შემდგომ მღვდელი კვლავ ეკითხება: „შეუდგები-ა ქრისტესა“ (Συζητήσῃς τῷ Χριστῷ;) მოსანათლი ადასტურებს, რომ „შეუდგება“. მღვდლის მორიგი შეკითხვა ასეთია: „და გრწამს-ა იგი?“ და მოსანათლის პასუხი: „მრწამს იგი, ვითარცა მეუფე და ღმერთი“. ამის შემდეგ სამგზის ითქმის „მრწამსი“ წინარე კითხვა-მიგებითურთ. დასრულების შემდგომ კვლავ ეკითხება მღვდელი კათაკეველს სამგზის: „შედგომილ-ხარ-ა?“ და პასუხი: „შედგომილ-ვარ“.

„მრწამსის“ წარმოთქმისა და ქრისტეს შედგომის აღიარების შემდგომ, გიორგი მთაწმიდელის, კვიპრიანესა და ბერძნული ტექსტების თანახმად, მოსანათლმა თაყვანი უნდა სცეს ღმერთს. მაგრამ განსხვავებანი აქაც გვაქვს. A-ს მიხედვით, მღვდელი მოუწოდებს მოსანათლს: „თაყუანის-ეც მას“ და „თაყუანის-აცემინოს სამგზის“. კვიპრიანესთან და ბერძნულში სამგზისი თაყვანისცემა არ არის მითითებული. სამაგიეროდ, ნათქვამია, რომ მოსანათლმა თაყვანისცემისას უნდა წარმოთქვას შემდეგი სიტყვები: „თაყუანის-ესცემ მამასა და ძესა და წმიდასა სულსა, სამებასა ერთარსებასა და განუყოფელსა“. ამის შემდეგ მღვდელი ამბობს ასამაღლებელს: „კურთხეულ არს ღმერთი, რომელსა ჰნებაეს ყოველთ კაცთა ცხორებად და მეცნიერებასა ჭეშმარიტებისასა მოსლვამ, აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე, ამენ“.

გიორგი მთაწმიდელისეული რედაქცია, რომლის განსახილველი მონაკვეთიც წარმოდგენილი ბერძნული ტექსტისაგან საკმაოდ განსხვავდება, ასახავს იმ მდგომარეობას, რასაც ადგილი ჰქონდა მისი ეპოქის საღვთისმსახურო

პრაქტიკაში. ამას ბერძნულ ხელნაწერთა მონაცემებიც ადასტურებს. ასე მაგალითად, როგორც ე. ჭელიძე აღნიშნავს, A-ს ტექსტის განსახილველი მონაკვეთი ზედმიწევნით თანხვედბა XI ს-ის ბერძნულ ნუსხას, Sin.973-ს. მკვლევარი იქვე გვთავაზობს სათანადო ტექსტის ძველ ქართულ ენაზე შესრულებულ თარგმანსაც: „და მიუგებდეს კათაკუმეველი თითოეულსა ამათგანსა, ანუ ამქუმელი მისი, უკუეთუ იყოს ყრმაჲ, გინა ბარბაროზი. და ამისა შემდგომად კუალად ჰრქუას მღდელმან: იჯემენ-ა ეშმაკისაგან? და მიუგებდეს კათაკუმეველი: ვიჯემენ. და რაჟამს თქუას გ-გ ზის, ჰრქუას მღდელმან: შეჰბერე მას. და შემდგომად შებერვისა კუალად დაადგინოს იგი აღმოსავალით, ველნი ქუე-ეპყრნენ, და თქუას გ-გ ზის: და შეუდგები ქრისტესა. და: მრწამს ერთი ღმერთი... და შემდგომი, ვიდრე სრულიად. და მიუგებდეს თითოეულსა კათაკუმეველი, გინა ამქუმელი მისი, ვითარცა ვთქუთ. და ოდეს მესამედ დაასრულოს, ჰკითხოს მღდელმან ნათლისმძღებელსა: შეუდეგ-ა ქრისტესა? და ამან მიუგოს: შეუდეგ. და ოდეს თქუას სამგზის, ჰრქუას მღდელმან: და თაყუანის-ეც მას. თქუას ლოცვაჲ...“¹.

**თაყვანისცემის შემდეგ მღვდლის ლოცვა
(„უფალო ღმერთო, მოუწოდე მონასა
ამას შენსა...“)**

- 1) A. „წმიდასა ამას შენსა ნათლისღებასა“.
- B. „წმიდასა ნათელსა შენსა“.
- C. „πρὸς τὸ ἄγιόν τοῦ θάνατου“.

ბერძნული „τὸ θάνατου“-ს მართებული თარგმანი ამ შემთხვევაში არის სწორედ „ნათლისღება“. ამას ადასტურებს Sin.12-ც: „წმიდასა ნათლისღებასა შენსა“². შდრ.

1 იხ. დიდნი კურთხევანი, გვ. 119.

2 იხ. sin. 12 (ფოტოპირი)

სლავეური: „КО СВЯТОМУ ТВОЕМУ просвещению“.

2) А. „განბანე ამისგან სიძუელე...“.

В. „განძარცუვე ესე სიძუელისაგან...“.

С. „ **Ἀπόδυσσον** αὐτοῦ τὴν παλαιότητα...“.

საზგასმული ბერძნული სიტყვის მართებული შესატყვისი არის სწორედ კვიპრიანესეული „განძარცუვე“. მაგრამ წმ. გიორგი მთაწმინდელის თარგმანს დასაყრდენი მოეპოვება მ. არანცის მიერ გამოცემულ ტექსტში. შეად: „**ἀπολοισσον** αὐτοῦ τὴν παλαιότητα“¹. იგივე ტერმინი გვაქვს Sin.12 ხელნაწერშიც: „განბანე ამათგან ძუელი იგი“². სლავეური კი თანხვდება С-ს: „отрещи его ветхость“. რამდენადაც ნათლისღება გარეგნული ფორმით სწორედ განბანას გულისხმობს, ვფიქრობთ, მართებული ამ შემთხვევაში არის სწორედ „განბანე“. შეიძლებოდა ასევე შეგვენიშნა, რომ განსახილველი ფრაზის დარჩენილი ნაწილი („ამისგან სიძუელე“) ბერძნულთან მიმართებით უფრო ზედმიწევნითი არის გიორგი მთაწმინდელის თარგმანში.

„განგებაჲ წმიდისა ნათლისღებისაჲ ემბაზსა ზედა“

აღნიშნული სათაურით კვიპრიანეს რედაქციაში იწყება უძირითადესი ნაწილი ნათლისღების წეს-განგებისა. Μικρόν Εὐχολόγιον-ში სათაური ასეთია: Ἐκολουθία τοῦ ἀγίου βαπτισμάτος. გიორგი მთაწმინდელთან და Sin.12-ში კი დასათაურება საერთოდ არ გვაქვს. ხოლო სლავეურ თარგმანში ვკითხულობთ: „Последование святого крещения“.

ნათლისღების წესის ამ ძირითად მონაკვეთს წინ უძღვის ტიპიკონური შენიშვნა, რომელშიც მითითებულია, თუ

1 Михаил Аранц SJ, Избранные сочинения по литургике, Том III, Рим-Москва 2003, стр. 181.

2 იხ. Sin.12 (ფოტოპირი), 112v.

რა უნდა შეიმოსოს სამღვდლო პირმა და რა ქმედებანი უნდა აღასრულოს წყლის კურთხევის წინ. ეს შენიშვნა განსხვავებული სახისაა სამივე ქართულ თარგმანში. წარმოვადგენთ მათ გვერდიგვერდ ორიგინალის ფონზე.

S. „და გა-
მოვიდენ მლ-
დელნი და მოვიდეს ემბა-
დიაკონნი და შსა ზედა სანა-
შეიმოსონ სა-
მოსელი სანათ-
ლავი და და-
დგმად სცენ
ნელსაცხებელი
ბაგესა ზედა
სანათლომასა.
დიაკონმან კუე-
რეჟსი ყოს:“

A. „ამისა
შემდგომად გა-
მოვიდეს ემბა-
დიაკონნი და შსა
ზედა სანათლო-
მასა და აკუმის
საკუმის მეველი.
და ვითარცა მისცეს
საცეცხურნი,
ითქუას კუერე-
ჟსი ესე:“

B. „ყრმი-
თურთ მოვა-
ლს მღდელი,
შთაიციამს
სამღდლოსა
შესამოსელსა
თეთრსა და
საბუჯრებსა
და ყოველთა
აღანთენ სან-
თელნი. ხოლო
მღდელი მი-
იღებს სასაკუ-
მეველესა და
მოვალს ემ-
ბაზსა ზედა
და გარე შე-
მოუკმევს. და
მისცემს სა-
საკუმეველესა
და თაყუანის-
სცემს, ხოლო
დიაკონი
იტყვს: გუ-
აკურთხენ მე-
უფეო. და მღ-
დელმან: კუ-
რთხეულ არს
მეუფებაჲ...“

C. „Εἰσέρ-
χεται ὁ Ἱερεὺς,
καὶ ἀλλάσει
λευκὴν ἱε-
ρατικὴν στο-
λὴν, ἥτοι ἐ-
τραχήλιον καὶ
φελώνιον· καὶ
ἀπτομένων
πάντων τῶν
κηρῶν, λαβῶν
θυματόν, ἀ-
πέρχεται ἐν τῇ
Κολυμβήθρᾳ
καὶ θυμαῖ κύκ-
λῳ καὶ ἀποδοῦς
τὸ θυματόν,
προσκυνεῖ·
Ἔπειτα λέγει
ὁ Διάκονος·
Εὐλόγησον,
Δέσποτα. Ὁ
Ἱερεὺς, ἐ-
κφώνων· Εὐ-
λογημένη ἡ
βασιλεία...“

ქართულ თარგმანთა ურთიერთგანსხვავებულობას ორიგინალის ხელნაწერთა დიდი მრავალფეროვნება განაპირობებს. კვიპრიანეს რედაქცია, მაგალითად, თითქმის სიტყვასიტყვით თანხვედრა გოარისეულ ტექსტს (ამ უკანასკნელში არ არის ტერმინი „ყრმითურთ“). შდრ: „Εἰσέρχεται ὁ ἱερέυς, καὶ ἀλλάσει τὴν ἱερατικὴν στολὴν λευκὴν, καὶ ἐπιμανίκα καὶ ἀπτομένων πάντων τῶν κηρῶν, λαβῶν θυμαίτον, ἀπέρχεται ἐν τῇ κοლσμηθήρα, καὶ θυμαῖ κύνκλω· καὶ ἀποδοῦς τὸ θυμαίτον, προσκυνεῖ“¹. აქვე შევნიშნავთ, რომ გოარისეულ ტექსტს თანხვედრა სლავური თარგმანიც. შეად: „Входит священникъ, и облачается въ священническую одежду белую, и нарукавици: и вжигаемымъ всемъ свещамъ, всемъ кадильницу, отходить къ купели, и кадитъ окрестъ, и отдавъ кадильницу, поклоняется.“ გიორგი მთაწმიდელის თარგმანთან კი ყველაზე ახლოს დგას Sin. 957 და Sin. 968 ხელნაწერები².

განხილულ ტიპიკონურ შენიშვნას, კვიპრიანესა და ბერძნული ტექსტების მიხედვით, მოსდევს **ასამაღლებელი**, რომელიც შემდეგი სახისაა: **„კურთხეულ არს მეუფება მამისა და ძისა და სულისა წმიდისა, აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე“**. არქიმ. კვიპრიანე კერნის შენიშვნით, ნათლისღების საიდუმლოს ლიტურგიის ასამაღლებლით დაწყება მიანიშნებს იმ უძველეს ეპოქაზე, როცა ნათლისღება მჭიდრო კავშირში იყო ლიტურგიასთან და მის შემადგენლობაში იყო ჩართული³. სხენებული ასამაღლებელი არ არის არც Sin.12-ში და არც გიორგი მთაწმიდელის რედაქციაში. მაგრამ უნდა ითქვას, რომ იგი არც უძველეს ბერძნულ ხელნაწერებში დასტურდება. ყველაზე ადრეული ამ მხრივ არის XIII ს-ის Sin. 966⁴. საფიქრებელია, რომ აღნიშნული ასამაღლებელი მოგვიანებით იყოს ჩართული ნათლისღების წეს-განგების შემად-

1 იხ. I. Goar, *Εὐχολόγιον*, p. 287.

2 ამ შენიშვნის ბერძნულ ხელნაწერებთან მიმართების შესახებ იხ. დიდნი კურთხევანი, გვ. 121.

3 იხ. Проф. Архим. Киприан (Жерн), *Евхаристия*, М. 2001, стр. 139.

4 იხ. А. Дмитриевский, *Εὐχολόγια*, стр. 208.

გენლობაში. ჩვენი ვარაუდით, იმ დროს, როცა ნათლისღება ორგანულ კავშირში იყო ლიტურგიასთან, არ იქნებოდა აუცილებლობა დასახელებული ასამაღლებლის ნათლისღების წეს-განგებაში მითითებისა, რადგან ასამაღლებელი ლიტურგიაზე, ცხადია, თავის ადგილას ითქმოდა. სწორედ ამ მდგომარეობას უნდა ასახავდეს გიორგი მთაწმიდელის რედაქცია. შემდგომში, როცა დაიწყო ნათლისღების წეს-განგების ლიტურგიის წიაღიდან გამოყოფისა და მის დამოუკიდებელ წესად ჩამოყალიბების პროცესი, გვიანდელი ლიტურგიის რეფორმატორები უკვე ვალდებულნი იქნებოდნენ ლიტურგიისათვის დამახასიათებელი ელემენტები საიდუმლოს წეს-განგებაშიც გადმოეტანათ, რათა მისთვის გამართული საღვთისმსახურო სახე მიეცათ.

განხილულ ასამაღლებელს მოსდევს **წყლის კურთხევის კვერექსი**, რომელსაც ზოგ ბერძნულ ხელნაწერში „დიაკონიკა“ ეწოდება („Διακονικὰ εἰς τὸ βάπτισμα“)¹. უშუალოდ კვერექსის მუხლებს კვიპრიანეს რედაქციაში წინ უძღვის შემდეგი ტიპიკონური შენიშვნა: „ოდეს მღვდელმან თქუას კურთხეულ-არსი, მაშინ მოიღონ წყალი და შთაასხან ემბაზსა შინა“. მოტანილი ტექსტი არ არის გიორგი მთაწმიდელისა და ბერძნულ კურთხევანებში.

წყლის კურთხევის კვერექსი იმ სახით, რა სახითაც არის მოცემული გიორგი მთაწმიდელის თარგმანში, როგორც ეჭვლიძე აღნიშნავს, მნიშვნელოვნად სხვაობს ყველა ჩვენთვის ცნობილი ბერძნული ხელნაწერისაგან². ბუნებრივია, იგი განსხვავებულია კვიპრიანეს რედაქციისაგანაც. განსხვავება ამ შემთხვევაში კვერექსის მუხლთა რაოდენობაში მდგომარეობს. კვიპრიანეს რედაქციის კვერექსი, რომელიც თითქმის ზუსტად ემთხვევა ბერძნულს (ამ უკანასკნელში არ არის მუხლი: „ღმრთივდაცულისა ერისა ჩუენისა...“), ძალზე ვრცელია (21 მუხლი) და თავის თავში მოიცავს გიორგიეული რედაქციის კვერექსსაც. გამონაკლისს აქ წარმოადგენს შემდეგი მუხლი: „რაჲთა იქმნეს იგი ზიარ უხრწნელისა ხორცისა და პატიოსნისა სისხლისა მისისა,

1 იხ. დიდნი კურთხევანი, გვ. 121.

2 იქვე, გვ. 122.

უფლისა...“¹. მოტანილ ტექსტს არც კვიპრიანეს რედაქციაში და არც ბერძნულ „მცირე კურთხევანში“ შესატყვისი არ ეძებნება, თუმცა მის ბერძნულიდან წარმომავლობას ადასტურებს 1153 წლით დათარიღებული Sin.973 ხელნაწერი. სათანადო მუხლი აქ შემდეგი სახისაა (მოგვაქვს ე. ჭელიძის თარგმანი): „რაათა დაუსჯელად ეზიარნენ იგინი ცხოველსმყოფელთა მათ საიდუმლოთა უფლისათა...“². მსგავსი შინაარსის მუხლი სხვა ბერძნულ ხელნაწერებშიც დასტურდება. მაგალითად, Sin.966 (XIII ს.): „Υπερ τοῦ κοινὸν αὐτὸν γενέσθαι τοῦ ἀγράντου σωματος...“³. ათონის პანტელეიმონის მონასტრის №364 ნუსხა: „Υπερ τοῦ ἀκατακρίτως αὐτοῦς μεταλάμβανει τῶν ἀγράντων καὶ ἐπουράνιων μιστερίων...“⁴. კორნელი კეკელიძის შენიშვნით, ეს მუხლი გამომდინარეობს იმ ეპოქისა, როცა ნათლისღება მჭიდრო კავშირში იყო ლიტურგიასთან⁵.

განსახილველი კვერეჟის Sin.12 ხელნაწერში დაცული რედაქცია ყველაზე მცირეა წარმოდგენილ ოთხ რედაქციას შორის (7 მუხლი). ზემორე მუხლი გიორგისეული კვერეჟისა („რაათა იქმნეს იგი ზიარ...“) არც შინ.12-ში მოიპოვება. სამაგიეროდ, აქაც გვაქვს ერთი მუხლი, რომელიც შესატყვისის ვერ პოულობს დანარჩენ სამ რედაქციაში. მოგვაქვს სათანადო ტექსტი: „რაათა იყვნენ ესენი (წყალნი) საკურნებელად სულთა და ხორცთა, უფლისა მიმარ[თ]...“⁶. სხვა მუხლები მეტნაკლები სიზუსტით შეესატყვისება გიორგისეული (შესაბამისად, კვიპრიანესეული) კვერეჟის სათანადო მუხლებს.

წყლის კურთხევის კვერეჟს მოსდევს **ტიპიკონური შენიშვნა**, რომელიც დასახელებულ რედაქციებში შემდეგი სახისაა:

A. „და ვიდრე დიაკონი ამას კუერეჟსა იტყოდის,

- 1 იხ. დიდნი კურთხევანი გვ. 100.
- 2 იქვე, გვ. 122.
- 3 იხ. А. Дмитриевский, *Εὐχολόγια*, стр. 208.
- 4 იქვე, стр.571.
- 5 К. Кекелидзе, *Литургические грузинские памятники в отечественных книгохранилищах и их научное значение*, Тифлис. 1908, стр.427.
- 6 იხ. Sin.12 (ფოტოპირი), 114r.

მლდელმან ესე ლოცვაჲ თაჲისა თჳსისათჳს წართჳესა“.

В. „დიაკონი რაჲ იტყოდის კუერეჲქსსა, მლდელი წარიკითხავს საიდუმლოდ ლოცვასა ამას“.

С. „Καὶ τοῦ Διακόνου λέγοντος ταῦτα, ὁ Ἱερεὺς λέγει καθ' ἑαυτὸν τὴν Εὐχὴν ταύτην μυστικῶς“.

როგორც ვხედავთ, გიორგი მთაწმინდელთან არის ტერმინი „თაჲისა თჳსისათჳს“, ხოლო კვიპრიანესთან მის ნაცვლად გვაქვს „საიდუმლოდ“. ბერძნულში კი ერთიც გვაქვს (καθ' ἑαυτὸν) და მეორეც (μυστικῶς). ე. ჭელიძის მსჯელობის თანახმად, უძველესი ტექსტები (მაგ. Sin.957) მხარს უჭერს გიორგი მთაწმინდელის თარგმანს, ხოლო ტერმინი „საიდუმლოდ“ დანართად ტერმინისა „თაჲისა თჳსისათჳს“ პირველად თავს იჩენს XIII ს-ის ხელნაწერში, Sin.966-ში¹. აღვნიშნავთ ასევე, რომ ტერმინ „კუერეჲქსის“ შესატყვისი არ არის ორიგინალის წარმოდგენილ ტექსტში. მაგრამ ეს შესატყვისი გვაქვს ბერძნულ ხელნაწერ „კურთხევანებში“. მაგალითად, ნუსხაში Sin.960 (XIII ს.) გვხვდება ტერმინი „τὰ διακονικά“², ხოლო Sin.991 (XIV ს.) ხელნაწერში კი – „ἡ συναπτὴ εὐχὴ“³. სლავური თარგმანი ზუსტად ემთხვევა С-ს. შდრ: „И диакону глаголющу сия, священникъ глаголетъ въ себе молитву сию, тайно“.

ლოცვა „რომელი მოწყალე და მწყალობელ ხარ...“

1) А. „რომელი მოწყალე და მწყალობელ ხარ ღმერთი“.

В. „რომელი მოწყალე და მწყალობელ ხარ, ღმერთო“.

С. „Ὁ εὐσπλαγχνος καὶ ἐλεήμων Θεός“.

ბერძნულის მისედვით, მართებულია А. აღსანიშნავია, რომ სლავური თარგმანი კვიპრიანეს ტექსტს უჭერს

1 იხ. დიდნი კურთხევანი, გ. 123.

2 იხ. А. Дмитриевский, *Εὐχολόγια*, с. 194.

3 იქვე, გ. 332.

შხარს: „Благоутробный и милостивый Боже“. Sin.12-ში ზემორე ფრაზას ასეთი სახე აქვს: „ღმერთო, მოწყალეო და შემწყნარებლო“¹.

2) A. „ყოველივე შიშუელ და ქედღადრეკილ – წინაშე თუალთა შენტა“.

B. „ყოველნივე შიშუელ და განცხადებულ ვართ წინაშე თუალთა შენტა“.

C. „πάντα γυμνά και τετραηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς σου“.

მართებულია გიორგი მთაწმიდელის თარგმანი, რადგან ბერძნული τετραηλισμένα ნიშნავს „ქედღადრეკილს“ და არა „განცხადებულს“². იგივე ტერმინი გვხვდება Sin.12-შიც: „ყოველნი შიშუელ და ქედღადრეკილ არიან წინაშე შენსა“³. შდრ. სლავური: „но вся нага и обнаженна пред очима твоима“.

ლოცვა „დიდ ხარ შენ, უფალო...“

1) A=B. „დიდ ხარ შენ, უფალო, და საკრველ არიან საქმენი შენნი, და ვერვინ შემძლებელ არს მადლისმიცემად საკრველებათა შენთა“.

C. „Μέγας εἶ, Κύριε, και θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου, και ὁ δὲς λόγος ἐξαρκέσει πρὸς ἕμνον τῶν θαυμασίων σου“.

საზგასმული ბერძნული ტექსტის ზუსტი თარგმანი ასეთია: „ვერ რომელი სიტყუად კმა-იყოს გალობად საკრველებათა შენთა“⁴. აღსანიშნავია, რომ ეს ლოცვა შედის ასევე დიდი აიაზმის წეს-განგებაში, სადაც ზემორე ფრაზის სიტყვასიტყვითი თარგმანია მოცემული. შდრ: „დიდ ხარ შენ უფალო, და საკრველ არიან საქმენი შენნი და ვერ რომელი სიტყუად შემძლებელ არს გალობად საკრველებათა შენთა“⁵. ამასთან დაკავშირებით ე.

1 იხ. Sin.12 (ფოტოპირი), 114r.

2 იხ. დიდნი კურთხევანი, გვ. 19.

3 იხ. Sin.12 (ფოტოპირი), 114v.

4 იხ. დიდნი კურთხევანი, გვ. 127.

5 იქვე, გვ. 260-261.

ჭელიძე შენიშნავს: „ბერძნულში ტექსტი ლოცვისა, რაც წმ. სოფრონ იერუსალიმელს ეკუთვნის, ორივე შემთხვევაში (ნათლობის წესში და აიაზმის განგებაში) ქართულად ერთი თარგმანიტაა წარმოდგენილი, თუმცა მათ შორის შესამჩნევია მცირედი სხვაობანი, რაც, ვფიქრობთ, იმას ცხადყოფს, რომ პირველადია ნათლობის საიდუმლოში ჩართული თარგმანი, ხოლო წინამდებარე ტექსტი ზემოხსენებული თარგმანის ორიგინალთან დამატებითი შედარების ნაყოფია“¹. საინტერესოა, რომ განსახილველი ციტატა გიორგისა და კვიპრიანეს თარგმანებში იდენტური სახითაა წარმოდგენილი, რაც გვაფიქრებინებს, რომ კვიპრიანე თავად კი არ თარგმნის ამ ლოცვის ტექსტს, არამედ უკვე არსებულ თარგმანს იყენებს.

ბოლოს შევნიშნავთ, რომ კვიპრიანეს, ბერძნული და სლავური „კურთხევანების“ მიხედვით ზემორე მუხლი სამგზის ითქმის. გიორგი მთაწმინდელთან ასეთი მითითება არ გვაქვს.

ლოცვა „შეიმუსრნედ...“

1) A. „შეიმუსრნედ ნიშითა და სასწაულითა ჯუარისა შენისაათა ყოველნი წინააღმდგომნი ძალნი“.

B. „შეიმუსრნედ ნიშითა და სასწაულითა ჯუარისაათა ყოველნი წინააღმდგომნი ძალნი“.

C. „Συτηριβιτωσαν υπε την τημενωσιον του τπου του τμίου Σταριου του πμσαι αν εναρτια δυαμεις“.

საზგასმული სიტყვა არ არის კვიპრიანესთან². ამასთანავე, როგორც აღნიშნავს ე. ჭელიძე, ბერძნულში არის არა „ნიშითა და სასწაულითა“, არამედ, ზედმიწევნითი თარგმანით, „ნიშა ქუეშე სასწაულისა“³. გარდა ამისა, ბერძნულში არის არა უბრალოდ „ჯუარისა შენისაათა“, არამედ „პატიოსნისა ჯუარისა შენისაათა“ (του τμίου Σταριου του). უნდა ითქვას, რომ დასახელებული ლოც-

1 იხ. დიდნი კურთხევანი, გვ. 265.

2 იქვე, გვ. 22.

3 იქვე, გვ. 128.

ვა არის ასევე Sin.12 ხელნაწერში, სადაც ვკითხულობთ: „შეიმუსრნედ ნიშითა და სასწაულითა ჯუარისა **შენისა**—**თა** ყოველნი ძალნი მკდომისანი“¹. ბოლოს აღვნიშნავთ, რომ კვიპრიანეს, ბერძნული და სლავური კურთხევანების მიხედვით განსახილველი ტექსტი სამგზის ითქმის. გიორგი მთაწმიდელთან და Sin.12-ში ასეთი მითითება არ გვაქვს.

2) A. „...და შემოსად **ახლისა ამის, განახლებულისა** მსგავსად ხატისა შენისა, **შემოქმედისა თვისა**“.

B. „...და შემოსად **ახლისა ამის განახლებისა, მსგავსად ხატისა მის შენისა ქმნილისა**“.

C. „...ἐνδύσασθαι δὲ τὸν νέον, τὸν ἀνακαινούμενον κατ’ εἰκόνα **τοῦ κτίσαντος αὐτὸν**“.

კვიპრიანეს ტექსტი უაღრესად მცდარია. წარმოდგენილ ფრაგმენტში, როგორც ე. ჭელიძე აღნიშნავს, საუბარია იმაზე, რომ მოსანათლი განიძარცვავს ძველ კაცს და შეიმოსავს ახალს, რომელიც („ახალი კაცი“), განახლებულია თავისი შემოქმედის ხატისებრ (κατ’ εἰκόνα), ანუ იმ ხატისებრ, რითაც შეიქმნა ადამიანი (მდრ. შესაქ. 1.26). ამრიგად, მოტანილ ციტატაში „ახალი“ გულისხმობს „ახალ კაცს“ და არანაირად „ახალ განახლებულს“, რაც ნონსენსია. უფრო მეტი ნონსენსია ის, რომ ნაცვლად „შემოქმედისა“, კვიპრიანესთან გვაქვს „ქმნილი“. რაც შეეხება ბერძნულს, იგი მთლიანად თანხვედბა A-ს ტექსტს, იმ მცირედი სხვაობით, რომ ბერძნულში არ გვხვდება ნაცვალსახელი „შენისა“². უნდა შევნიშნოთ, რომ ეს ნაცვალსახელი გვხვდება არანცის გამოცემაში. მდრ: „...ἐνδύσασθαι δὲ τὸν νέον, τὸν ἀνακαινούμενον κατ’ εἰκόνα **σου τοῦ κτίσαντος αὐτὸν**“³. ასე რომ, გიორგი მთაწმიდელის თარგმანი კვლავაც ზუსტია. მოვიტანთ განსახილველ ციტატას Sin.12 და Sin.66 ხელნაწერების მიხედვითაც: „...და შეიმოსონ **ახალი ესე განმაახლებელი**, მსგავსად ხატისა შენისა, **რომელმან დაჰბადენ ყოველნი**“⁴. როგორც ჩანს, „განმაახლებელი“ გადამწერის შეცდომაა, მართებული

1 იხ. Sin.12 (ფოტოპირი), 116r.

2 იხ. დიდნი კურთხევანი, გვ. 23.

3 იხ. Михаил Арранц SJ, დასახ. გამ. გვ. 187.

4 Sin.12 (ფოტოპირი), 116v; Sin.66 (ფოტოპირი), 9r-9v.

იქნებოდა „განახლებული“. სლავური ზუსტად თანხვედება C-ს: „облещися же **въ новаго, обновляемаго** по образу *создавшего его*“.

3) A. „რაათა თანანერგქმნულნი მსგავსებასა სიკუდილისა **მხოლოდშობილისა** ძისა **შენისასა** ნათლისღებისა მიერ...“.

B. „რაათა თანანერგქმნილნი მსგავსება სიკუდილისა-სა **მხოლოდშობილისა** ძისა **შენისა** ნათლისღებისა მიერ...“.

C. „ *ὶνα, γενόμενος* *σὺ μωυτοῦ* *τῷ ὁμοίματι* *τῷ θανάτῳ* *σοῦ* *διὰ* *τῷ* *βαπτίσματος...*“.

ხაზგასმული „მხოლოდშობილისა ძისა შენისასა“ არ არის ბერძნულში. მის ნაცვლად იქ არის ნაცვალსახელი „*σοῦ*“ („შენისა“). ეს განსხვავება ძალზე საყურადღებოა, რადგან ბერძნულის მიხედვით გამოდის, რომ ლოცვა საკუთრივ ძე ღმერთისადმი არის მიმართული და არა მამა ღმერთისადმი, როგორც ეს ზემომოტანილი ქართული თარგმანებიდან გამომდინარეობს. ლოცვის მთლიანი კონტექსტი მართლაც ძე ღმერთზე მიანიშნებს. ამის დასტურია თუნდაც საწყისი ფრაზა: „*შეიმუსრნედ* *ნიშითა* და *სასწაულითა* *ჯუარისა* **შენისაათა**“. მაგრამ საფიქრებელია, რომ ქართულ თარგმანთა მონაცემები ბერძნული ხელნაწერებიდან მომდინარეობდეს. მ. არანცის გამოცემაში, მაგალითად, ვკითხულობთ: *ὶνα, οἱ* *γενόμενοι* *σὺ μωυτοι* *τῷ ὁμοίματι* *τῷ θανάτῳ* ***αὐτοῦ*** *διὰ* *τῷ* *βαπτίσματος...*“

(„რაათა თანანერგქმნულნი მსგავსებასა სიკუდილისა **მისისასა** ნათლისღებისა მიერ“)¹. უძველეს ქართულ რედაქციაშიც ასეთი ტექსტი გვაქვს: „რაათა რომელნი-ესე თანანერგ-გექმნეს სახელსა (+ სიკუდილისა, Sin.66) ქრისტე შენისასა ნათლისღებითა...“². ვფიქრობთ, წარმოდგენილი ტექსტი გადამწერთა მიერ არის შერყვნილი. პირვანდელი სახით იგი, სავარაუდოდ, ასეთი იქნებოდა: „რაათა რომელნი-ესე თანანერგ-ექმნეს სახესა სიკუდილისა **ქრისტეს** შენისასა ნათლისღებითა...“. განსახილველ ლოცვასთან დაკავშირებით მ. არანცი შენიშნავს: „მოცე-

1 იხ. Михаил Арранц SJ, დასახ. გამ. გვ. 187.

2 Sin.12 (ფოტოპირი), 116v; Sin.66 (ფოტოპირი), 9v.

მულ ბერძნულ და სლავურ რედაქციებში ლოცვის დასასრული მიემართება იესო ქრისტეს. მაგრამ გაცილებით ძველ რედაქციებში (მაგ. ბარბერინისა და სხვა არქაულ ხელნაწერებში) ლოცვა მთლიანობაში მიმართულია მამისადმი, თუმცა არ გამოირიცხება ერთგვარი გაურკვეველი გადასვლა ერთი ღვთაებრივი პირიდან მეორისაკენ, რაც, შესაძლოა, აღმოსავლური წარმოშობის ნიკეამდელი ლოცვების მახასიათებლად მივიჩნიოთ¹. გიორგი მთაწმიდელის რედაქცია სწორედ ამ უძველეს ტრადიციას ასახავს. სლავური თარგმანი თანხვედება C-ს: „да бывъ срасленъ подобию смерти твоея крещениемъ...“.

ტიპიკონური შენიშვნა ზეთის კურთხევის ლოცვის წინ

A. „...მღვდელმან თავი მოიდრიკოს ჭურჭელსა ზედა ზეთისასა, რომელი ეყრას დიაკონსა მანლობელად ემბაზისა, და შთაჰბეროს მას სამგზის და ჯუარი დასწეროს სამგზის და თქუას:“

B. „და შეჰბეროს ჭურჭელსა ზეთისასა სამგზის და გამოსახოს ჯუარი სამგზის ზეთსა ზედა, რომელი ეყრას დიაკონსა და თქუას:“

C. „Καὶ ἐμφυσᾷ ὁ Ἱερεὺς εἰς τὸ ἀγγεῖον τοῦ ἔλαιου, βασιταζόμενος ὑπὸ τοῦ Διακόνου καὶ σφραγίζει διὰ τῆς χειρὸς τρις τοῦτο, ἦτοι τὸ ἔλαιον“.

უმთავრესი, რაც გიორგისეულ რედაქციას დანარჩენი ორისაგან განასხვავებს, არის ის, რომ A-ს ტექსტის თანახმად, მღვდელმა თავი უნდა მოიდრიკოს ზეთის ჭურჭელზე არა მარტო შებერვისა და ჯვრის გამოსახვის, არამედ ლოცვის წარმოთქმის დროსაც. ამას ადასტურებს ლოცვის შემდგომი შენიშვნაც ასამაღლებლის წინ: „და აღემაართოს მღვდელი და თქუას“. კვიპრიანესთან და ბერ-

1 Михаил Арранц SJ, Избранные сочинения по литургике, Том I, Таинства Византийского Евхология, Рим-Москва 2003, стр. 337.

ძნულში ასეთი რამ არ გვაქვს. გარდა ამისა, ქართული თარგმანები სამგზის შებერვას მიუთითებენ, ბერძნულში მსგავსი მითითება არ არის. საინტერესოა, რომ XVIII ს-ის ქართული ხელნაწერის, Q 106-ის თანახმად მღვდელმა ეს ლოცვა საიდუმლოდ უნდა წარმოთქვას. ასეთივე მითითება გვაქვს ბერძნულ Sin.968 (1426 წ.) ხელნაწერში¹. საფიქრებელია, ამაზე უძველესი ქართული რედაქციაც მიანიშნებდეს, რადგან იქ ზეთის კურთხევის ლოცვას წინ უძღვის კვერქისი ასამაღლებლის გარეშე. ვფიქრობთ, დიაკვნის მიერ კვერქისის წარმოთქმისას მღვდელი საიდუმლოდ ამბობდა აღნიშნულ ლოცვას (როგორც წყლის კურთხევისას). თუმცა, უნდა ვთქვათ, რომ Sin.12-ში დაცული ლოცვის ტექსტი ძალზე სხვაობს გიორგი მთაწმინდელისა და კვიპრიანეს რედაქციის ტექსტებისაგან.

ზეთის კურთხევის ლოცვის შემდეგ იწყება ნათლისღების წეს-განგების უმნიშვნელოვანესი მონაკვეთი, რაც გულისხმობს მოსანათლისათვის **ზეთის ცხებას** და მის **ნათლობას** წყალში შთაფლვით. წარმოვადგენთ აღნიშნული მონაკვეთის ურთიერთისაგან მეტ-ნაკლებად განსხვავებულ ფრაგმენტებს:

1) A. „მიიღოს მღვდელმან ზეთი იგი ჭურჭლითა, გამოსახნეს მითა წყალსა მას შინა სამნი ჯუარნი და იტყოდის ერთიურთ აღელუასა, ვჰაა ბ გუერდი“. და ოდეს თქუან სამგზის აღელუაჲ, დადგას ჭურჭელი იგი და თქუას მღვდელმან ამაღლებაჲ“.

B. „მღვდელმან თქუას ერთიურთ აღელუაჲ სამგზის და ჯუარი გამოსახოს წყალთა შინა ზეთითა სამგზის და თქუას“.

C. „Ὁ δὲ Ἱερεὺς, λαβὼν τὸ ἀγγεῖον τοῦ ἑλαίου καταχέει ἐξ αὐτοῦ ἐν τῇ κοιλυμῆθρα, ποιῶν σταυροὺς γ´. καὶ ψάλλων ἐν ἑκάστῳ σταυρῷ τὸ Ἀλληλοῦνῖα (γ´)“.

კვიპრიანეს ტექსტის მთავარი თავისებურება ისაა, რომ აქ მოქმედებათა თანმიმდევრობა არის შეცვლილი. კერძოდ, ჯერ არის მითითებული „აღილუიას“ წარმოთქმა, ხოლო შემდეგ – ზეთით ჯვრის გამოსახვა, ხოლო ბერ-

1 იხ. დიღნი კურთხევანი, გვ. 130.

ძნულისა კი - ის, რომ არ არის მითითებული „ერის“ მიერ „ალილუიას“ გალობა. ასევე, ქართული თარგმანებისაგან განსხვავებით, ბერძნულში მკაფიოდ არის თქმული, რომ მღვდელმსახურმა ზეთი უნდა ჩაასხას წყალში და ასე გამოსახოს სამი ჯვარი („καταχέει ἐξ αὐτοῦ ἐν τῇ κοίτησιν“). აღსანიშნავია, რომ ზეთის ჩასხმის შესახებ პირდაპირი მითითება გვაქვს უძველეს ქართულ რედაქციაშიც, შდრ: „...მოილოს მღვდელმან ჭურჭელი, რომელსა შინა დგეს ზეთი იგი და შთაასხას წყალსა მას ჯუარის სახედ“¹.

როგორც A, ისევე B ტექსტს დასაყრდენი მოეპოვება ბერძნულ ხელნაწერთა შორის. მაგალითად, გიორგი მთაწმიდელის რედაქცია ძალზე ახლოს დგას Sin.957 (IX-X სს.) და Sin. 958 (X ს.) ხელნაწერთა მონაცემებთან². ხოლო კვიპრიანესი – გოარის გამოცემასთან, შდრ: „მღვდელი გალობს რა ერითურთ „ალილუიას“ სამგზის, გამოსახავს სამ ჯვარს ზეთით წყალში“³. გოარის გამოცემას თანხვედება სლავურიც. შდრ: „Священникъ, поя Аллилуиа трижды съ людьми, творить кресты три елеемъ въ воде“.

2) A. „და მოიყვანონ მონათლე იგი მღვდელისა და მღვდელმან მოილოს ზეთისა მისგან თითითა თუსითა და გამოსახოს სახე ჯუარისაა შუბლსა და მკერდსა და ბეჭთსაშუალსა მონათლისასა და თქუას: ეცხების...“

B. „და მოიყვანენ მოსანათლავსა. ხოლო მღვდელი მიიღებს ზეთსა და ჯუარის სახედ გამოსახავს შუბლსა, მკერდსა და ყოველსა გუამსა, და იტყუს: იცხების...“

C. „Καὶ προσφέρεται ὁ βαπτιζόμενος. Ὁ δὲ Ἱερεὺς λαμβάνει ἐκ τοῦ ἁγίου ἐλαίου **διὰ τῶν τριῶν δακτύλων** τῆς δεξιᾶς καὶ ποιεῖ Σταυροῦν τύπον **ἐπὶ τοῦ μετώπου, καὶ τοῦ στήθους, καὶ τῶν μεταφρένων** τοῦ βαπτιζομένου, λέγων. Χρίεται...“

სხეულის ნაწილები, სადაც ამ შენიშვნის მიხედვით ზე-

1 Sin.12 (ფოტოპირი), 117r.

2 ამ და სხვა ბერძნულ ხელნაწერთა მონაცემებისათვის იხ. დიდნი კურთხევანი, გვ. 131.

3 იხ. I. Goar, Ἐὐχολόγιον, p. 290.

თისცხება უნდა მოხდეს, გიორგი მთაწმინდელისა და ბერძნულ ტექსტებში ერთი და იგივეა მითითებული. ესენია: შუბლი, მკერდი და ბეჭთსაშუალი (ზურგი). კვიპრიანესთან კი ბეჭთსაშუალი ნახსენები არ არის. აქ ნათქვამია, რომ ცხება უნდა მოხდეს „შუბლსა, მკერდსა და ყოველსა გუამსა“. A-ს მიხედვით, მღვდელმა თითოთ უნდა სცხოს მოსანათლს ზეთი. ამ მონაცემს მხარს უჭერს ბერძნულ ხელნაწერთა დიდი სიმრავლე¹. მიუხედავად ამისა, კვიპრიანესთან მსგავსი მითითება არ გვაქვს, C-ში კი ნათქვამია, რომ ცხება სამი თითით (δὶὰ τῶν τριῶν δακτύλων) უნდა მოხდეს.

საყურადღებოა Sin.12 და Sin.66 ხელნაწერების მითითება ზეთისცხებასთან დაკავშირებით. სინური ხელნაწერების მიხედვით გამოდის, რომ ზეთისცხებას მხოლოდ დიაკვნები ასრულებდნენ და, თანაც, არ ხდებოდა სხეულის ნაწილთა (შუბლის, მკერდის, ბეჭთსაშუალის) განსაკუთრებული გამორჩევა ცხებისათვის. დასახელებულ ხელნაწერებში ვკითხულობთ: „ამისა შემდგომად განძარცუნენ კათაკუმეველნი, სცხონ ზეთი დიაკონთა და იტყოდინან ესრეთ: ეცხების...“. საფიქრებელია, რომ იერუსალიმურ საღვთისმსახურო ტრადიციაში მოსანათლისათვის ზეთის ცხება უშუალოდ დიაკვნის მოვალეობას წარმოადგენდა. ამ ვარაუდის საფუძველს, გარდა ხსენებული სინური ნუსხებისა, გვაძლევს ასევე იერუსალიმური საღვთისმსახურო ტრადიციის ამსახველი ხელნაწერი A 86 (XI ს.). ამ მანუსკრიპტში დაცულია დედათდიაკონისას კურთხევის ლოცვა, სადაც ვკითხულობთ შემდეგ სიტყვებს: „შენ თავადმან განაწესე მკვეალი ესე შენი ცხებად ზეთსა მოსრულთა ამათ წმიდასა მას ნათლისღებასა შენსა და მოყვანებად იგინი წმიდასა შენსა ემბაზსა“². კონსტანტინოპოლური ტრადიციის მიხედვით კი, რომელსაც გიორგი მთაწმინდელის „კურთხევანი“ ასახავს, ზეთისცხებაში მღვდელიც იღებდა მონაწილეობას. ოღონდ მღვდელი მო-

1 იხ. დიდნი კურთხევანი, გვ. 132.

2 იხ. К. Кекелидзе, Древнегрузинский архиератикон, Тифлис, 1912, стр. 47-48; იხ. ასევე დიდნი კურთხევანი, I, „ახალი ივირონი“, თბ. 2006, გვ. 283.

სანათლს ზეთს ცხებდა არა მთელ სხეულზე, არამედ შუბლზე, მკერდსა და ბეჭთსაშუალზე. მთელ სხეულზე კი ცხება დიაკვნების მოვალეობას წარმოადგენდა. მოგვიანებით ზეთის საცხებ ადგილთა რაოდენობა კიდევ უფრო გაიზარდა და შემოსხენებულ სამს დაემატა კიდევ სამი: ყურები, ხელები და ფეხები¹. თანაც მკერდზე, ყურებზე, ხელებსა და ფეხებზე ცხებისას მღვდელს მოკლე ლოცვები უნდა წარმოეთქვა, შემდეგ კი აღესრულებოდა მთელ სხეულზე ზეთის ცხება (ამის შესახებ იხ. ქვემოთ).

3) S. „ეცხების (სახელით უწოდიან, რააცა იყოს) სახელითა მამისაათა და ძისაათა და სულისა წმიდისაათა“.

A. „ეცხების (სახელით) ზეთი სიხარულისაჲ სახელითა მამისაათა და ძისაათა და სულისა წმიდისაათა, აწ და...“.

B. იცხებს მონაჲ ესე ღმრთისაჲ (სახელით) ზეთსა სიხარულისასა სახელითა მამისაათა და ძისაათა და წმიდისა სულისაათა, აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე, ამენ“.

C. „Χρίεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ (ὁ δεῖνα), ἔλαιον ἀγαλλιάσεως, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἀμήν“.

კვიპრიანეს ტექსტი ბერძნულს ზუსტად თანხვდება, იმ მცირედი სხვაობით, რომ ბერძნულში არ არის სიტყვები „აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე“. ეს სიტყვები არის გიორგი მთაწმიდელთან. სამაგიეროდ A-ში არ არის ფრაზა „მონაჲ ესე ღმრთისაჲ“, რაც ბერძნულშიც დასტურდება (ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ). წარმოდგენილი ოთხი ტექსტის საფუძველზე შეიძლება ვიფიქროთ, რომ ეს ასამაღლებელი საუკუნეთა მანძილზე განიცდიდა ცვლილებებს და კვიპრიანესა და ბერძნული ტექსტები მის საბოლოო ვარიანტს წარმოადგენს. ბერძნულს ზუსტად ემთხვევა სლავური. შეად: „Помазуется раб Божий (имя-рекь), елеемь радования, во имя Отца, и Сына и святаго Духа. Аминь“.

1 ზოგიერთი ნუსხის მიხედვით თვალეები და პირიც. იხ დიდნი კურთხევანი, გვ. 134.

4) B. „და სცხებს მკერდსა და ყურთა. და ეტყვის მკერდსა ცხებისათჳს: საკურნებელად სულისა და ჳორცი-სა. ყურთა ჳედა: სმენად სარწმუნოებისა. ფერჳთა ჳედა: **სლვად გზათა მშუდობისათა.** ჳელთა ჳედა: ჳელთა შენტა შემქმნეს მე და დამბადეს მე, გულისჳმა-მიყავ და ვისწავ-ლნე მე სიმართლენი შენნი“.

C. „**Καὶ σφραγίζων αὐτοῦ τὰ στήθος καὶ τὰ μετάρρενα,** λέγει· Εἰς μὲν τὸ στήθος· Εἰς ἰασιν ψυχῆς καὶ σώματος. Εἰς δὲ τὰς ἀκοάς· Εἰς ἀκοὴν πίστεως. Εἰς τοὺς πόδας· **Τοῦ πορεύεσθαι τὰ διαβήματα σου.** Εἰς τὰς χεῖρας· Αἱ χεῖρες σου ἐποίησάν με, καὶ ἔπλασάν με“.

ბერძნულში, ნაცვლად სიტყვისა „სცხებს“, გვაქვს „აღ-ბეჭდავს“ (σφραγίζων), ხოლო „ყურის“ ნაცვლად გვაქვს „ბეჭთსაშუალი“ (τὰ μετάρρενα). ასევე, ნაცვლად B-ს ტექსტის სიტყვებისა „სლვად გზათა მშუდობისათა“, ბერძნულში გვაქვს „სლვად გზათა შენტა“ (Τοῦ πορεύεσθαι τὰ διαβήματα σου). და ბოლოს, C-ში შესატყვისი არ ეძებნება სიტყვებს „გულისჳმა-მიყავ და ვისწავლნე მე სიმართლენი შენნი“.

განსახილველი ტექსტი არ გვხვდება გიორგი მთაწმინდელის „კურთხევანში“. საფიქრებელია, რომ იგი მოგვიანებით იყოს ჩართული ნათლისღების წეს-განგებაში, რადგან ქრონოლოგიურად ერთ-ერთი პირველი, სადაც მსგავსი შინაარსის ტექსტი გვხვდება, არის XV საუკუნის წმ. საფლავის ბიბლიოთეკის №8 ხელნაწერი. აღნიშნულ ნუსხაში სათანადო ადგილას არის XVI საუკუნის მინაწერი, რომელშიც ნათქვამია, თუ რა სიტყვები უნდა წარმოთქვას მღვდელმა სხეულის ამა თუ იმ ნაწილზე ჳეთის ცხებისას¹.

5) A. „და მერმე სცხოს დიაკონმან ყოველსა გუამსა მისსა, რომელ ერთიცა ასოჲ არა დაუშთეს უცხებელად წმიდისა მის ჳეთისა და ამისა შემდგომად ნათელ-სცხეს მღდელთმოძღუარმან, გინა მღდელმან და იტყოდის: ნათელს-იდებს...“.

B. „ხოლო რაჳამს სცხებს ყოველსა გუამსა, მერმე

ნათელ-სცემს ფერვზედ მდგომარედ ყრმასა, დააყენებს აღმოსავალით კერძო მხედველად, და იტყვს: ნათელს-იღებს...“.

C. „Καὶ ὅταν χρισθῆν ἔκ τοῦ ἑλαίου ὄλον τὸ σῶμα ὑπὸ τοῦ Ἐνανδρόχου, βαπτίζει αὐτὸν ὁ Ἰερεὺς, ὄρθιον αὐτὸν κατέχων καὶ βλέποντα κατὰ ἀνατολὰς καὶ λέγων. Βαπτίζεται...“.

როგორც შემოთავ აღვნიშნეთ, გიორგი მთაწმიდელის „კურთხევანის“ მიხედვით, მოსანათლისათვის მთელ ტანზე ზეთის ცხება დიაკვნის მოვალეობას წარმოადგენდა. ეს ასეა უძველეს ბერძნულ ხელნაწერებშიც¹. ამის პარალელურად, ზოგიერთი, შედარებით გვიანდელი, ნუსხის მითითებით ზეთი მოსანათლს ამქუემელმა უნდა სცხოს². ამ ტრადიციას ასახავს შემომოტანილი ბერძნული ტექსტიც. კვიპრიანესთან კი დაკონკრეტებული არ არის, თუ ვინ აღასრულებს მთელ ტანზე ზეთის ცხებას. ანალოგიური მდგომარეობა გვაქვს გოარის გამოცემაშიც. შდრ: „Καὶ ὅτε χρισθῆν ὄλον τὸ σῶμα, βαπτίζει αὐτὸν ὁ ἰερεὺς, ὄρθιον αὐτὸν κατέχων. Καὶ βλέποντα κατὰ ἀνατολὰς, λέγων. Βαπτίζεται...“³.

6) A. „ნათელს-იღებს მონაჲ ღმრთისაჲ (სახელით) სახელითა მამისაჲთა, დაუყურჭუმელოს, ერმან: ამენ; და ძისაჲთა, დაუყურჭუმელოს, ერმან: ამენ; და სულისა წმიდისაჲთა, დაუყურჭუმელოს, ერმან: ამენ;

B. „ნათელს-იღებს მონაჲ ღმრთისაჲ (სახელით) სახელითა მამისაჲთა, ამენ; და ძისაჲთა, ამენ; და სულისა წმიდისაჲთა, ამენ; აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე, ამენ. თითოეულსა სიტყუასა ზედა შთაიყუანოს ემბაზსა შინა და აღმოიყუანოს“.

C. „Βαπτίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ (ὁ δεῖνα) εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἀμὴν (ἐκάστη προσήρει κατὰ γων αὐτὸν καὶ ἀνάγων)“.

ქართული ტექსტების მიხედვით, „ამინ“ წარმოითქმის სამგზის, თითოეული შთაფლვის დროს. ბერძნულში კი – ერთგზის, ფორმულის ბოლოს. კვიპრიანესთან ტექსტი ბო-

1 იქვე, გვ. 133-134.

2 იქვე, გვ. 133-134.

3 იხ. I. Goar, *Εὐχολόγιον*, p. 290.

ლოვდება სიტყვებით: „აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე, ამენ“. ორიგინალში და გიორგი მთაწმიდელის თარგმანში ეს დაბოლოება არ გვაქვს. Sin.12 ხელნაწერში განსახილველი ტექსტი უფრო მარტივი სახით არის მოცემული. შდრ: „**მთაავლინოს ემბაზსა და ნათელ-სცენ თავჩაყოფით სამგზის და იტყოდინ ესრეთ: ნათელს-იღებს სახელითა მამისაათა და ძისაათა და სულისა წმიდისაათა**“¹.

ნათლობის ფორმულა მცირედი ტექსტოლოგიური ვარიაციებით არის მოცემული თვით ორიგინალის ხელნაწერ ნუსხებშიც. მაგალითად, XI-XII სს-ების Sin.961 ხელნაწერში ვკითხულობთ: „ნათელს-იღებს (სახელით) სახელითა მამისაათა და ძისაათა და სულისა წმიდისაათა; აწ და მარადის...“². Sin.966-ში (XIII ს.) ასეთი ტექსტი გვაქვს: „ნათელს-იღებს მონაა ღმრთისაა (სახელით) სახელითა მამისაათა, ამინ, დაყურჭუმალეზაა ა; და ძისაათა, ამინ, დაყურჭუმალეზაა ბ; და წმიდისა სულისაათა, ამინ, დაყურჭუმალეზაა გ“³. ი. გოარის მიერ გამოცემული ტექსტი კი ასეთია: „ნათელს-იღებს მონაა ღმრთისაა (სახელით) სახელითა მამისაათა, და ძისაათა, და სულისა წმიდისაათა, აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე, ამენ“⁴. სლავურ თარგმანში ნათლობის ფორმულა შემდეგი სახისაა: „Крещается рабъ божий, имярекъ, во имя Отца, аминь. И Сына, аминь. И святаго Духа, аминь“.

ზემომოტანილი ტექსტის შემდეგ გიორგი მთაწმიდელის „კურთხევანში“ ვკითხულობთ: „და ვითარცა ნათელსცეს ყოველთა, ამისსა შემდგომად იწყონ მგალობელთა თქუმად: ნეტარ-არიან, რომელთა მიეტევენენ უსჯულოებანი და რომელთა დაეფარნენ ცოდვანი. ესე სამგზის თქუას ერთთურთ და მერმე დიდებამ და აწდა... და რომელთა დაეფარნენ ცოდვანი და კუალად იგივე: ნეტარ-არიან, რომელთა... სრულიად“. ამრიგად, გიორგი მთაწმინდელის რედაქციის მიხედვით, ნათელდებულის ემ-

1 იხ. Sin.12 (ფოტოპირი), 117v.

2 იხ. დიდნი კურთხევანი, გვ. 133.

3 იქვე, გვ. 134.

4 იხ. I.Goar, Εὐχολόγιον, p. 290

ბაზიდან ამოყვანის შემდგომ იგალობება 31-ე ფსალმუნის მხოლოდ პირველი მუხლი ზემოაღნიშნული წესით. რა მდგომარეობა გვაქვს ამ მხრივ სხვა რედაქციებში? Sin.12-ში, მაგალითად, 31-ე ფსალმუნის გალობა საერთოდ არ არის ნახსენები. აქ სათანადო ადგილას ვკითხულობთ: „ჯუარი დასწეროს შუბლსა და აღმოიყვანოს ემბაზისა-გან და განხოცონ ახლითა ტილოთა ახალნათელღებული იგი“¹. კვიპრიანეს რედაქციაში ფსალმუნის ტექსტს წინ შემდეგი შენიშვნა უძღვის: „და შემდგომად ნათლისღებისა მღვდელი დაიბანს კვლსა და გალობენ ერთურთ ფსალმუნსა ამას“. მოტიანილ შენიშვნას მოსდევს 31-ე ფსალმუნის სრული ტექსტი. ფსალმუნის შემდეგ კი ნათქვამია: „ხოლო ესე თქუან სამგზის“. ასე რომ, **კვიპრიანეს რედაქციის მიხედვით, იგალობება 31-ე ფსალმუნის სრული ტექსტი სამგზის**. „Μικρὸν Ἐὐχολόγιον“-ს კი აღნიშნული ფსალმუნის გალობის თვალსაზრისით ერთგვარად შუალედური პოზიცია უჭირავს დასახელებულ ორ ქართულ რედაქციას შორის, რადგან აქ მითითებულია **პირველი მუხლის გალობა სამგზის, დანარჩენი ტექსტისა კი - ერთგზის**.

უძველეს ბერძნულ ხელნაწერთა ერთი ნაწილი გიორგი მთაწმიდელის ტექსტს უჭერს მხარს. მაგალითად, ნუსხაში Sin.957 (IX-X სს.) ვკითხულობთ: „და შემდგომად ყოველთა ნათლისღებისა იწყოს პატრიარქმან და გალობდეს და თქუას: „ნეტარ-არიან, რომელთა... დაეფარნენ...; და თქუას ერთურთ მუჯლი ესე სამგზის და ადიდებდეს“². ასევე, XIII ს-ის Sin. 966-ში შემდეგი მითითება გვაქვს: „და თქუას მღვდელმან და თქუან მგალობელთა: ნეტარ-არიან, რომელთა...; თქუას გ-გზის; „დიდებაჲ“ და „აწდა“. და რომელთა დაეფარნენ ცოდვანი“³. მეორე მხრივ, მ. არანცის მიერ რეკონსტრუირებულ XI საუკუნის კონსტანტინოპოლური „ეკვოლოგიონის“ თანახმად: „არქიდიაკონი იტყვის: „მოხედეთ“. იწყებენ მგალობლები: „ნეტარ-არიან, რომელთა მიეტევნენ უსჯულოებანი და რომელთა დაეფარნენ ცოდვანი“, ან მღვდელი ერთურთ, სამგზის და

1 იხ. Sin.12 (ფოტოპირი),117v; Sin.66 (ფოტოპირი); 10v
 2 იხ. დიდნი კურთხევანი, გვ. 133
 3 იქვე, გვ. 134

ესრეთ ადიდებს“¹. ძნელი სათქმელია, აქ მთლიანი ფსალმუნის გალობა იგულისხმება, თუ მხოლოდ მისი პირველი მუხლისა. ი. გოარის გამოცემა კი სრულიად არაორაზროვნად მიუთითებს ფსალმუნის მთელი ტექსტის სამგზის გალობას: „და შემდგომად ნათლისღებისა დაიბანს ხელს მღვდელი და გალობს ერითურთ: „ნეტარ-არიან რომელთა მიეტევნენ უმჯულოებანი და რომელთა დაეფარნენ ცოდვანი. ნეტარ-არს კაცი...“ და შემდგომი ფსალმუნისაჲ. ესე ითქუმის სამგზის“². როგორც ვხედავთ, მოტანილი ტექსტი თითქმის სიტყვასიტყვით თანხვედება კვიპრიანეს რედაქციას. აღნიშნული ფსალმუნის რამდენიმე ზისი წარმოთქმა კონსტანტინოპოლის აია სოფიის ტაძრის საღვთისმსახურო პრაქტიკაში უნდა არსებულიყო. მ. არანცის დასახელებული გამოცემის მიხედვით, 31-ე ფსალმუნი იგალობებოდა არა მხოლოდ ემბაზიდან ამოყვანის შემდგომ, არამედ მირონცხების შემდგომაც, რაჟამს ნათელღებულებს წმ. პეტრეს ეკვდერიდან (სადაც მირონცხება აღესრულებოდა) მთავარ ტაძარში შეიყვანდნენ³.

ემბაზიდან ამოყვანის შემდგომ, 31-ე ფსალმუნის გალობისას, ნათელღებულს შემოსავენ თეთრი სამოსით. წეს-განგების განსახილველი რედაქციები ამ შემთხვევაშიც განსხვავებულ მითითებებს გვაძლევენ. მაგალითად, გიორგი მთაწმინდელთან სათანადო ადგილას გვაქვს შემდეგი ტექსტი: „ხოლო ვითარცა ზემო ვთქუთ, ვითარცა სამგზის შთაყოფითა ნათელ-სცეს და აღმოიყვანოს ემბაზისაგან, მეყსეულად შთაუსუას საბანთა აღმოქმუემელსა და შემოსონ სპეტაკითა და თუ მწუსი იყოს, ფერვთა შეასხნენ“.

კვიპრიანესთან კი 31-ე ფსალმუნის შემდეგ ნათქვამია: „და შემოსონ მას კუნკული და სამოსელი, და თქუან: შეიმოსს მონაჲ ღმრთისაჲ (სახელით) სამოსელსა სიმართლისასა, სახელითა მამისაჲთა და ძისაჲთა და სულისა

1 Михаил Арранц SJ, Избранные сочинения по литургике, Том III, Рим-Москва 2003, стр. 189
 2 იხ. I. Goar, Ἐὐχολόγιον, p. 290.
 3 Михаил Арранц SJ, Избранные сочинения по литургике, Том III, Рим-Москва 2003, стр. 29-30; стр. 190-191.

წმიდისადათა, აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე, ამენ. და გალობენ ტროპარსა ამას, ვჰამ ც': მომეც მე სამოსელი ბრწყინვალე, რომელმან შეიმოსე ნათელი სამოსლად, მრავალმოწყალე ქრისტე ღმერთო ჩუენო, მეოხებიტა მოწამეთადათა“.

ბერძნულ „მცირე კურთხევანში“ ზემომოტანილი კვიპრიანესეული ტექსტის შესატყვისი ფრაგმენტი მირონცხების შემდგომ არის გადატანილი. ემბაზიდან ამოყვანის შემდეგ კი ნათქვამია: „და განბანს მღვდელი მთელ მის სხეულს კარგად (καλῶς). ამის შემდეგ მიიღებს მას ამქუმელი წმინდა საბანელისგან მღვდლის ხელებით გაწვდილ ხელებში, ჯერ გადაიფარებს რა თეთრ საბანს [ტილოს] ხელებზე“.

როგორც ვხედავთ, ბერძნული ტექსტი ნაწილობრივ თანხვედბა გიორგი მთაწმიდელისას. ვგულისხმობთ იმას, რომ გიორგისთანაც არის მითითებული ემბაზიდან ამოყვანილი ნათელღებულის თეთრ საბანში გახვევა („მთაუსუას საბანთა აღმომქუმელსა“). აღსანიშნავია, რომ ბერძნული ტექსტი გულისხმობს იმ მდგომარეობას, როცა მოსანათლი არის ჩვილი, გიორგი მთაწმინდელთან კი მოზარდის და სრულწლოვანის მონათვლის შემთხვევაც არის გათვალისწინებულია („თუ მწუსი იყოს, ფერვთა შეასხნენ“). რაც შეეხება კვიპრიანეს ზემომოტანილ ტექსტს, აქ არ არის ნახსენები საბანში და ტილოში გახვევა, არამედ მითითებულია კუნკულიტა და სამოსით შემოსვა. უნდა აღინიშნოს, რომ შესატყვისი ბერძნულ ტექსტში, რომელიც იქ, როგორც ვთქვით, მირონცხების შემდგომ არის გადატანილი, „კუნკულისა და სამოსის“ ნაცვლად გვაქვს „ქიტონი“ (τὸν χιτῶνα), ხოლო საერთოდ არ არის შემოსვისას სათქმელი მცირე ლოცვის დამაბოლოებელი „აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე“, და ტროპარის სიტყვები „მეოხებითა მოწამეთადათა“.

გოარის გამოცემასა და სლაეურ თარგმანში კვიპრიანესეული ტექსტის შესატყვისი ფრაგმენტი 31-ე ფსალმუნის შემდეგ არის მოცემული, მაგრამ გოართან არ არის

ნახსენები „კუნკული“ და „მეოხებითა მოწამეთათა“¹. სლავურში კი, აღნიშნულის გარდა, ბერძნულის მსგავსად, არ არის „აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე“.

მირონცხების ლოცვა

ნათლისღების წესის უძველეს ქართულ რედაქციაში აღნიშნული ლოცვა მითითებული არ არის, ხოლო ბერძნულ „კურთხევანში“ ნათქვამია, რომ ლოცვა მღვდელმა საიდუმლოდ (μυστικῶς) უნდა წარმოთქვას. ქვემოთ წესისამებრ წარმოვადგენთ ქართულ-ბერძნული ტექსტების ურთიერთისაგან მეტნაკლებად განსხვავებულ ფრაგმენტებს:

1) A. „რომელმან გამოაბრწყინვე ბნელსა შინა ნათელი ცხორებისა“.

B. „რომელმან გამოაბრწყინვე ბნელსა შინა ნათელი ხატებისა“.

C. „ὁ λάμψας τοῖς ἐν σκότει φῶς σωτηρίας“.

მართებულია A-ს ტექსტი, რადგან ბერძნული „σωτηρία“ ნიშნავს „ცხორებას“, ანუ „ხსნას“ და არა „ხატებას“². შდრ. სლავური: „возсиявший сущимъ во тьме светъ спасения“.

2) A. „მაცხოვარებისა შენისა შიშსა სიწმიდით და სიმართლით სულნი მათნი დაიცვენ“.

B. „მაცხოვარებისა შენისა შიშსა მავალ-ყავ, სიწმიდით და სიმართლით სული ამისი დაიცვენ“.

C. „τῷ σωτηριῶ σὺν φόνῳ, ἐν ἀγνείᾳ καὶ δικαιοσύνη τῆν ψυχῆν αὐτοῦ, διατήρησον“.

კვიპრიანეს ტექსტში არსებული ხაზგასმული ჩანართი ბერძნულის მიხედვით ზედმეტია. ორიგინალის ახალქართული თარგმანი ასეთი იქნება: „შენი მაცხოვარების ში-

1 იხ. I. Goar, Ἐξήολόγιον, p.190.

2 იხ. დიდნი კურთხევანი, გვ. 24.

შით სიწმინდეში და სიმართლეში დაიცავი მისი სული“. შდრ. სლაგური: „и спасительным твоимъ страхомъ въ чистоте и правде душу его соблюди“.

ზემოგანხილულ „მრონცხების ლოცვას“ წეს-განგების გიორგი მთაწმინდელისეულ რედაქციაში მოსდევს საკმაოდ ვრცელი ტიპიკონური შენიშვნა, რომელიც პირობითად ორ ნაწილად შეიძლება გავეყოთ. პირველ ნაწილში საუბარია ნათელღებულის შემოსვის, ხოლო მეორეში – მრონცხების შესახებ. მოვიტანთ შენიშვნის პირველი ნაწილის ტექსტს:

„და შემოსნენ რამ იგინი სპეტაკითა და მოჭგუარნენ მღდელსა და დაადგას კუნკულები სანათლოა და უკუანა შეუკრას და საბანი მოახუნეს საბეჭურისსახედ და იყოს ვგრეთ განუყსნელად მერვედ დღედმდე და თუ მწუსი იყოს, კუნკული ოდენ კმა-ეყოს“.

კვიპრიანეს, ბერძნულ და სლაგურ „კურთხევეანებში“ ზემომოტანილი ტექსტის შესატყვისი არ გვაქვს.

გიორგი მთაწმინდელის რედაქციის განსახილველი ტიპიკონური შენიშვნის მეორე ნაწილში, როგორც აღვნიშნეთ, მრონცხების შესახებ გვაქვს საუბარი. ანალოგიური შინაარსის მითითება კი, ბუნებრივია, გვაქვს სხვა დასახელებულ რედაქციებშიც. ქვემოთ წარმოვადგენთ სათანადო ტექსტებს.

A. „მერმელა სცხოს წმიდაა მიპრონი ჯუარისსახედ: შუბლსა და თუალთა და ცხვრთა და პირსა და ორთავე ყურთა და მკერდსა და ველთა და ფერვთა. და იტყოდის მღდელი რამჯერ: **ბეჭედი მონიჭებული სულისა წმიდისაა**“.

B. „და შემდგომად ლოცვისა ამის, სცხებს მღდელი მრონსა ჯუარის სახედ. პირველად შუბლსა და თუალთა და ნიკაპსა, პირსა და ორთავე ყურთა, მკერდსა, ველთა და ფერვთა, და იტყვს: **ბეჭედი მონიჭებულ არს სულისა მიერ წმიდისა, ამენ**“.

C. „Καὶ μετὰ τὴν Εὐχὴν, χρίει τὸ βαπτισθὲν παιδίον ὁ Ἱερεὺς τῷ ἁγίῳ Μύρω, ποιῶν τοῦ Σταυροῦ τύπον ἐπὶ τοῦ μετώπου, τῶν ὀφθαλμῶν, τῶν μυκτῆρων, τοῦ στόματος, τῶν δύο ὠτων, τοῦ στήθους, τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν. λέγων· Σφραγὶς δωρεῆς Πνεύματος Ἁγίου. Ἀμήν“.

A-ს ტექსტის მიხედვით მირონის საცხებ ადგილთა შორის ერთ-ერთი არის ცხვირი („ცხვრთა“), ასევეა ბერძნულშიც (τῶν μασκῆρων). კვიპრიანესთან კი მის ნაცვლად გვაქვს „ნიკაპსა“. აღნიშნული ტერმინი ჩვენთვის ხელმისაწვდომ ბერძნულ ტექსტებში ვერ დავადასტურეთ. პირიქით, ყველგან გვაქვს „ცხვრთა“ (ან „საყნოსელთა“)¹. „ნიკაპსა“ არა გვაქვს არც სლავურ თარგმანში, არამედ იქაც, ბერძნულის მსგავსად, არის „ცხვრთა“ (შეად: „И ноздрехъ“).

ქართულ თარგმანებში განსხვავებულია ასევე მღვდლის მიერ წარმოსათქმელი სიტყვები. ბერძნული ზუსტად ემთხვევა A-ს, იმ განსხვავებით, რომ A-ს ტექსტი არ უთითებს „ამინ“-ის წარმოთქმას. თუმცა ასეთივე მდგომარეობაა ბერძნულ ხელნაწერთა ერთ ნაწილში². საზგასმულ ფორმულას ანალოგიური სახე აქვს სლავურ თარგმანშიც. შდრ: „Печать дара Духа Святаго. Аминь“. ასე რომ, ღვთისმსახურებაში დამკვიდრებული კვიპრიანესეული ვარიანტი შესწორებას მოითხოვს.

მირონცხების შემდგომ იგალობება **„რაოდენთა ქრისტეს მიერ...“**. ამ საგალობლის წარმოთქმის წესი, ასევე მისი თანამდევი საღვთისმსახურო ქმედებანი ურთიერთისაგან განსხვავებულია განსახილველ რედაქციებში. წარმოვადგენთ სათანადო ტექსტებს:

A. „და მერმე თქუას ერთიურთ: **რაოდენთა ქრისტეს მიერ ნათელ-გიღებიეს, ქრისტე შეგიმოსიეს, აღელუაჲ**. ესე სამგზის თქუან: დიდებაჲ და აწდა, ქრისტე შეგიმოსიეს, აღელუაჲ. და კუალად: რაოდენთა ქრისტეს მიერ ნათელ-გიღებიეს...“.

B. „ხოლო შემდგომად ცხებისა, ჰყოფს მღვდელი, მიმქუმელითურთ და ყრმით, შემოვლასა ემბაზსა მას და გალობენ: **რაოდენთა ქრისტეს მიერ ნათელ-გვღებიეს, ქრისტე შეგვმოსიეს, აღელუია** (სამგზის). ესრეთ ყონ ყოველთა...“.

C. „ Ὁ Ἱερεὺς νηράμενος, θυμαῖ τὴν Κοლუმβήθραν,

1 იხ. დიდნი კურთხევანი, გვ. 137-139.

2 იქვე, გვ. 137-139.

περιερχόμενος αὐτὴν γύρωθεν μετὰ τοῦ Ἀναδόχου, κατ' ἐνώπιον ἴσταμένου καὶ βασιτάζοντος τὸ νεοφώτιστον βρέφος, καὶ ψάλλων εἰς ἧχον α΄. Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε, Ἀλληλουῖα (ἐκ τρίτου). Δόξα, Καὶ νῦν. Χριστὸν ἐνεδύσασθε. Ἀλληλουῖα. Ὁ Διάκονος: Δύναμις. Ὁ Χορός: Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε, Ἀλληλουῖα“.

გიორგი მთაწმიდელის რედაქციის მიხედვით, ხაზგასმული საგალობელი წარმოითქმის სამგზის, შემდეგ „დიდება“ და „აწდა“ და საგალობლის დამაბოლოებელი ნაწილი („ქრისტე შეგიმოსიეს, ალელუაჲ“). და კვლავ - „რაოდენთა ქრისტეს მიერ...“ ერთგზის. ასეთივე მდგომარეობაა ბერძნულშიც. B-ს ტექსტის თანახმად კი, აღნიშნული საგალობელი მხოლოდ სამგზის იგალობება. აღსანიშნავია, რომ კვიპრიანეს რედაქცია ამ შემთხვევაში თითქმის ზუსტად ემთხვევა გოარის „კურთხევანის“ ტექსტს და სლავურ თარგმანს. შდრ: „Εἶτα ποιεῖ ὁ Ἱερεὺς μετὰ τοῦ ἀναδόχου καὶ τοῦ βρέφους, χῆμα κύκλου. Καὶ ψάλλομεν. Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε... ἐκ γ΄“¹.

რაც შეეხება უშუალოდ საგალობლის ტექსტს, ქართული თარგმანები ერთმანეთისაგან მცირედ განსხვავდებიან. გიორგი მთაწმინდელთან მეორე პირისადმი არის მიმართვა („რაოდენთა ქრისტეს მიერ ნათელ-გიღებიეს, ქრისტე შეგიმოსიეს“), ხოლო კვიპრიანესთან პირველი პირია („რაოდენთა ქრისტეს მიერ ნათელ-გვლებიეს, ქრისტე შეგვმოსიეს“). ბერძნული A-ს ტექსტს თანხვდება („Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε“). ამგვარივე მდგომარეობაა ბერძნულ ხელნაწერთა დიდ უმრავლესობაში. ამიტომ, როგორც ე. ჭელიძე შენიშნავს, „პირველი პირი, რაც თანამედროვე ქართულ „კურთხევანშია“, უთუოდ შესაცვლელია“².

აღსანიშნავია, რომ საგალობლის ტექსტის ქართული თარგმანები ოდნავ სხვაობენ თვით ორიგინალისაგან. ბერძნულში გვაქვს არა „ქრისტეს მიერ“ (διὰ Χριστοῦ), არ-

1 იხ. I. Goar, *Εὐχολόγιον*, p. 291.

2 იხ. დიდი კურთხევანი, გვ. 140.

ამედ „ქრისტეს მიმართ“ (εἰς Χριστὸν). სწორედ ამგვარად არის თარგმნილი აღნიშნული ციტატა პავლე მოციქულის გალატელთა მიმართ ეპისტოლის გიორგი მთაწმიდელისეულ რედაქციაში. შდრ. გალ. 3.27: „რამეთუ რაოდენ-თა ქრისტეს მიმართ ნათელ-ილეთ, ქრისტე შეიმოსეთ“ („ὄντοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε“). მაგრამ ისიც უნდა ვთქვათ, რომ გიორგი მთაწმიდელი ხაზგასმული ბერძნული წინდებულის („εἰς“) ყოველთვის ერთგვაროვან თარგმანს არ გვაწვდის, არამედ თვით ერთი და იმავე წინადადების ფარგლებშიც კი მას ჯერ უსადაგებს „მიერ“-ს, ხოლო შემდეგ „მიმართ“-ს. შდრ. რომ. 6.3: „რომელთა-ესე ნათელ-ვილეთ ქრისტე იესუსს მიერ, სიკუდილისა მისისა მიმართ ნათელ-ვილეთ“ („ὄντοι ἔβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν“). აღსანიშნავია ასევე, რომ Sin.12 ხელნაწერშიც გვაქვს „მიერ“ და არა „მიმართ“. შდრ: „რომელთა-ეგე ქრისტეს მიერ ნათელ-გილდებიეს...“¹.

აღნიშნული საგალობლის წარმოთქმის დროს კვიპრიანესა და ბერძნული „კურთხევანების“ მიხედვით აღესრულება ემბაზის ირგვლივ გარშემოვლა. ბერძნულში ამ დროს საკმევლის კმევაც არის მითითებული. გიორგი მთაწმიდელთან კი ეს ქმედებანი ნახსენები არ არის. ნ. კრასნოსელცევის შენიშვნით, მირონცხების შემდგომ, უძველესი ბერძნული ნუსხების მიხედვით, აღესრულებოდა ახალნათელღებულთა საზეიმო მსვლელობა სანათლაგიდან ტაძრისაკენ. ხოლო ტაძარში შესვლის შემდგომ იწყებოდა ლიტურგია. შემდგომში, როცა კავშირი ნათლობასა და ლიტურგიას შორის შესუსტდა, ეს საზეიმო მსვლელობა ემბაზის ირგვლივ გარშემოვლამ შეცვალა². სწორედ ამიტომ, ემბაზის ირგვლივ გარშემოვლაზე მითითება არ დასტურდება ადრეულ ბერძნულ ხელნაწერებში და, შესაბამისად, გიორგი მთაწმიდელის თარგმანშიც. უძველესი ამ მხრივ არის 1426 წლით დათარიღებული Sin.968 ხელნაწერი, სადაც ვკითხულობთ (მოგვაქვს ე. ჭელიძის

1 იხ. Sin.12 (ფოტოპირი), 118v; Sin.66 (ფოტოპირი), 11v.

2 იხ. Н. Красносельцев, Сведения..., Казань, 1885, стр. 100-101.

თარგმანი): „და აღიღოს სასაკუმეველე და შთააგდოს საკუმეველი და აკურთხოს იგი და გარემოჰვლოს ემბაზსა სამგზის ამქუმელისა და ნათლისმღებელისა თანა, აკუმისო ფუარისსახედ, გალობდეს რაა: „რაოდენთა ქრისტეს მიერ ნათელგილებიეს, ქრისტე შეგიმოსიეს...“¹.

კვიპრიანეს „კურთხევანში“ და Μικρὸν Εὐχολόγιον“-ში ზემოგანხილული საგალობლის შემდგომ სამოციქულო-სა და სახარების საკითხავები არის მოცემული. გიორგი მთაწმიდელის რედაქცია კი წმინდა წერილის საკითხავებს არ მიუთითებს. მაგრამ უნდა ვთქვათ, რომ უძველეს ბერძნულ ხელნაწერებიც არ ითვალისწინებენ ნათლისღების წეს-განგებაში წმინდა წერილის საკითხავებს. დასახელებული ორი „კურთხევანის“ მიხედვით იკითხება პავლე მოციქულის ეპისტოლე რომაელთა მიმართ (6.3-11) და მათეს სახარება (28.16-20).

სახარების შემდგომ კვიპრიანესთან მოცემულია ტიპიკონური შენიშვნა, რომელიც შემდეგი სახისაა: „მღვდელმან შეგკწყაღენი და ჩამოილოცავს“. ესე იგი, კვიპრიანეს „კურთხევანის“ მიხედვით, სახარების შემდგომ ითქმის მრჩობლი კვერექსი და აღესრულება განტევება. ბერძნულში კვერექსი და განტევება მითითებული არ არის, არამედ სახარებას პირდაპირ ებმის განბანის ლოცვა. კვიპრიანეს „კურთხევანი“ ამ შემთხვევაში გოარის გამოცემას თანხვდება, რადგან გოართანაც იმავე შინაარსის შენიშვნა გვაქვს. შდრ: „Εἶχτα ἐκτενῆς καὶ ἀπόλυστις“ („ამის შემდეგ კვერექსი და განტევება“)².

ნათელღებულთა განბანა

გიორგი მთაწმიდელის „კურთხევანის“ მიხედვით, ახალნათელღებულთა განბანა ნათლობიდან მერვე დღეს აღესრულება. აქ განბანის ლოცვები ასეა დასათაურებული: „ლოცვაჲ განბანასა ახალნათელღებულთასა და

1 იხ. დიდნი კურთხევანი, გვ. 139.

2 იხ. I. Goar, Εὐχολόγιον, p. 291.

კუნკულისა აღვდასა მერვესა დღესა“. კვიპრიანესთან ამ სათაურის ნაცვლად შემდეგი ტიპიკონური შენიშვნა არის მოცემული: „ხოლო დღესა მეშუდესა კუალად მოიყუანონ ყრმაჲ იგი ეკლესიად, სადაცა ნათელ-ილო და მღვდელი შემოჰქვანის სუდარსა მას, რომელი ჰმოსიეს, და სარტყელსა, და წარუკითხავს ლოცვასა ამას“. როგორც ვხედავთ, კვიპრიანესთან განბანა მეშვიდე დღეს არის მითითებული, მაგრამ უნდა ითქვას, რომ ამ მხრივ ბერძნული ხელნაწერებიც ხშირად სხვაობენ ერთმანეთისგან. მაგალითად, Sin.957 (IX-X სს.), Sin.959 (X ს.) და Sin.971 (XIII-XIV სს.) ხელნაწერები განბანას მერვე დღეს უჩვენებენ¹. მერვე დღეს (И во осмый день) სრულდება განბანა სლავური „კურთხევანის“ მიხედვითაც. ხოლო Sin.1036 (XII-XIII სს.)² ხელნაწერში და გოარის გამოცემაში³, კვიპრიანეს მსგავსად, მეშვიდე დღე არის მითითებული. რაც შეეხება Μικρόν Ευχολόγιον-ს, აქ განბანის ლოცვების წინ არავითარი მითითება არ გვაქვს, მაგრამ ნათლისღების წეს-განგების დასასრულს მოცემულია შემდეგი „განწესება“: „მოხედე, მღვდელო, და ამცნე ძიძას ახალნათელღებულის დედითურთ, რომ არ აბანაონ იგი, არც პირი დაბანონ მეშვიდე დღემდე, მერვე დღეს კი განწმინდონ და განბანონ იგი და მისი ნაბანი გადაასხან ისეთ ადგილას, სადაც არავინ დადის - ან მღინარეში, ან ტაძრის სიწმინდეთსაცავეში (εις τὸ χανευτηριον τῶν Ναιῶν)“. ამ „განწესების“ მიხედვით გამოდის, რომ ნათელღებულის განბანას ასრულებს არა მღვდელი, არამედ მისი მშობელი, ან ძიძა. ხოლო თავად განბანა კი მერვე დღეს სრულდება. განბანის ლოცვებთან დაკავშირებით მხოლოდ იმას შევნიშნავთ, რომ კვიპრიანესთან და ბერძნულში განბანის სამი ლოცვა არის მოცემული, გიორგისთან კი - ორი.

განბანის ლოცვების შემდგომ მოდის ტიპიკონური შენიშვნა, რომელიც განბანის პრაქტიკულ მხარეს ეხება. მოვიტანოთ სათანადო ტექსტებს:

1 იხ. А. Дмитриевский, Ευχολόγια, стр. 4; стр. 54; стр. 253.

2 იქვე, გვ. 149.

3 იხ. I. Goar, Ευχολόγιον, p. 303.

A. „და აღვა-
დოს კუნკული
და მოილოს წყა-
ლი და განზანნეს
პირნი მათნი და
იტყოდის: **განათ-
ლებულხართ,
განწმედელხართ,
განზანელხართ
სახელითა მამის-
ათა და ძისათა
და სულისა წმიდ-
ისათა, ამენ.** და
ესრეთ და-რამ-
ზანნეს წყლითა
პირი მისი და
ველნი მისნი და
და სადაცა ეცხო
წმიდაა მიპრონი,
მოჰვადნეს, თუ
ფაკელითა დაე-
ბურნენ, და სა-
ბანი შეჰჰსნეს
და ნაბანი იგი
წმიდასა ადგილსა
დაასხას და მათ
ულოცოს და გა-
ნუტევენს“.

B. „შემოჰსნას
მას სარტყელი და
კუნკული და რამ-
ცა ემოსოს, და ერ-
თად შეჰკეცოს. და
წუერებითა მისი-
თა, სადაცა მირო-
ნი ეცხოს, წყალი
დაასხას და მით
განწმიდოს ყრმა
იგი და ეტყოდეს: **განმართლებულხ-
არ, განზანელხარ
და შემდგომი.** მოი-
ლოს ახალი ღრუბე-
ლი და წყლითა მო-
სწმიდოს პირი მისი,
თავით, მკერდითუ-
რთ და ყოველ-
გან, და თქუას: **ნათელლებულხარ,
განათლებულხარ,
მირონცხებულხარ,
განწმედელხარ,
განზანელხარ სახ-
ელითა მამისათა
და ძისათა და სუ-
ლისა წმიდისათა,
აწ და მარადის
და უკუნითი უკუ-
ნისამდე, ამენ“.**

C. „Ὁ Ἰερεὺς
λήει τὸ ζωνάριον
τοῦ παιδίου καὶ
τὸ σάβανον [μυ-
ρόπανον] καὶ, ἐν-
ώσας τὰς ἄκρας
αὐτῶν, βρέχει μετὰ
ὔδατος καθαροῦ
αὐτὰς καὶ ράινει
τὸ παιδίον, λέγων·
**Ἐδικαιώθης, ἔφω-
τίσθης.** Καὶ λα-
βὼν σπόγγον κα-
τὸν ἢ βάμβακα
μεθ' ὔδατος, ἀ-
ποσπογγίζει τὸ
πρόσωπον αὐτοῦ,
σὺν τῇ κεφαλῇ,
καὶ τὸ στήθος καὶ
τὰ λοιπὰ, λέγων·
**Ἐβαπτίσθης, ἔφω-
τίσθης, ἔμυσρῶθης,
ἠγιάσθης, ἀπελο-
ύσθης εἰς τὸ ὄνομα
τοῦ Πατρὸς καὶ
τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ
Ἁγίου Πνεύματος.**
Ἀμήν“.

როგორც ვხედავთ, A-ს ტექსტი ნათელლებულის განზან-
ნას ერთგზის მიუთითებს, ხოლო B და C ტექსტები ორგ-
ზის, რაც გვაფიქრებინებს, რომ უკანასკნელ შემთხვევაში

საქმე გვაქვს ორი ტრადიციის შერწყმასთან. წინააღმდეგ შემთხვევაში, განბანაზე ორგზისი მითითება გაუგებარია. ერთი ტრადიციის მიხედვით, განბანა ხდებოდა ნათელღებულის სამოსით, რომელსაც წყალში ასველებდა მღვდელი, მეორეს მიხედვით კი – ახალი ღრუბლით. გვიანდელ ტექსტებში ეს ორი წესი ერთ ტიპიკონურ შენიშვნაში გაერთიანდა. რაც შეეხება განბანისას მღვდელმსახურის მიერ წარმოსათქმელ სიტყვებს, გიორგი მთაწმიდელთან შედარებით მოკლე ფორმულირება გვაქვს. კვიპრიანესთან და ბერძნულში A-ს ტექსტის სიტყვებს ემატება „ნათელღებულხარ“ და „მირონცხებულხარ“. B-ს ტექსტს აბოლოებს სიტყვები „აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე“. ეს დაბოლოება არ გვაქვს გიორგი მთაწმიდელთან და ბერძნულში, მაგრამ გვაქვს გოარის გამოცემაში¹.

ნათელღებულთა აღკვეცა

ნათლისღების წეს-განგება ბოლოვდება აღკვეცით, რაც ნათელღებულისათვის ჯვრის სახედ თმების მოკვეცას გულისხმობს. გიორგი მთაწმიდელის „კურთხევანში“ აღკვეცის მხოლოდ ერთი ლოცვაა მოცემული, კვიპრიანესთან და ბერძნულში კი – ორი. მცირედით სხვაობს ერთმანეთისაგან დასათურებანიც:

- A. „ლოცვაჲ პირველ აღკუეცასა ყრმისასა“.
- B. „ლოცვაჲ აღკუეცასა ყრმისასა“.
- C. „Εὐχὴ εἰς τριχοκουρίαν“.

ბერძნულში, როგორც ვხედავთ, ტერმინი „ყრმა“ არ გვხვდება. ორიგინალის ზუსტი თარგმანი ასეთია: „ლოცვა თმის მოკვეცისა“. შდრ. სლავური: „молитва на пострижение власов“.

ლოცვა „მეუფეო უფალო, ღმერთო ჩუენო...“

1) В. „თავი უმაღლეს-ყავ გუამისა“.

С. „κεφαλὴν μὲν ἐπὶ τῶν ὑψηλοτάτων θείῳ“.

საზვასმული სიტყვა არ არის ბერძნულში. ორიგინალის სიტყვასიტყვითი თარგმანი ასეთია: „რადგან თავი უმაღლესად დააწესე“. შდრ. სლავური: „главу убо на высочайшихъ положивый“.

2) В. „და საცნობელნი მრავალნი მიეც“.

С. „καὶ ἐν αὐτῇ τὰς πλείστας τῶν αἰσθησεῶν καθιέρωσας“.

კვიპრიანეს ტექსტი სცილდება ორიგინალს, რომლის თარგმანიც ასეთია: „და მასში უმრავლესნი საცნობელნი დასხენ“. შდრ. სლავური: „и въ ней множайшыя чувства водрузивый“. უნდა შევნიშნოთ, რომ მღვდ. აკაკი მეგრელიშვილის გამოცემაში ზემომოტანილი ფრაზის სანაცვლოდ გვაქვს: „და საცნობელი მიეც, და ნივთიერთა ამით წესითა დაადგინე“¹, რაც, ორიგინალის მიხედვით, ასევე არაზუსტია.

3) В. „ხოლო შეამკევ თმითა თავი ამისი“.

С. „ταῖς δὲ θριξὶ τῆν κεφαλὴν ὀροφῶσας“.

ბერძნულის ზუსტი თარგმანი ასეთია: „ხოლო დაფარე თმებით თავი“. შდრ. სლავური: „власы же главу покрыль еси“.

4) В. „რათა არა ავნებდეს ჰაერი“.

С. „πρὸς τὸ μὴ βλάπτεισθαι ταῖς μεταβολαῖς τῶν ἀέρων“.

კვიპრიანეს თარგმანი ამჯერადაც არაზუსტია. ორიგინალში ვკითხულობთ: „რათა არ ივნოს ჰაერთა ცვალებადობით“. შდრ. სლავური: „во еже не вреждатися преложеньми воздушными“.

5) В. „და ყოველი ნაწილი გუამისა ამის ოქროვნად აღმოამორჩე“.

С. „καὶ πάντα τὰ μέλη αὐτῷ χρησίμως ἐμψυτεύσας“.

1 იხ. მცირე კურთხევანი და სავედრებელი გალობანი, შემდგენელი მღვდელი აკაკი მეგრელიშვილი, თბ. 1998, გვ. 33.

ბერძნულში გვაქვს არა „გუამისა ამის“, არამედ - „მისი“ (αὐτοῦ). გარდა ამისა, მთარგმნელს, როგორც ჩანს, ბერძნული „χρησίμως“ („საჭიროდ“, „ჯეროვნად“) მნიშვნელობით გაუიგივებია გრაფიკულად მისივე მსგავსი სიტყვისათვის: „χριστός“ („ოქრო“), რის შედეგადაც მივიღეთ გაუგებარი ფრაზა „ოქროვნად აღმოამორჩე“. ორიგინალის სიტყვასიტყვითი თარგმანი ასეთია: „და ყოველი ნაწილი მისი ჯეროვნად დანერგე“. შდრ. სლავური: „И вся уды его потребно насадибый“.

6) В. „შენ, მეუფეო, სიტყვსა მის საუნჯისაებრ პავლე მოციქულისა გუამცენ“.

С. „Αὐτός, Δέσποτα, ὁ δὴν τοῦ σκεῖνους τῆς ἐκλογῆς σου Παύλου τοῦ Ἀποστόλου ἐντειλάμενος ἡμῖν“.

მთარგმნელს, როგორც ჩანს, ბერძნული „ἡ ἐκλογή“ („რჩეული“) მნიშვნელობით გაუიგივებია ტერმინთან „ὁ λόγος“ („სიტყვა“), რაც, რა თქმა უნდა, არასწორია. ამ შემთხვევაში ორიგინალის ტექსტში საუბარია „რჩეულ ჭურზე“ („σκεῖνους ἐκλογῆς“), რომელიც, „საქმე მოციქულთას“ მიხედვით, არის პავლე მოციქული (იხ. საქ. 9.15). შესაბამისად, ზემომოტანილი ბერძნული ტექსტი ასე უნდა ითარგმნოს: „შენ, მეუფეო, რომელმან შენი რჩეული ჭურის, პავლე მოციქულის მიერ გვამცენ ჩვენ“. შდრ. სლავური: „самъ, владиго, сосудомъ избрания тво-его Павломъ апостоломъ, заповедавый намъ“.

7) В. „და ესეცა აწ წინაშე შენსა მომავალი (სახელით) და პირველ აღმკუეცელი თავისა თვისსა თმისა, აკურთხე ესე და მიმქუმელიცა ამისი“.

С. „τὸν προσελθόντα δὸνλόν σου (τόνδε) ἀπαρχὴν ποιήσασθαι κείρασθαι τὴν κόμην τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, ἐνλόγησον, ἄμα τῷ αὐτοῦ ἀναδόνχῳ“.

კვიპრიანეს ტექსტის ერთი ხარვეზი ის არის, რომ მთარგმნელს ბერძნული „ἡ ἀπαρχή“ („პირველნაყოფი“, „რჩეული ძღვენი“) გაუგია „პირველის“, „საწყისის“ (ἀρχή) მნიშვნელობით, ხოლო მეორე კი ის, რომ მისი მომდევნო „ποιήσασθαι“ საერთოდ გამოუტოვებია. ბერძნულის მართებული თარგმანი ასეთი იქნება: „მოსრული მონაა შენი, პირველნაყოფისა ქმნად აღკუეცასა თმისა თა-“

ვისა თვისისასა, აკურთხე მიმქუმელითურთ თვისით“. შდრ. სლავური: „пришедшаго раба твоего (имярек) начатокъ сотворити стрищи власы главы своея, благослови вкупе съ его восприемникомъ“.

8) В. „და მოეც ამათ მარადის წურთა შჯულისა შენისა“.

С. „καὶ δὲς αὐτοῖς πάντα μελετᾶν ἐν τῷ νόμῳ σου“.

საზგასმული ბერძნული სიტყვის მნიშვნელობა არის „ყოველთა“, „ყველას“. შესაბამისად, ქართული თარგმანი ასე უნდა შესწორდეს: „და მოეც ამათ ყოველთა წურთა შჯულისა შენისა“. შდრ. სლავური: „и даждь имъ **всемъ** поучатисявъ законѣ твоѣмъ“.

9) В. „და ქმნა კეთილთა საქმეთა“.

С. „καὶ ἐνάρξετά σοι πράττειν“.

კვიპრიანეს თარგმანი ამ შემთხვევაშიც არაადეკვატურია. ორიგინალში ვკითხულობთ: „და სათნოთა შენთა ქმნად“. შდრ. სლავური: „и благоугодная тебе делати“.

10) В. „...და შენდა დიდებასა აღვაგლენთ, თანადაუ-საბამოდთ მამით შენით და ყოვლადწმიდით, სახიერით და ცხოველსმყოფელით სულით შენითურთ, აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე, ამენ“.

С. „...καὶ σοὶ τῆν δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ὁ Χορός· Ἀμήν“.

ბერძნულში ასამაღლებელი ერთარსება სამება ღმერთს მიემართება, რაც, ლოცვის საერთო კონტექსტიდან გამომდინარე, უფრო მართებულია. შდრ. სლავური: „...и тебе славу возсылаемъ Отцу и Сыну и святому Духу, ныне и присно и во веки вековъ. Ликъ: Аминь“.

როგორც დავინახეთ, დასახელებული ლოცვა საკმაოდ ბევრ ხარვეზს შეიცავს, რის გამოც მიგვაჩნია, რომ იგი ამოღებულ უნდა იქნას საღვთისმსახურო პრაქტიკიდან და მის ნაცვლად დაწესდეს ორიგინალთან უფრო მისადაგებული თარგმანი. მაგალითისათვის წარმოვადგენთ განსახილველი ლოცვის ჩვენეულ თარგმანს, ზემოაღნიშნული შესწორებების გათვალისწინებით:

„მეუფეო უფალო, ღმერთო ჩუენო, რომელმან სატე-

ბითა შენითა პატივე-ეც კაცსა, სულისაგან სიტყვერისა და სხეულისა კეთილშეუენიერად აღაგე იგი. რამეთუ გუამი წადიერებით ამსახურე (ἐξυπακουσαι) სიტყვერსა სულსა, თავი უმაღლესად დასდევ და მას შინა საცნობელნი მრავალნი დასხენ, არა დამაყენებელნი ურთიერთას. ხოლო თმითა თავი დაჰფარე, არა ვნებად ცვალებითა ჰაერი-საათა, და ყოველნი ნაწილნი მისნი ჯეროვნად დაჰნერგენ, რამათა ყოვლითურთ გმადლობდეს შენ, ხელოვანსა ხუროთმოძღვარსა. შენ, მეუფეო, რომელმან ჭურისა რჩეულისა მიერ შენისა პავლე მოციქულისა გუამცნენ ჩუენ ყოვლისავე სადიდებელად შენდა ქმნად, მოსრული მონაა შენი პირველნაყოფისა ქმნად მოკვეცასა თმასა თავისა თვისისასა აკურთხე მიმქუმელითურთ თუსით და მოეც ამათ ყოველთა წურთად სჯულსა შინა შენსა და ქმნად სათნოთა შენთა“.

თმის მოკვეცის ლოცვებს მოსდევს ტიპიკონური შენიშვნა თმის მოკვეცის შესახებ და მოკვეცისას სათქმელი სამღვდლო სიტყვები. მოვიტანთ სათანადო ტექსტებს:

A. „და აღიღოს საპარსველი და მოჰკუეცოს ჯუარისსახედ და იტყოდის: მოიკუეცს მონაა ღმრთისაა (სახელით) **თმათა თავისა თვისისათა**, სახელითა მამისაათა და ძისაათა და სულისა წმიდისაათა, აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე, ამენ“.

B. „და მოჰკუეცოს **ყრმასა მას** ჯუარისსახედ და თქუას: მოიკუეცს მონაა ესე ღმრთისაა (სახელით) სახელითა მამისაათა და ძისაათა და სულისა წმიდისაათა, აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე“.

C. „Ὁ Ἱερεὺς κείρει τὴν κόμην τῆς κεφαλῆς τοῦ παιδίου σταυροειδῶς, λέγων· Κείρεται ὁ δούλος τοῦ Θεοῦ (ὁ δεῖνα) **τὴν κόμην τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ**, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὁ Χορὸς· Ἀμήν“.

გიორგი მთაწმიდელის „კურთხევანში“ ნათლისღების წეს-განგება სრულდება ლოცვით „შენ გვედრებით, უფალო...“. ამის შემდეგ მხოლოდ ეს არის ნათქვამი: - „და ჯუარი დასწეროს და განუტეოს“. კვიპრიანესთან, ბერძნულში და სლავურში კი ზემორე ლოცვებს მოსდევს **მრჩობლი კვერექსი**. კვიპრიანესთან კვერექსს წინ უძღვის

შემდეგი ტიპიკონური შენიშვნა: „მოივსენოს მიმქუმელი იგი, რომელ არს სუნა, და თქუას“. ბერძნულში ეს შენიშვნა არ არის, მაგრამ არის გოარის გამოცემაში. შდრ: „Εἴχτα μνημονεύει τὸν ἀναδῆχου“¹ („მერმე მოივსენოს ამქუმელი“).

კვერექს, წესისამებრ, მოსდევს ასამალლებელი („რამეთუ მოწყალე და კაცთმოყუარე ღმერთი ხარ...“), რომელიც ერთი და იგივეა ქართულ და ბერძნულ ტექსტებში. კვიპრიანესთან ამ ასამალლებლით სრულდება ნათლისღების წეს-განგება. განტევების შესახებ მითითება არ გვაქვს, მაშინ როცა გოარის გამოცემაში ვკითხულობთ: „Καὶ γίνεται, ὡς ἔθις, ἀπὸ λυσις“². „Μικρὸν Ἐὐχολόγιον“-ში კი მოცემულია თვით განტევების თანმიმდევრობა სრული სახით. მოვიტანთ სათანადო ტექსტის თარგმანს:

„ამისა შემდგომად განტევება ნათლისღებისა ესრეთ განგებულად:

მღვდელი: დიდება შენდა, ღმერთო, სასოებაო ჩუენო, დიდება შენდა.

ღიაკონი: დიდება მამასა და ძესა და წმიდასა სულსა, აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე, ამენ. უფალო შეგვწყალენ (3-გზის), მამაო წმიდაო, გუაკურთხენ.

მღვდელი: რომელმან იორდანესა შინა იოვანესაგან ნათლისღებად მიიღო ჩუენისა ცხორებისათჳს, ქრისტემან, ჭეშმარიტმან ღმერთმან ჩუენმან, მეოხებითა ყოვლადუხრწნელისა და ყოვლადუბიწოასა წმიდისა დედისა თჳსისაათა, პატრონისა, დიდებულისა წინამსწარმეტყუელისა, წინამორბედისა და ნათლისმცემელისა იოანესითა, წმიდათა დიდებულთა და ყოვლადქებულთა მოციქულთა (წმიდისა, რომლის სახელიც მიიღო ყრმამ), და ყოველთა წმიდათა, შეგვწყალენს და გუაცხოვნენ ჩუენ, ვითარცა სახიერ არს და კაცთმოყუარე.

ლოცვითა წმიდათა მამათა ჩუენთაათა, უფალო იესუ ქრისტე, ღმერთო ჩუენო, შეგვწყალენ ჩუენ.

გუნდი: ამენ“.

1 იქვე, გვ. 307.

2 იხ. I. Goar, Ἐὐχολόγιον, p. 307.

ნათლისღების წეს-განგებას კი ბერძნულში ასრულებს შემდეგი ტიპიკონური შენიშვნა: „ესრეთ წარვლენ ახალმონათლულ მიმქუმელითურთ თუსით სახლსა შინა ახალმონათლულსასა, ყოველთა ეპყრან სანთელნი და გალობდენ გზასა ზედა: „რაოდენთა ქრისტეს მიერ...“, ანუ „ყოვლისა სოფლისა დიდებასა...“.

დასკვნები

წარმოდგენილი განხილვის საფუძველზე შეიძლება დავასკვნათ, რომ

1. ნათლისღების წეს-განგებების ტექსტის გიორგი მთაწმიდელისეული რედაქცია ორიგინალთან ზედმიწევნით თანხვედრ ტექსტს წარმოადგენს, მაგრამ, ამავე დროს იგი ასახავს XI საუკუნის საღვთისმსახურო პრაქტიკას და არ ითვალისწინებს იმ ცვლილებებს, რომლებიც შემდგომ საუკუნეებში აღნიშნული წეს-განგებების ტექსტმა განიცადა სხვადასხვა ასამაღლებლების, ლოცვებისა თუ წმინდა წერილის საკითხავების დამატების სახით.

2. კვიპრიანე სამთავნელის რედაქცია ნათლისღების წეს-განგებების ტექსტის ევოლუციის ბოლო ეტაპს წარმოადგენს, რასაც ბერძნულ და სლავურ ტექსტებთან მისი სტრუქტურული თანხვედრა ადასტურებს. მაგრამ, ამავე დროს, იგი აღსავსეა აურაცხელი, ხშირად ნონსენსური, ხარვეზით, რაც დაუყოვნებლივ შესწორებას მოითხოვს.

3. ნათლისღების წეს-განგებების ბერძნული ტექსტი რიგ შემთხვევებში ითვალისწინებს არა მხოლოდ გვიანდელი, არამედ ადრეული ხელნაწერების მონაცემებსაც. ამავე დროს, მას ახასიათებს ზედმიწევნითი საღვთისმსახურო გამართულობა, რაც მღვდლის, დიაკვნისა თუ მგალობელთა მიერ წარმოსათქმელი სიტყვების ზუსტ მითითებაში მდგომარეობს. ეს ყოველივე კი ჩვენი ეპოქის რედაქტორთა ნამუშავეს უნდა წარმოადგენდეს.

4. სამომავლოდ, ქართულ ეკლესიაში მსხურებისათვის სასურველია შედგეს ნათლისღების წეს-განგებების ახალი რედაქცია, რომელშიც შექმნის დაგვარად სრულად იქნება გათვალისწინებული ქართულ და ბერძნულ ხელნაწერ თუ ბჭღურ კურთხევანთა მონაცემები.

ნაშრომში გამოყენებული ლიტერატურა

- დიდნი კურთხევანი, გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა და სქოლიოები დაურთო ედიშერ ჭელიძემ, I, თბ. 2002.
- დიდნი კურთხევანი, I, „ახალი ივირონი“, თბ. 2006 წ.
- პროტოპრესვიტერი მიქაელ პომაზანსკი, დოგმატური ღვთისმეტყველება, თბ. 2004 წ.
- მცირე კურთხევანი და სავედრებელი გალობანი, შემდგენელი: მღვდელი აკაკი მეგრელიშვილი, თბ. 1998 წ.
- კ. კეკელიძე, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, თბ. 1980 წ.
- პეტრე იბერი (ფსევდო-დიონისე არეოპაგელი), შრომები, ეფრემ მცირის თარგმანი, გამოსცა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო სამსონ ენუქაშვილმა, თბ. 1961 წ.
- ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, სინური კოლექცია, ნაკვ. III, შეადგინეს და დასაბჭლად მოამზადეს: რ. გვარამიამ, ელ. მეტრეველმა, ც. ჭანკიევმა, ღ. ხევსურიანმა, ღ. ჯღამაიამ, თბ. 1987 წ.
- მცირე კურთხევანი, თბ. 1998 წ.
- ე. კოჭლამაზაშვილი, დიდი სინური კურთხევანის რედაქციული თავისებურებანი, თბ. 2002 წ.
- ზ. სარჯველაძე, ძველი ქართული ენის სიტყვის კონა, თბ. 2001 წ.
- ე. ჭელიძე, „ცხოვნების აღმოცენება“, საეკლესიო სიწმინდენი, თბ. 2004 წ.
- Тертулиан, О крещении, <http://www.biblicalstudies.ru/>

- К. Кекелидзе, Литургические грузинские памятники в отечественных книгохранилищах и их научное значение, Тифлис. 1908.
- св. Ипполит Римский, Апостольское предание <http://www.biblicalstudies.ru/Lib/Father3/Hyppolitus3.html>.
- Михаил Арранц SJ, Избранные Сочинения по Литургике, Том I, Таинства Византийского Евхология, Рим-Москва 2003.
- Михаил Арранц SJ, Избранные сочинения по литургике, Том III, Евхологий Константинополия в начале XI века и Песенное Последование по требнику митрополита Киприана, Рим-Москва 2003.
- А. Дмитриевский, Богослужение в русской церкви в XVI веке, Казань, 1884 г.
- Требник въ двухъ частяхъ. Часть первая. Москва. Московская Патриархия, 1906 г.
- А. Дмитриевский, Описание литургическихъ рукописей, хранящихся въ библиотекахъ православнаго востока, Том II, *Εὐχολόγια*, Киев, 1902 г.
- Н. Красносельцев, Сведения о некоторых литургических рукописях Ватиканской библиотеки... Казань, 1885 г.
- Проф. Архим. Киприан (Керн), Евхаристия, М. 2001г.
- I. Goar, *Εὐχολόγιον, Sive Rituale Graecorum*... Paris, 1647.
- *Patrologiae Graeca, cursus completus, accurate et denuo recognoscente J. P. Migne, Turnhout (Belgium), t. 33.*
- * Μικρὸν Εὐχολόγιον ἢ Ἀγιασματάριον, Ἐκδοσις τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἐκδοσις ΙΣΤ΄ 2004.
- St. Cyril of Jerusalem's Lectures on the Christian Sacraments, The procatechesis and the five mistagogical cateche-

ses, Edited by F. L. Cross, St. Vladimir's Seminary Press,
1995.

ხელნაწერები

Sin.12 (ფოტოპირი)

Sin.66 (ფოტოპირი)

ლოცვამ ნათლისმღებელთა ზედა

ღმერთო დიდო, რომელმან ასწავე კაცთა მეცნიერება და გამოიყვანენ ბნელისაგან ნათლად და განანათლე² ნათლითა მაგიო მეცნიერებისაჲთა, რომლისა კუალსა³ დგებიან სიტყუასა კრძალულებისასა, რაჲთა იყვენ შემძლებელ შეწყნარე(A 103v)ბად ზეცისათა მათ ნიჭთა, განახლებითა სულისა წმიდისაჲთა, მადლითა და კაცთმოყუარებითა ქრისტეს⁴ შენისაჲთა, რამეთუ შენი არს სუფევამ, ძალი და დიდებამ მამისა და ძისა და სულისა წმიდისა, აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე, ამენ.

ლოცვამ კათაკუმეველთა ზედა

უფალო, ღმერთო ჩუენო, სასოო ყოველთაო, რომელნი ჰვადიან სახელსა შენსა წმიდასა. გამოაჩინე პირი შენი მონათა შენთა ზედა კათაკუმეველთა და განწმიდენ იგინი ჭეშმარიტებითა შენითა, განანათლენ და სრულ-ყვენ სახელითა იესუ ქრისტესს, მხოლოდშობილისა ძისა შენისაჲთა, რომელი დასდევ საღვთისებელად ყოველთა წარმართთა. სარწმუნოებით მეორედ შევენ იგინი და განახლებითა მადლისა შენისაჲთა განათლებამ მათდა წმიდითა საიდუმლოჲთა შენითა და დიდებითა სახარებისა⁵ (A 104r) ქრისტეს⁶ შენისაჲთა. რაჲთა იგინიცა⁷ თანა-შეერთენ წმიდასა სამწყსოსა შენსა და ჩუენ თანა აღიდებდენ ყოგ-

1 დანართის სახით წარმოვადგენთ სინურ ხელნაწერებში დაცულ ნათლისღების წეს-განგების უძველესი ქართული რედაქციის ტექსტს. ტექსტის დასადგენად გამოვიყენეთ ორი ხელნაწერი: Sin. 12 (X ს.) და Sin. 66 (X ს.). სქოლიოებში ისინი, შესაბამისად, A და B ლიტერებით არის აღნიშნული.

- 2 განა A
- 3 კუალს A
- 4 ქრისტე A
- 5 სახარებითა A
- 6 ქრისტე A
- 7 იგიცა A

ლადპატიოსანსა და დიდებულსა და წმიდასა სახელსა შენსა, მამასა და ძესა და წმიდასა სულსა, აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე, ამენ.

ესრეთ ჯერ-არს ყოფად, რომელნი მოვიდოდიან¹ წმიდასა ნათლისღებასა:

უკუეთუ იყოს შვილ ქრისტიანისაჲ, ყრმაჲ გინა მწვსი, დაიწეროს სახელი მისი და მღდელმან უბრძანოს მარჯუენისა მუკლისა მოდრეკაჲ დიდსა კარსა ეკლესიისასა აღმოსავალით, ჯუარი დასწეროს და თქუას ესრეთ²:

აღიბეჭდვის სახელითა მამისაჲთა და ძისაჲთა და სულისა წმიდისაჲთა.

უკუეთუ იყოს წარმართი, გინა ყრმაჲ გინა მწვსი, უბრძანოს მღდელმან მუკლისა მოდრეკაჲ და კარსა (A 104v) ეკლესიისასა აღმოსავალით, ჯუარი დასწეროს ცერითა მარჯუენითა დუმილით და ამისა შემდგომად კელი დასდვას თავსა ზედა მისსა და ესე ლოცვაჲ წართქუას:

კურთხეულ ხარ შენ, ღმერთი და მამაჲ უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესი, რომელმან ყოველთაგან თესლთა გამოირჩიე ესე, მოგებული მოშურნედ კეთილთაგან საქმეთა შენთა. უფალო, მოსრული ესე მონაჲ შენი წმიდასა კათოლიკე ეკლესიასა შენსა აკურთხე და დაიცევ და განანათლენ თუაღნი მისნი გულისკმისყოფად სასწაულთა შენთა. შეჰრაცხე ესე კათაკუმეველთა თანა ერისა შენისათა, რაჲთა ჟამსა შეწყნარებისასა ღირს იქმნეს საბანელსა მას მეორედ შობისასა და შეიმოსოს უხრწნელებაჲ.

აქამდე თქუას მღდელმან, (A 105r) რამეთუ არა არს ჩუეულეებაჲ მიცემად დიდებისა და კათაკუმეველად შეერაცხების კათაკუმეველი იგი.

შემდგომად ლოცვისა აღადგინოს იგი მღდელმან და მიყვანოს, სადა-იგი აღიწერებიან სახელნი კათაკუმეველთანი და დაწეროს სახელი მისი და მოუდრიკოს მუკლი მარჯუენს³ მისი აღმოსავალით და ჯუარი დასწეროს და თქუას:

სახელითა მამისაჲთა და ძისაჲთა და სულისა წმიდი-

1 მოვიდოდნ A
2 ესრეთ A
3 მარჯუენე A

სადათა.

და შემდგომად ჯურის დაწერისა მათ ზედა, ესე ლოცვამ წართქუას:

შენ, უფალო, მაცხოვარებამ მოავლინე სოფლად, რამეთა ალავსოს ქუეყანამ ცნობად ღმრთეებისა¹ შენისა და განდევნად² მკდომი ცხორებისათჳს კაცთამსა. შენ იჯსენ მონამ ესე შენი ბოროტისაგან³, განანათლე და უძელუ ამას სიწმიდესა (A 105v) მადლითა ქრისტეს⁴ შენისადათა და ნუ ჰპოებნ მკდომი ამის თანა. რომელი უხილავთა ჰხედავ და დაფარულნი იცნი, მხოლოო მკურნალო თჳსთა დაბადებულთაო და მკსნელო ნათესავისა კაცთამსაო. რამეთუ შენ ხარ ღმერთი ჩუენი და შენი არს დიდებამ მამისა და ძისა და წმიდისა სულისა, აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე, ამენ.

ამისა შემდგომად ალადგინოს⁵ იგი ფერვდაწყობით, დაჰბეროს პირსა მისსა და ორნივე ხელნი მისნი ზეაჰყრობად სცნეს შეწყობით, შეჰბეროს პირსა მისსა და ესე ლოცვამ წართქუას:

გხადით შენ, უფალო, ყოვლისამპყრობელო, უფალსა ჩუენსა იესუ ქრისტესა, ყოველსა ზედა ძალსა მტერისასა. განიხილე გული მონისა შენისამ, რომელი-ესე მოუკდა წმიდასა შენსა ნათლისღებასა და უკუეთუ არს ამას თანა გული უკეთური ურწმუნობისამ (A 106r) დადგრომილი, გინა წინააღმდეგომი ძალი, ამხილე მას და განდევნე, რამეთა მიიღოს სული წმიდაა შენი განსანათლებელად და საცხორებელად.

ვამცნებ მე ყოველსა სულსა ბოროტსა და განდგომილსა უფლისა ღმრთისა და მაცხოვრისა ჩუენისა იესუ ქრისტესსა: ევლტოდეთ და განეშორენით ყოველთაგან მორწმუნეთა, რომელთა ჰრწამს სახელი უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესნი და ჰსურის მოღებად სული წმიდაა მისი.

უკუეთუ ერთი იყოს, გინა ორნი იყვნენ, ესთენ ოდენ

- 1 ღთებისა A
- 2 განდევნებად A
- 3 ბოროტისაგ ~ A
- 4 ქე A
- 5 + ალადგინ~ს A

თქუას მღდელმან ლოცვამ ესე და კუალად შეჰბეროს და წართქუას ნეშტი ლოცვისამ: „რამეთუ არა სიმართლისა და ღირსებისა სასოებითა გაფუცებ შენ...“, უკუეთუ იყოს მწჳსი და ყრმანიცა მრავლად იყვნენ, შეჰრთე ესე ლოცვამ:

რამეთუ სახელსა უფლისასა ეხადით შენ ზედა და (A 106v) გამცნებთ შენ, ნულარა დაიბუდებ, ნუცა შეეხები ვორცთა ამათთა. არამედ ევლტოდე და განეშორე და ნულარა მოიქცევი. გაფუცებ შენ, სულო ბოროტო და არაწმიდაო, სახელსა უფლისასა, რომელმან ქმნა ნიშები და სასწაულები ჰურიასტანს, გალილეას და წიად იორდანესა, რომელმან ბრმასა თუაღნი აუხილნა, კეთროვანი განწმიდა და მკელობელნი ავლინნა, განბოკლებული განკურნა, რომელმან ათრვამეტისა წლისა დედაკაცი წიდოვანი განწმიდა და ლაზარე ოთხისა დღისამ მკუდრეთით აღადგინა და ქურივისამ მის ძმ ცოცხალი წარუდგინა და შესაკრებლის მთავრისამ მის ასული განაცოცხლა და პირველი სასწაული კანას გალილეამსასა (A 107r) – წყალი ღვინოდ გარდააქცია, რომელმან ხუთითა პურითა ხუთათასნი განაძლნა და შუდითა პურითა – ოთხათასნი, რომელსა შუენის დიდებამ, აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე, ამენ.

და კუალად შეჰბეროს და თქუას:

იხილე, სულო ბოროტო და არაწმიდაო, რომლითა სახელითა გაფუცებ შენ. გაფუცებ შენ სახელითა უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტეს ნაზარეველისადათა, რომელმან ლეგეონი ეშმაკთამ¹ განდევნა და კოლტსა მას² ღორთასა მიავლინა; რომელმან ახლისპიროვანი იგი განკურნა და რომელსა-იგი ველი განჰმელ ედგა, განკურნა დღესა შაბათსა; რომელმან შეჰრისხა³ ვურეგებასა და სიდედრი პეტრესი განკურნა; რომელი ვიდოდა ლელვათა ზედა ზღვსათა, ვითარცა (A 107v) ჰმელსა ქუეყანასა; რომელმან პეტრეს ველი მისცა და დანთქმისაგან⁴ განარინა;

1 ეშმაკთა A

2 მა A

3 შეჰრისხნა A

4 დათქმისაგან A

რომელსა მოწაფენი მიმოიტაცებოდეს ღელვათაგან, შეპრისხნა ქართა და ზღუასა და დადუმნეს; რომელმან იცვალა ხატი დიდებით მთასა ზედა წინაშე მოწაფეთა მისთა და ეჩუენნეს მის თანა მოსე და ელია¹; რომელმან განრღუეულსა მას ათრვამეტისა წლისა მდებარესა უბრძანა და ჰრქუა მას: „აღდეგ, აღიღე ცხედარი შენი და ვიდოდე“, განეშორენით და ივლტოდეთ², ყოველნო სულნო ბოროტნო და განდგომილნო.

წინა-უკუანა დღეთა სთქუა ფიცებად ესე. დასასრულად ამისა ესე სთქუა: „რამეთუ არა სიმართლისა და ღირსებისა სასოებითა გაფუცებ შენ...“. ხოლო აღვსებასალა ნათელ-სცემდე, ესე ლოცვამ შეპრთე:

(A 108r) ვინ არს ღრუბელთა შინა, რომელი ესწოროს ღმერთსა, ანუ ვინ ემსგავსოს უფალსა ძეთაგან ღმერთისა, იგი თავადი უფლებს წყალთა ზედა ზღვსათა და ოხრამ ღელვათა მისთამ მან დააცხრვოს. მან თავადმან შეზღუდა ზღუამ ბჭეებითა, გან-რამ-ვიდოდა მუცლისაგან დედისა თვისისა და დადვა სამოსლად მისა³ (B 1r) და ნისლითა წარგრავნა იგი; შეზღუდა იგი მოქლონებითა და ბჭეებითა და⁴ ჰრქუა მას: „აქამომდე მოხვდე და არა გარდაპვდე, არამედ შენ ზედავე⁵ შეიმუსრნენ ღელვანი შენი“. და დადვა ქვამა საზღვრად საუკუნოდ და არა გარდაპვდეს⁶, რომელმან აღწყნა⁷ პევშითა წყალნი და ცანი მტკავლითა და ყოველი ქუეყანამ ბრჭალითა⁸, რომელმან აღწონნა მთანი სას(A 108v)წორითა და ბორცუნი უღლითა. შიშუელ არს ჯოჯოხეთი წინაშე მისსა და არა არს საფარველ წარსაწყმედელისამ; ბრძანებითა მისითა მოაკუდინა ვეშაპი განდგომილი; ვინ-მე უკუე განფიცხნა წინაშე მისსა და დაუთმო? რომელმან დაარღვნა⁹

1 ელი A
 2 ივლტოდეთ A
 3 აქედან იწყება Sin.66
 4 - B
 5 ზედა (ზა) B
 6 გარდაპვდეს] გარდაპვდა ესე B
 7 აწყნა B
 8 ბჭალითა A
 9 დააძუელნა B

მთანი და არა სცნეს; რომელმან დააძუელნა¹ იგინი რისხ-
 ვითა; რომელმან შეარყიის ქუეყანამ საფუძველითურთ
 თუსით და სუეტნი მისნი (B 7v) შეიძრნია²; რომელმან
 უბრძანის მხესა და არა აღმოვდის და ვარსკულავთა
 დაჰბეჭდის; რომელმან გარდაართხნა ცანი³ მხოლომან
 და ვიდოდა ზღუასა ზედა ვითარცა ვმელსა; რომელ-
 მან შექმნა⁴ ვომნი და მთიები იგი მწუხრისა⁵ და ცის-
 კრისა და საუნჯენი იგი სამხრისანი; რომელმან ქმნა
 დიდ-დიდნი და⁶ გამოუკულეველნი დიდებულნი (A 109r)
 და საკურველნი⁷, რომელთა⁸ არა არს რიცხუ⁹; რომელ-
 მან აღრაცხის¹⁰ სიმრავლჳ ვარსკულავთა¹¹ და ყოველთავე
 მათ სახელით უწესს; რომელმან აღმოიყვანის¹² ღრუბელნი
 კიდითგან ქუეყანისა¹³ და ელვანი წჳმად¹⁴ გარდააქციე-
 ნის¹⁵; რომელმან გამოიყვანის¹⁶ ქარნი საუნჯეთაგან თუს-
 თა; რომელმან აღრაცხის¹⁷ ღრუბელნი სიბრძნითა თუ-
 სითა¹⁸, და¹⁹ აღრაცხილ არიან წინაშე მისსა ცუარნიცა²⁰
 წჳმისანი²¹; დააწყნარნის წყალნი ნეფსით თუსით²². რამეთუ
 თავადსა ცხორებისა²³ და სიკუდილისა კელმწიფებაჲ აქუს,

- 1 დააძუელნის B
- 2 შეიყინიან B
- 3 გარდაართხნა ცანი] გარდაართხა ცაჲ A
- 4 შექმნა AB
- 5 მწუხრისა B
- 6 - B
- 7 საკურველნი B
- 8 რომელთა B
- 9 რიცხუ B
- 10 აღმოაცენის B
- 11 მსკვლთა B
- 12 აღმოიყვანის B
- 13 ქენისაათა B
- 14 წუმაღ B
- 15 გარდააქციენის B
- 16 გამოიყვანის B
- 17 აღრიცხის B
- 18 - B
- 19 - A
- 20 ცუარნი B
- 21 წუმისა B
- 22 თუსითა B
- 23 წყდება Sin.66

შთაიყუანის ჯოჯოხეთად¹ და აღმოიყუანის, მოაკუდინის და აცხოვნის, წყლის და განკურნის, გუემის და კუალად მოაგის, დასცის და ველითა მისითა განკურნის. რამეთუ დიდ არს ძალი მარადის², ძლიერებასა მკლავისა მისისასა ვინ-მე დაუდგეს, (A 109v) რამეთუ წამი სასწორისაჲ არს ყოველი სოფელი წინაშე მისსა, რამეთუ არაგინ არს მისებრ ძლიერ, რომელმან მოუწოდის წყალთა ზღუსათა და მიჰფინის იგი პირსა ზედა ყოვლისა ქუეყანისასა; უფალი ღმერთი, ყოვლისამპყრობელ არს სახელი მისი, რომელმან მოხედის ქუეყანას და შეადრწუნის იგი, შეახის მათა და კუმოდიან, შეიმოსა ნათელი, ვითარცა სამოსელი; გარდაართხენ ცანი, ვითარცა კარაგინი; დართუნ წყალთა ზედა ზესენელნი მისნი; რომელმან დასხნა ღრუბელნი აღსავალად თჳსა და იქცევის იგი ფრთეთა ზედა ქართასა; რომელმან შექმნა ანგელოზნი მისნი სულად და მსახურნი მისნი ალად ცეცხლისა; რომელმან დაამტკიცა ქუეყანაჲ სამყაროსა ზედა თჳსსა³, არა შეიძრას იგი უკუნისამდე. უფსკრულნი ვითარცა სამოსელნი გარემოდებულ არიან მისა, ზედა მათა დადგეს წყალნი, სასტიკებითა შენითა (A 110r) ივლტოდიან და ვითა ქუხილისა შენისაჲთა შეძრწუნდიან. ამაღლდიან - მთა იქმნიან, დამდაბლდიან - ველ იქმნიან, ადგილსა მას, რომელსაცა დაამტკიცენ შენ იგინი. საზღვარი დასდევ და არა⁴ გარდაჰვდენ, არცალა მიიქციან დაფარვად ქუეყანისა. სიტყვთა უფლისაჲთა ცანი დაემტკიცნეს და სულითა პირისა მისისაჲთა ყოველი ძალი მათი. შეჰკრებს იგი, ვითარცა თხიერთა, წყალთა ზღუსათა, დასხამს საუნჯეთა უფსკრულთასა. გეშინოდენ უფლისა ყოველსა ქუეყანასა და მისგან შეძრწუნდით ყოველნი დამკვდრებულნი სოფლისანი, რამეთუ მან თქუა და იქმნეს, თავადმან ბრძანა და დაებადნეს, უფალმან განაქარვის ზრახვაჲ წარმართთაჲ და შეურაცხ-ყვის უფალმან ზრახვაჲ ერისაჲ და შეურაცხ-ყვის უფალმან ზრახვანი მთავართანი. (A 110v) ხოლო ზრახვაჲ უფლისაჲ

1 ჯოჯოხეთა A
 2 მღ'ს A
 3 თჳსა A
 4 არაჲ A

უკუნითი უკუნისამდე ჰგეის და გულისთქუმაა გულისა მისისაა – თესლითი თესლამდე.

მესამედ შეჰბეროს და თქუას:

რამეთუ არა სიმართლისა და ღირსებისა ჩემისა სასოებითა გაფუცებ შენ, არამედ სახელითა იესუ ქრისტეს ნაზარეველისაათა, რამეთუ თავადი არს ღმერთი მხოლოდ და საშინელი და მისა მოდრკეს ყოველი მუხლი: ზეცისათანი და ქუეყანისათანი და ქუესკნელისათანი და ყოველმან ენამან აუგაროს მას. რამეთუ უფალი იესუ ქრისტე სადიდებელ არს ღმრთისა მამისა სულით წმიდითურთ, ამენ.

კუერექსი ნათლისცემისაა

რაჟამს მოიყვანნენ¹ წმიდასა ნათლისცემასა, პირველად ესე კუერექსი წართქუას:

თაყუანის-ვცეთ, უფლისა მიმართ ვილოცოთ;

და მათოვს, რომელნი წმიდასა ნათლისღებასა (A 111r) განმზადებულ არიან ძმანი ჩუენნი და კაცობრივისაგან მეორედ შობასა და ვსნასა, მათოვს უფლისა მიმართ ვილოც[ოთ];

რამათა უფალმან ღმერთმან ჩუენმან დაამტკიცნეს ესენი სარწმუნოებასა და განაძლიერნეს, უფლისა მიმართ...;

განანათლნეს უფალმან ნათლითა მეცნიერებისაათა და ჭეშმარიტებისაათა, უფლისა მიმართ...;

რამათა ღირს-ყვნეს ესენი საბანელსა მას მეორედ შობისასა და გამოუცხადოს მათ სახარებაჲ ჭეშმარიტებისაა, უფლისა მიმართ...;

და კუალად იშვნენ ესენი წყლითა და სულითა წმიდითა, უფლისა მიმართ ვილოცოთ;

რამათა მოჰმადლოს ამათ სული სარწმუნოებისაა და შეჰრთნეს ესენი წმიდასა და გამოჩუესსა მისსა² სამწყსოსა, უფლისა მიმართ...;

და ღირს-ყვნეს ესენი ზეცისა სასუფეველსა მისსა, უფლისა მიმართ ვილოცოთ;

1 მოიყვანნენ A

2 მისა A

რამათა მოჰმადლოს ამათ სამოსელი უხრწნელები-
სამ საცნაურად ჭეშმარიტებისა (111vA) მოსატევებელად
ცოდვათა, უფლისა მიმარ[თ]...;

და მოსცეს ამათ ბუნებად ფრთხილი, სარწმუნოებად
მტკიცე, რამათა დაემარხნენ მცნებანი მისნი და სამარ-
თალნი, უფლისა მიმარ[თ]...;

რამათა შეაერთნეს ესენი წმიდასა მისსა კათოლიკე
ეკლესიასა მეუფემან საუკუნეთამან...;

და რომელთა მოუდრეკიან მუხლნი მათნი, რამათა
აცხოვნნეს და შეიწყალნეს, უფლისა მი[მართ]...;

მღდელმან ესრეთ თქუას:

შენ, მოწყალეო ღმერთო, რომელმან ასწავე კაცთა
მეცნიერებად, რომელმან მოუწოდე ცნობად ჭეშმარიტები-
სა შენისა; შენ მოჰხედე მონათა შენთა კათაკუმეველთა,
ასწავენ ამათ სიმართლენი შენნი, გულისხმა-უყავ შიში
შენი და ღირს-ყვენ საბანელსა მას მეორედ შობისასა და
შერთენ ესენი კათოლიკე ეკლესიასა შენსა. რამეთუ ღმერ-
თი მოწყალე და კაცთმოყუარე ხარ და შენდა დიდებასა
შეგსწ(A 112r)ირავთ, მამისა და ძისა და წმიდისა სულისა,
აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე, ამენ.

ბ ლოცვად კათაკუმეველთად

უფალო, რომელთა-ესე მოუწოდე განწმედად, ღირს-
ყვენ ჩინებასა შენსა, დაიცვენ ქუეშე სიყუარულსა შენსა,
განამტკიცენ სიწმიდითა შენითა, დაიცვენ ესენი ყოვლისა-
გან ბოროტისა, დასამტკიცებელად ცხორებასა ქრისტე
იესუმს მიერ უფლისა ჩუენისა, რომლისა თანა შენდა
დიდებად სულით წმიდითურთ, აწ და მარადის და უკუ-
ნითი უკუნისამდე, ამენ.

და ოდეს ნათელ-სცემდეს, დაადგინნეს კათაკუმეველნი
დასავალით, ველი მარჯუენს გართხმად სცეს და ათქუ-
მიოს ესრეთ:

ვიჯმნი შენგან ეშმაკო;

შენგან და საქმეთა შენთაგან;

და ყოველთა მსახურებათა შენთაგან;

და ყოველთა (A 112v) ანგელოზთა შენთაგან;
და ყოველთა მანქანებათა შენთაგან;

უკუეთუ ჩჩული იყოს, მის წილ თქუას, რომელი-იგი
მამად დაუდგებოდის.

და ველები მოპყრობად სცეს ყოველთა და მოიქცენ
აღმოსავალად და თქუან:

შეუდგებით ქრისტესა.

და ყოველთა ერთობით თქუან წმიდაჲ სარწმუნოებაჲ.
დიაკონმან კუერექსი ყოს, მღდელმან ესე ლოცვაჲ
წართქუას:

მოუწოდე მონათა შენთა, უფალო, წმიდასა ნათლის-
ღებასა შენსა და ღირს-ყვენ ესენი დიდსა მადლსა შენ-
სა, განბანე ამათგან ძუელი იგი და განაახლენ ესენი
განათლებითა შენითა. აღავსენ ესენი წმიდითა¹ ძალი-
თა სულისა შენისაჲთა და მოიყვანენ ესენი შეერთებითა
ქრისტეს² შენისაჲთა, რომელმან განანათლენ დაბადებულ-
ნი და განკურნენ შემუსრვილნი და შეჭკრიბენ (A 113r)
განბნეულნი. რამეთუ შენი არს სუფევაჲ, ძალი და დიდე-
ბაჲ, მამისა და ძისა და წმიდისა სულისა³, აწ და მარადის
და უკუნითი უკუნისამდე, ამენ.

და გამოვიდენ მღდელნი და დიაკონნი და შეიმოსონ
სამოსელი სანათლაჲ და დადგმად სცენ ნელსაცხებელი
ბაგესა ზედა სანათლომასა.

დიაკონმან კუერექსი ყოს:

უფლისა მიმართ ვილოცოთ;

წინამდებარისა ამის ნელსაცხებლისათჳს უფლისა
მიმართ ვილოცოთ;

რამათა აკურთხოს, განწმიდოს და აღავსოს ესე ყოვ-
ლითა მადლითა და სულითა წმიდითა, უფლისა მიმართ
ვილოცოთ;

რამათა გამოაჩინოს ესე განსაწმედელად სულთა და ვო-
რცთა, ბეჭდად უზაკუველად, უფლისა მიმართ ვილოცოთ;

1 + წმიდითა A

2 ქრისტე (ქე) A

3 სულისაჲ A

ყოვლადწმიდამ, დიდებული...

მღვდელმან ესე ლოცვამ წართქუას:

უფალო, ყოვლისამპყრობელო, სახიერო მაცხოვარო, ქველისმოქმედო, მამაო (A 113v) მვსნელისა და მაცხოვრისა ჩუენისა იესუ ქრისტესო, მხოლოდშობილისა ძისა შენისაო, რომელი ვორციელ იქმნა ჩუენტუს ნეფსით სათნოებითა შენითა, რაათა ივსნას წყევვისაგან სოფელი. ვხადით დიდსა და ყოვლადძლიერსა სახელსა შენსა და გეკედრებით: გარდამოავლინე ზეცით ამათ ზედა სული წმიდამა შენი და აკურთხენ ესენი ყოვლითა კურთხევითა სულიერითა. და ყავ ესე საჭურველ ძლიერებისა ყოვლისა მიმართ ველმწიფებისა მტერისა, სავსრად ყოვლისა წინააღმდეგომისა¹ ძალისა, მვსნელად ყოვლისაგან სულისა ბოროტისა და საცხორებელად სიწმიდედ, რაათა ექმნეს მონათა შენთა, რომელნი-ესე მოვიდეს წმიდასა ამას საბანელსა², ძლიერება³ ცხორების, დასამტკიცებელად (A 114r) ღმრთისმსახურებისა, სიმტკიცე⁴ სარწმუნოებისა, სასოებად შეუძრველად სასუფეველსა ქრისტეს⁴ შენისასა, რომლისა თანა შენდა დიდებად სულით წმიდითურთ, აწ და მარადის და უკუნიითი უკუნისამდე, ამენ.

დიაკონმან კუერექსი ყოს წყალთა ზედა ესრეთ⁵

უფლისა მიმართ ვილოცოთ;

რაათა განწმიდნეს წინამდგომარენი⁶ ესე წყალნი მოქმედებითა და დანერგვითა და მადლითა სულისა წმიდისა ათა, უფლისა მიმართ ვილოცოთ];

რაათა მიიღონ ამათ კურთხევამ იგი იორდანისამ, უფლისა მიმართ ვილოცოთ;

რაათა იყვნენ ესენი საკურნებელად სულთა და ვორცთა, უფლისა მიმართ ვილოცოთ];

1 წინააღმდეგომისა A

2 საბნელსა A

3 ძრეილება A

4 ქრისტე A

5 ესრეთ A

6 წინამდგომარენი A

რამათა გამოჩნდენ¹ ამათ მიერ განზანილნი ძედ
ნათლისად ჭემმარიტისა, უფლისა [მიმართ ვილოცოთ];
გუაცხოვნენ, შეგვწყალენ და გვცვენ, ღმერთო, შენ[ითა
მადლითა];
ყოვლადწმიდაა...;

მღდელმან ესე ლოცვამ წართქუას:

ღმერთო, მოწყალეო და შემწყნარებელო, რომელი გ(A
114v)ანიკითხავ გულსა და თირკუმელთა და იცნი და-
ფარულნი კაცთანი, რამეთუ არარაა არს დაფარულ წი-
ნაშე შენსა, უფალო, არამედ ყოველნი შიშუელ და ქედ-
დადრეკილ არიან წინაშე შენსა. რომელმან უწყნი ჩემ-
ნიცა, ნუ შეურაცხ-მყოფ მე და ნუ გარემიიქცევ პირსა
შენსა ჩემგან, არამედ ავოცენ ცოდვანი ჩემნი, რომელმან
უგულბელს-ჰყენი ცოდვანი კაცთანი, და მომაქციე მეცა
სინანულად და განმბანე მწიკულევანებაჲ ვორცთა ჩემთაჲ
და შეგინებაჲ სულისაჲ, და ყოველი გუამი ჩემი განწმიდე
ყოვლითურთ წმიდითა ძლიერებითა² სიტყვთა და სული-
ერთითა მარჯუენითა შენითა. ნუკუე სსუათა აზნაურებასა
უქადაგებ და მივსცემ კაცთმოყუარებითა შენითა და მე
მონა ცოდვის გამოუცდელ ვიპოო. გამოსატე (A 115r)
ქრისტე შენი ასოთა ამათთა, რომელნი-ესე³ განახლდებიან
ჩემ მიერ და აღაშენენ⁴ ესენი საფუძველსა ზედა მო-
ციქულთასა და წინაწარმეტყუელთასა და ნუ დაჰჰსნი,
არამედ დაჰხერგენ ესენი ნერგად წმიდასა⁵ კათოლიკე
ეკლესიასა შენსა, რომელი დიდებულ არს ცათა შინა და
ქუეყანასა ზედა.

ესთენ ოდენ თქუას ესე ლოცვამ, რამეთუ⁶ (B 8r)არა
არს ჩუეულებჲა მიცემად დიდებისა⁷. მერმე ესე ლოცვამ
წყალთა⁸ ზედა წართქუას:

1 გამოჩნდეს A

2 ძრეილებითა A

3 რომელ-ესე A

4 აღაშენენ

5 წა A

6 აქედან იწყება Sin. 66-ს მეორე ფრაგმენტი.

7 დბი⁷საჲ B

8 ყლთა B

უფალო, ღმერთო ყოვლისამპყრობელო, ყოველთა და-
ბადებულთა შემოქმედო, ხილულთა და არახილულთაო,
რომელმან შექქმენ კაცი, ზღუად¹ და ყოველი², რამ არს
მას შინა. რომელმან შექკრიბენ წყალნი შესაკრებელსა
ერთსა და დაჰვაშ (A 115v) უფსკრული და დაჰბეჭდე
მას საშინელითა და დიდებულითა სახელითა შენითა,
რომელმან განაძლიერენ³ წყალნი ზესკნელ ცათანი, შენ
დაამტკიცე ძალითა შენითა ზღუად, შენ შეჰმუსრენ თავნი
ვეშაჰთანი წყალთა ზედა⁴, შენ საშინელ ხარ, უფალო, და
ვინ-მე დაგიდგეს შენ წინაშე⁵, მოხედენ⁶ დაბადებულთა
შენთა წყალსა ამას და მოეც ამათ (B 8v) მადლი გამოფ-
ნისა და კურთხევად იორდანისა.

შეჰბეროს წყალსა მას⁷ და თქუას ესრეთ⁸:

ილტოდეთ⁹ ამისგან ყოველნი მზაკუფარნი დაბადებ-
ულნი, რამეთუ სახელსა შენსა, უფალო¹⁰, ვხადით, საკუ-
რველსა და დიდებულსა, რომელი საშინელ არს მტერთა
მიმართ.

შთაჰბეროს წყალსა სამჯერ¹¹, დასწეროს ჯუარი ემბა-
ზსა¹² მას სამჯერ და თქუას ესრეთ¹³:

(A 116r) შეიმუსრნედ ნიშითა და სასწაულითა ჯუარისა
შენისადათა ყოველნი ძალნი მვდომისანი, განგუემორნენ¹⁴
ჩუენგან უხილავნი და უჩინონი¹⁵ ეშმაკნი, ნუ დაიმაღვინ
წყალსა ამას შინა ეშმაკი ბნელისა, ნუცა შთაჰყვებინ

-
1	ზღუად B
2	ყოველივე B
3	განაძლიერენ B
4	შინა A
5	+ და A
6	მოჰხედე A
7	ამას B
8	ესრეთ AB
9	ილტოდეთ B
10	+ უფალო B
11	+ და B
12	ემბაზსა B
13	ესრეთ AB
14	განგუემორნენ B
15	უჩუნონი B

ნათლისმღებელსა ამას¹ სული ბოროტი, დამაბნელებელი გულისსიტყუათა და² აღმაშფოთებელი გონებისაჲ, არამედ შენ, უფალო ყოველთაო, (B 9r) გამოაჩინე წყალი ესე წყლად განსასუენებელად, წყლად სიწმიდისად და განწმედისად³ და განმათავისუფლებელად ჯორცთა და სულისა, განჯსნად კრულებასა, მოსატევებელად ცოდვათა, განმანათლებელად სულთა. რამეთუ სთქუ, უფალო: „განიბანენით, განიწმიდენით, განიშორეთ უკეთურებაჲ სულთაგან თქუენთა“⁴. მოგუანიჭე⁵ შობაჲ წყლითა (A 116v) და⁶ სულითა. გამოჩინდი⁶ უფალო, წყალთა ამათ ზედა და გარდაცვალენ⁷ ესენი, რომელნი-ესე ნათელს-იღებენ ამას შინა, რაათა განიძარცონ ძუელი იგი კაცი, განხრწნადი, გულისთქუმათაებრ საცთურისათა და შეიმოსონ ახალი ესე განმაახლებელი, მსგავსად (B 9v) ხატისა შენისა, რომელმან⁸ დაჰბადენ ყოველნი. რაათა რომელნი-ესე თანანერგ გექმნეს სახელსა სიკუდილისა⁹ ქრისტე შენისასა ნათლისღებითა, ზიარ იქმნენ აღდგომასაცა და დაიმარხონ ნიჭი ესე სულისა წმიდისა¹⁰, აღორძინდენ თანანადებითა მადლისაჲთა და მოიღონ¹¹ გვრგვნი ზეცისა ჩინებისაჲ. თანა-შეერთნენ პირმშოთა თანა, რომელნი აღწერილ არიან ქრისტე¹² იესუმს მიერ უფლისა ჩუენისა, რომლისა თანა შენდა დიდებაჲ, (A 117r) სიმტკიცე¹² სულით წმიდითურთ, აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე, ამენ.

- 1 - B
- 2 - A
- 3 + და განწმედისად B
- 4 მოგუანიჭე მოგანიჭე ჩუენ B
- 5 - B
- 6 გამოჩინდი B
- 7 გარდაცვალენ B
- 8 რომელ A
- 9 - A
- 10 + და B
- 11 მიიღონ B
- 12 ქრისტეს B

დაისხას¹ მღდელმან ნებსა ზედა² მარჯუენესა³ ნელ-საცხებელი სამგზის ზეთისა⁴ და თითონი შეიკრიბნეს და შთაყოს ემბაზსა⁵ კელი მარჯუენც⁶, (B 10v) ჯუარი დასწეროს და თქუას ესრეთ⁷:

სახელითა მამისაათა და ძისაათა და სულისა წმიდისაათა.

და⁸ აილოს ზეთი ბაგისაგან ემბაზისა⁹ და თქუას მღდელმან „ალელუა“ და ერი მიუგებდეს¹⁰ და მუჯლი დასდვას: „ჳმამ უფლისამ წყალთა ზედა“, და მეორედ თქუას მღდელმან „დიდება“. და¹¹ მაშინ მოილოს მღდელმან ჳურჭელი, რომელსა შინა¹² დგეს ზეთი იგი და შთაასხას¹³ წყალსა მას¹⁴ ჯუარის სახედ, იტყოდის ესრეთ¹⁵:

სახელითა მამისაათა და ძისაათა და სულისა წმიდისაათა.

ამისა შემდგომად განძარცუნენ კათაკუმეველნი, (A 117v) სცხონ ზეთი დიაკონთა და იტყოდიან ესრეთ¹⁶:

ეცხების (სახელით უწოდიან, რააცა იყოს) სახელითა მამისაათა და ძისაათა და სულისა წმიდისაათა.

და შთაავლინოს¹⁷ ემბაზსა¹⁸ და ნათელ-სცენ თავჩაყოფით სამგზის და¹⁹ იტყოდიან (B 10v) ესრეთ²⁰:

- 1 დაასხას B
- 2 - B
- 3 მარჯუენასა B
- 4 ზეთსა A
- 5 ენბასა B
- 6 მარჯუენამ B
- 7 ესრცთ A B;
- 8 - B
- 9 ენბაზისა B
- 10 მიუგებდეს B
- 11 - B
- 12 შიდა AB
- 13 შთასხას B
- 14 წყალსა მას] წყლსა ამას B
- 15 ესრცთ A
- 16 ესრცთ A
- 17 შაავლინოს B
- 18 ენბაზსა B
- 19 - B
- 20 ესრცთ A; + სრცთ B

ნათელს-იღებს სახელითა მამისაათა და¹ ძისაათა და სულისა წმიდისაათა.

და ჯუარი დასწეროს შუბლსა და აღმოიყვანოს² ემბა-ზისაგან³ და განხოცონ ახლითა ტილოთა ახალნათელ-ღებული იგი და მღდელმან სცხოს ნელსაცხებელი წმიდა და იტყოდის ესრეთ⁴:

ნელსაცხებელ განახლებულ⁵ არს სახელი შენი.

(სახელ-სდვას⁶ კათაკუმეველსა მას⁷) ეცხების სახელი-თა მამისაათა და ძისაათა და სულისა წმიდისაათა.

ესრე სახედ (*A 118r*) სცხოს⁸: შუბლსა, თუალთა⁹, ყურ-თა, ცხურთა, ყიასა, ორთავე ფერხთა ტერფთა, ორთავე ნებთა ხელისათა გულსა, ორთავე კართთა ფერჯისათა.

ღიაკონმან კუერეჟსი ყოს, მღდელმან ლოცვაჲ ესე¹⁰ წართქუას:

ღმერთო სახიერო¹¹, ყოვლისამპყრობელო, რომელ-მან მიეც სანატრელი (*B 11r*) განწმედაჲ წყლითა ამით¹² და შენმიერი სიწმიდჲ წმიდითა ამით¹³ ნელსაცხებელი-თა¹⁴ და ერთობაჲ ქრისტე შენისაჲ ზიარებითა სულისა წმიდისა შენისაათა¹⁵, დაიცვენ მონანი ესე¹⁶ შენნი სიწ-მიდითა, აღაორძინენ ახლად¹⁷ ჰასაკად, მამაკაცად სრუ-ლად, დაიფარენ ესენი¹⁸ ყოვლისაგან ბოროტისა, დაჰქსნენ¹⁹

- 1 + და B
- 2 აღმოიყვანონ B
- 3 ემბაზისაგან B
- 4 ესრეთ AB
- 5 განახლებულ B
- 6 სხლსდვ“სა B
- 7 კათაკუმეველსა მას] კათაკუმეველთა ამით B
- 8 ეცხოს B
- 9 თულთა A
- 10 ლოცვაჲ ესე] ესე ლოცვაჲ B
- 11 - A
- 12 მით B;
- 13 მით A
- 14 ნელსაცხებელითა A
- 15 ზიარებითა სულისა წმიდისა შენისაათა -A;
- 16 ეესე A
- 17 ახლად A
- 18 ესე A
- 19 დაჰქსნენ B

ყოველი¹ შური და ზაკუვამ მვდომისამ და მოჰმადლე ამათ სრული გამოსხნამ და შეილებათა და ღირს-ყვენი² საუკუნეთა საშუებელთა შენთა³, მადლითა და წყალობითა და კაცთ(A 118v)მოყუარებითა ქრისტეს⁴ შენისაათა, რომლისა თანა კურთხეულ ხარ და დიდებულ ყოვლადწმიდით და ცხოელსმყოფელით⁵ სულითურთ, აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე, ამენ.

ღიაკონმან: თავნი მოუდრიკნეს⁶.

მღდელმან ლოცვამ (B 11r) ესე⁷ წართქუას:

უფალო, ღმერთო წმიდათა შენთაო, ყოველნი გუაკურთხენ, დაგვცვენ⁸, დაგვფარენ⁹ ქუეშე ფრთეთა¹⁰ მხოლოდშობილისა ძისა შენისაათა, უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესათა¹¹. რამეთუ შენ ხარ ღმერთი ჩუენი, ღმერთი მოწყალე და კაცთმოყუარე და შენდა დიდებასა შევსწირავთ, მამისა და ძისა¹² და სულისა წმიდისა¹³, აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე, ამენ.

აინთნენ კერეონნი და შევიდენ ეკლესიად და იტყოდინ ამას: „რომელთა-ეგე¹⁴ ქრისტეს მიერ¹⁵ ნათელ გიღებიეს“, და საკურთხეველსა შეამთხვენენ¹⁶.

ღღესა მერვესა შემდგომად ზიარებისა წარმოადგინნეს¹⁷ მონათლენი წინაშე საკურთხეველსა¹⁸. (A 119v) ღიაკონმან

- 1 ყოველი] ქე B
- 2 ღირს-ყვენი B
- 3 საშუებელთა შენთა] შენთა საშუებელთა B
- 4 ქე AB
- 5 და ცხოველსმყოფელით - A
- 6 მოუდრიკნეს B
- 7 ლოცვამ ესე] ესე ლოცვამ B
- 8 დაგვცვენ B
- 9 დაგვფარენ B
- 10 ფრთეთა]ფერხთა შენთა B
- 11 ქესთა B; ქეასთა A
- 12 შენდა დიდებასა შევსწირავთ, მამისა და ძისა - A
- 13 სულისა წმიდისა] სულსა წმიდასა B
- 14 რელთა-ეგე B
- 15 მიე B
- 16 შეამთხვენენ B
- 17 წარმოადგინნეს B
- 18 საკურთხეველისა B

კუერეჟსი ყოს. მღდელმან ესე ლოცვაჲ წართქუას:

უფალო, ყოვლადწმიდაო, ღმერთო ყოვლისამპყრობელო, რომელმან მიჰმადლე მონათა შენთა და მხევალთა შენთა განწმედაჲ და სიწმიდჳ¹ ცხოველსყოფელითა² (B 12r) და მარადის საჩინოჲთა ნათლისღებითა და შეაერთენ³ ესენი წმიდასა შენსა კათოლიკე ეკლესიასა სამოციქულოსა და ღირს-ყვენ მიღებად⁴ პატიოსნისა ვორცისა და სისხლისა შენისა⁵. დაიცვენ ესენი საფარველსა ფრთეთა შენთასა, განამტკიცენ ესენი ძალითა შენითა, წარუძღელუ ჭეშმარიტებასა შენსა, დაამტკიცენ ესენი სარწმუნოებასა შენსა. დაიცევ ამათი⁶ ცხორებაჲ, განუმტკიცენ ამათნი სლვანი, მოწმადლენ⁷ ამათ საცხორებელად თხოვანი, შეზღუდენ ესენი (A 119r) ყოვლისაგან წინააღმდეგომისა⁸ განზრახვათა. რაჲთა ყოველსა შინა სათნოდ შენდა დაადგრენ, მიემთხუნენ ზეცისასაცა შენსა სასუფეველსა და სანატრელისა ვმისა შენისაჲ (B 12v) ისმინონ: „მოვედით კურთხეულნო მამისა ჩემისანო და დაიმკუდრეთ განმზადებული თქუენთჳს სასუფეველი სოფლის დაბადების წინა“. რამეთუ კურთხეულ არს⁹, წმიდა და დიდებულ ყოვლადპატიოსანი და დიდადშუენიერი¹⁰ სახელი მამისა და ძისა და წმიდისა სულისაჲ¹¹, აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე, ამენ.

- 1 სიწმიდჳ B
- 2 ცხოველსყოფელითა B
- 3 შეართენ B
- 4 მიმღებელად A;
- 5 პატიოსნისა ვორცისა და სისხლისა შენისა] პატიოსანსა ვორცსა და სისხლსა შენსა A;
- 6 ამათ B;
- 7 მოჰმადლე B;
- 8 აღმდეგომისა B;
- 9 + და B;
- 10 დიდადშუენიერი B
- 11 მამისა და ძისა და წმიდისა სულისაჲ A

ლოცვამ მოდრეკილთამ

მოუდრეკიან¹, უფალო, თაენი მონათა და მხევალთა შენტანი, რომელნი კუალად იშენეს ემბაზისაგან² წიალთა საშოასა შობილნი ბნელთა და სენონთაგან ვორცთა და განაახლენ აწ მეორედითა უმაღლესით³ შობითა, მადლითა სამგზის გურგუნო(B 13r)სნითა⁴ (A 120r) ყოვლადწმიდისა სულისაათა. დაიცვენ ესენი, გევედრებით⁵, უბიწონი და უგერშონი შეზღუდვითა კაცთმოყუარებითა⁶ შენითა მწირობისა⁷ ამის ცხორებისა, ჭეშმარიტითა სარწმუნოებითა და ღირსებისა⁸ ქცევითა. რაათა ღირს-იქმნენ მიმთხუევად დიდებისა შენისა⁹ ველითა მესამედ შობისაათა უხრწნელებისა ყუავილთა აღდგომისათა¹⁰, მიწვენად ნათელსა სამარადისოსა სოფელსა მას¹¹ ცხოველთასა, ყოველთა თანა წმიდათა. რამეთუ შენდა შუენის დიდებად და თაყუანისცემად მამისა და ძისა და წმიდისა სულისა¹², აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე, ამენ.

(B 13v) ამისა შემდგომად აღიყვანონ¹³ იგი საკურთხეველად და¹⁴ კუკული აჰჯადოს და შეამთხვოს¹⁵ წმიდასა საკურთხეველსა და მიულოცოს, ვითარცა¹⁶ ჯერ-იყოს და განუტევენს¹⁷.

- 1 მოუდრიკენ B
- 2 ენბაზისაგან B
- 3 უმაღლესითა B
- 4 გურგუნოსანიითა B;
- 5 + დაიცვენ B
- 6 კაცთმოყუარებითა B
- 7 + შენისა B
- 8 + მოყუარებისა B
- 9 დიდებისა შენისა] დიდებასა შენსა B
- 10 ყუავილთა აღდგომისათა A
- 11 - B
- 12 მამისა და ძისა და წმიდისა სულისა A
- 13 აიყვანოს B
- 14 - B
- 15 შეამთხვნეს A
- 16 ეწ AB
- 17 განუტეოს B